

**Rapsodia Io. Petri Cermenati de recta regnorum ac
rerumpublicarum administratione, deque principum moribus :
ex optimis quibusque cum sacris, tum profanis authoribus
collecta.**

<https://hdl.handle.net/1874/428708>

RAPSODIA
 IO. PETRI
 CERMENATI DE RE-
 CTA REGNORVM AC RE-
 RVMPVBLICARVM AD-
 ministracione, de que princi-
 pum moribus:

*Ex optimis quibusque cum sacris, tum
 profanis authoribus collecta.*

LVGDVNI,
 Ad Salamandra, Apud Ludanicum &
 Carolum Penot, fratres.

1561

CVM PRIVILEGIO REGIO.

JOHN PETER

OF THE COUNTY OF ...

IN THE ...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

...

PRECLARIS-
SIMO VIRO DOMINO IO. IA-
COBO RUPPIO CAMBRAIO GALLORVM

*Regis à libellis supplicibus consiliario: Eiusq³
nomine nunc inter Rhatos lega-
tum agenti, Ioannes Pe-
trus Cermenatus
Felicitatem.*

*VI Studiorũ suo-
rum lucubrationes
in lucẽ edituri sunt
præstâtissime Do-
mine, eas pluri-
mũm singulari vir-*

*tute præditis viris dicare solet, ut ipso-
rum auspicijs aduersus inuidos tutio-
res esse valeant. Horum consuetudinẽ
mibi quoque nunc sequendam duxi.
Nam quum ex varijs tã sacris, quã
profanis authoribus rapsodiam quã-
dam de recta regnorum ac rerumpu-*

4
blicarū administratione: Deque Prin-
cipū moribus magno labore, summoque
studio collegissem, hanc ipsam tibi dono
dare constitui, ut obtrectatorum (si qui
forte fuerint) morsus tuo sub patricinio
facilius vitare possit. Et quis obsecro, me
lius illā tueri queat, quā Io. Iacobus
Ruppis Cambraius? Cuius autoritas
ea est, siue generis eximiam nobilitatem,
siue disciplinarum omnium eruditionem,
siue regionum munerum traditam fun-
ctionem spectes, ut iure merito veneranda
sit omnibus & excolenda. Huc accessit
ingens tuorum in me cumulus meritorū,
quibus profectō deberi mea omnia mihi
persuasissimum est. Vix videbar homi-
nis ingrati suspicionem euitare posse, ni-
si munusculum hoc tibi, qualecunque
tandem id sit, obtulissem. Præterea duo
bus potissimum nominibus tibi conueni-
re libellum ipsum existimaui, & quod
ipse quoque sis animi tui Princeps, &
quod Regibus tuis fideliter & amanter
inseruias. Quæ sanè munia quo pacto
sint exactè præstanda, vel pro parte sal-
tem

tem hinc (vt arbitror) animaduerte relicebit. Et si etiam aliunde tibi eadem esse nota non verear. Talibus enim & natura insitis, & institutione partis exuberans dotibus, vt horum munerum administrationis formam possis ab alio nemine melius, quam à teipso exquirere: ita natus, ita educatus, ita in exequendis tui Regis imperijs versatus; vt & prudentissimi ducis, & strenui militis (de togata dico militia) parteis omnibus huiusmodi in officijs obire procul dubio valeas. Id quod ipsa negotia, quibus assiduam operam nauandis adhibes, manifestissimè indicant. Atque illud vnum præ omnibus maxime, quod ad varios Reges, ac Principes tractandarum summi momenti rerum gratia frequenter legaris. Et quæ regio in terris, vestri non plena laboris. Quibus omnino laboribus legationibusque obitis quanta sis cura diligentiaque perfunctus, hodiè que apud Rhetos trium fœderum Dominos idem munus exercēs perfungaris, ita per se ipsa res loquitur: vt longiore mihi ser-

mone ad id explanandum non esse hinc
 opus existimem. Nam quod seorsum ad
 Rhetoricam hanc legationem attinet, Quis
 est, qui nesciat quanta dexteritate istius-
 modi populorum animos tuo Regi con-
 cilies? quanta prudentia, si qui forte tu-
 multus excitentur, ut in liberis rebus pu-
 blicis nonnunquam fieri consuevit, eos
 & componas, & mitiges? quanta deni-
 que liberalitate tibi omneis deuincias?
 Quae quidem omnia tuis te Regibus &
 Principibus ita faciunt & acceptum,
 & gratum, ut nemini dubium sit, inde
 tibi faciliorem ad sublimiores gradus iam
 patere consensum. Nos autem eisdem
 Regibus maximopere gratulamur, quod
 tales habeant oratores, quales & inter
 ipsos Rhetos te, & inter Helueticos prae-
 stantissimum virum D. Cugnetum esse nunc
 cernimus: Quorum sapienti consilio se-
 dulaque sit opera, ut utraque tam Hel-
 uetiorum quam Rhetorum gens foedus
 cum Gallis ininitum, & contractam so-
 cietatem ex animo seruent: & in suis ex-
 peditionibus Rex ad manum semper ha-
 beat

beat inuictissimas copias. Ut nihil inter-
rim de alijs compluribus compendijs,
quæ Regibus ipsis inde proueniunt, hic
loquamur. Verùm vt ad libellum reuer-
tar, hoc vnum vehementer te oro, beni-
gnissime Domine, vt Cermenati veteris
tui clientis has tametsi tenuis vigilas
non dedigneris accipere. Nam mihi sa-
tis abundè factum arbitrabor, si eas tibi
non displicuisse cognouero. Vale.

DE VNICO VEROQVE

Deo rerum omnium motore primo, cui soli Regibus & rerum publicarum Principibus viris imitandum sit. Deque multis falsis que Dijs quos debent iidem Principes reijcere.

CAPVT I.

RX varia tam sacrorum quã prophanorum Authorum, præsertimque ex Plutarchi lectione iam comperi, bonum Principem esse Dei veluti simulacrum quoddam. Quamobrem tam qui regedis principatibus, quàm qui rebus publicis administrandis præfunt, scire debet, quemadmodum in gubernandorum populorum mole sese veluti digniores effectus à prima causa

causa dependēteis haberi volunt, ita si
 bijpſis non ſolum cum Platone, Aristo
 tele, ac Boëtio Seuerino, verum etiam
 cum Dauide, Iofaphato, ac Iofia Regi-
 bus conſitendum eſſe, vnum aliquod
 numen ſempiternum, primariūmque
 motorem exiſtere, qui ſtabilis per ſe
 ipſe manens det cuncta moueri, quē
 que perfectioribus ab ſuis effectibus
 tanquam perfectiſſimā cauſam agno-
 ſci, amplecti, amari, ac venerari par ſit,
 vt ſpiritu Dei ſe principes duci mini-
 mē dubitent: quin ſibi potius perſua-
 deant, ipſum Deum ſolum eſſe, cui ex
 animo fidere debeāt, cuique nihil aliud
 æquare poſſint: dicantque cum Dau-
 de: Deus meus fortitudo mea, ſperabo
 in eo, ſcutum meum, et cornu ſalutis
 meæ: & cum apoſtolo Paulo, etiam ſi
 ſint, qui dicantur dij, nobis tamen vnus
 eſt Deus, qui operatur omnia in omni-
 bus. In primis caueat Princeps ne pra-
 uis de Deo imbuat animum opinionibus:
 nam illi magis neceſſarium eſt be-
 nē ſentire de ipſo Deo, quā cibo ve-

*Plato in
 Parmenid.
 Arist. 1. 11.
 metaph. &
 in 8. Mo-
 ral. Boë. De
 Conſol. phi-
 loſoph.*

*Pſal. 17. 82
 134.
 1 Cor. 8. et 12*

sci quotidiano: cibus enim tantummodo corpus alit, at vera Dei cognitio nutrit animum, sine qua cognitione regna ipsa neque rectè gubernari, neque diu consistere valent. Quòcirca quum nosset optimus Deus, quàm perniciosum sit & principibus, & populis aliquam de seipso sinistram habere intètionem, aut plureis sibi Deos confingere, Mo-
Deu. 3. 6. 10 sem fidum ducem, suumque peculiare populū admonuit dicens, Audi Israel Dominus Deus noster, Dominus vnus est. Et paulo post idem inculcat, inquiens: Videte quòd ego sim solus, & non sit alius Deus præter me: Ego occido & viuifico, percutio, & sano, neque quisquam subterfugit manum meam. Exodi quoque. 20. ait. Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti non habebis Deos alios præter me. Quæ omnia non eò tantum Dominus dixit, vt principes, ac populi Deū ipsū pro suo haberent, sed vt etiam cauerēt ne sub aliquo prætextu quicquam aliud sibi proponerent ad adorandum &
 in

inuocandum. Populorum igitur moderato-
 ratoribus expedit intelligere non solū,
 & vnum, & suum esse Deum, verum
 etiam quo cultu ritè sit honorandus,
 vt ipsius voluntati conformes hac in
 parte facti, euadant & ipsi sancti, iusti
 atque immaculati, quemadmodum
 idem Dominus est: ab illo vno pende-
 ant, illi vni fidant, illum vnum operibus
 ab ipso iussis, non ab se inuentis colāt.

Quid enim magis ridiculum est, quàm
 vana principum, ac populorum Ethni-
 corum superstitio? Namque hæc Iouē
 tempestatibus, Iunonem Lucinam par-
 tubus, Carerem frugibus, Neptunum
 aquis, Sapientiæ Mineruā, Amoribus
 Venerem, Morbis Aesculapium præ-
 fecerunt. Sed quid opus est peculiare
 hos recensere, quum Hesiodus Vates
 afferat, triginta Deorū millia sua tem-
 pestate fuisse à mortalibus culta? vt præ-
 tercā interim quorundam eorum apud
 Romanos etiam tum inania, tum vitu-
 perosa, vt Cloacini & Priapi, atque a-
 lia eiusdem generis nomina. Quid ve-

Lactan:
lib. 2. ca. 14

ro dicendum est de ijs quos in suarum gratiam vxorum et concubinarum Solomon adorauit? Nonne de illo sic habent sacrae literae? Mulieres inclinauerunt cor eius post deos alios, ita vt non esset syncerum cum domino Deo suo, sicut cor Dauidis eius patris. Nam abiit Solomon post Asthoret Deum Sidoniorum, & post Milcom abominationem Ammonitarum, designauitque quod displicuit domino. Non videtur alienum ab hoc instituto id etiam inferre, quod quarto Regum libro legitur, nimirum singulas gentes fecisse sibi suos Deos, ac reposuisse in fanis excelsorum, quae fecerant Samaritae. Qui ex Babel erant, fecerunt Nergal. Viri ex Hemat fecerunt Asima, Auitae fecerunt Hibbaz & Thartac. et Sepharitae combusserunt filios suos igne ipsi Adramalech, & Anamelech Dijs Sepharnaim. Et quaequam sub hominum plurimorumque aliorum animantium imaginibus ipsum se Deum colere praetenderent, nihilominus in reprobum sensum

sensum traditi grauer illum offende-
 bant: qui quum sit spiritus, vult & spi-
 ritu & veritate adorari: sui que ho-
 noris Zelotypiam præ se fert maximã:
 Denique per Esaiam exclamat: Respi-
 cite ad me, vt saluemini, omnes fines
 terra: quoniam ego sum Deus, & non
 est alius. Hunc Plato etiam mentem
 quandam æternam esse asserit: vnum-
 que qui à seipso sit, quem in Speusippo
 sic finit, videlicet Essentiam (vt hac vo-
 ce nunc vtar) quandam esse per se viuẽ-
 tem & immortalem, ad beatitudinem
 sibi ipsi sufficientem, ipsius boni cau-
 sam, incorpoream, optimam, nulla re in-
 digentem, cunctaque conferentem. De
 quo Chrysostomus quoque sic ait. Nã
 Si Deus est, (quemadmodum est) nihil
 eo superius: Si omnium conditor: pri-
 mus: Si Dominus est: Princeps omniũ:
 omnia post ipsum & creaturã, et secu-
 la. Quandoquidem igitur hæc de vero
 Deo vera opinio sacra illa est anchora,
 cui quum Principi, tum populo inni-
 tendum est, eaque diuinis è scriptis hau-

Lib. 1. ca. 2.

ritur, debent ijs tantum principēs ipsi
 fidem integram adhibere, omissis &
 somnijs, & visionibus, alijsque rebus
 omnibus, quæ scriptis ipsis aliquid aut
 addant, aut imminuant. Augustini ver-
 ba ad Paulinam, De videndo Deo huc
 faciunt, qui ait: Nolo authoritatem me-
 am sequaris, vt ideo putes tibi aliquid
 necesse esse credere, quoniam à me dici-
 tur, sed vt scripturis canonicis credas.
 Quod autem non sic ostendero, vt aut
 corporis, aut animi sensu visum perce-
 prumque teneatur, & tamen dixero
 aliquid, quod aut verum quidem, aut
 falsum esse necesse sit, sed nullam illo-
 rum duūm generum videatur, restat vt
 tantummodo credatur, vel non creda-
 tur. Sed si diuinarum scripturarum, ea-
 rum scilicet, quæ canonicæ ab Ecclesia
 nominantur, perspicua firmetur auto-
 ritate, sine vlla dubitatione credendum
 est. Videant itaque Principes, ac rerū
 publ. Gubernatores ne per Apostolum
 Paulum à spiritu sancto supersticiosi
 cultus accusentur: Qui sanè Apostolus
 quum

Act. 17.

quum constitisset in medio Martij vicus
 ait: Viri Athenienses per omnia ferè su-
 perstitiosiores vos video: præteriens
 enim & contemplans culturas vestras
 inueni & Aram, in qua scriptum erat,
 IGNOTO DEO: Quem ergo ignorantes
 colitis, hunc ego annuntio vobis. Deus
 qui fecit mundum & omnia quæ in co-
 sunt, quum sit cœli, terræque dominus,
 non in manufactis templis habitat, nec
 hominũ manibus colitur, quasi vllius
 egenus, quum ipse omnibus vitam
 flatum, omnia denique conferat: fecit-
 que ex vno sanguine omne genus ho-
 minum, vt inhabitarent per vniuer-
 sam superficiem terræ, definitis tem-
 porum opportunitatibus, quæ præ-
 stituit, & positis finibus habitationis
 eorum, vt quærerent Deum, si fortè pal-
 pando eum inuenirent, quanuis profe-
 cto non longe sit ab vnoquoque nostrũ:
 per ipsum enim viuimus, & mouemur,
 & sumus: Sicut & quidam vestratum *Aram.*
 poetarum dixerunt: Nam huius Proge

Esaias cap.
40.

nies etiam sumus. Progenies ergo Dei cum simus, non debemus existimare auro, aut argento aut lapidi sculpturæ artis, aut cogitationis hominis numen esse simile. Esaias quoque ait, Cui assimilabitis Deum? & quam similitudinem disponetis ei? nonne sculpsit conflat faber, & aurifaber ex auro expandit illud, catenasque argenteas aurifex? nonne pauper oblationi lignum quod non putrescat, eligit? artificem peritum quærit sibi ad præparandum sculpsit ne loco moueatur? an non scitis? an non audistis? an non vobis annunciatum est à principio? an non intellexistis fundamenta terræ? Is sedet super Sphæram terræ, & habitatores eius vt locustæ sunt: Qui extendit velut telam cælos, & expandit eos tanquam tabernaculum ad inhabitandum: Qui redigit potentis in nihilum: Iudices terræ velut inane facit. Etiam non sunt plantati, neque sati sunt, neque etiam radices egit in terra truncus eorum, & etiam flat in eos

arescunt, turboque velut stipulam
 aufert eos. Cui, inquam, assimilabitur
 me, & æquabor illi, dicit Sanctus? Ca-
 ueant ergo Principes ac Rerumpub.
 Rectores, ne sibi nouum aliquem De-
 um, nouumue illi cultum aliquem cõ-
 stituant, ne contra se verum atque
 vnicum Deum & prouo-
 cent, & irritent.

NATURA DEVM

*incomprehensibilem esse, Eo-
 que magis vero cultu vene-
 randum. Cap. II.*

VM Princeps Deū
 ipsum pro solo, suo-
 que Deo habere de-
 beat, vt diuina testā-
 tur oracula, necesse
 est etiā eū scire Deū
 eundem naturam quandam esse, quæ
 perfectionem atque excellentiam om-
 nē sine principio, & sine fine in se cõ-
 tineat: quamquidem naturam neque

angeli, neque homines, ut in seipſa
 eſt, poſſunt agnoſcere, nam ſi capi
 ab vlla creatura valeret, iam non
 eſſet incomprehenſibilis, neque ſen-
 ſum omnem atque intellectum eius
 euinceret ſapientia. Quamobrem
 etiam Paulus Apoſtolus Eſaiæ ſen-
 tentiæ adſtipulans ait, O profun-
 das diuitias tum ſapientiæ tum co-
 gnitionis Dei: quàm inſcrutabilia
 ſunt iudicia eius, & imperueſtiga-
 biles viæ eius. Quis enim cogno-
 uit mentem Domini? aut quis ei
 fuit à conſilijs? Ergo ſi Dei iudi-
 cia, quæ ipſius naturæ ſolum modo
 ſunt effectus, incomprehenſibilia
 ſunt, quanto magis eadem ipſa na-
 tura in ſe erit incomprehenſibilis,
 Etenim quod ab alio capi poteſt, ipſo
 capiente minus eſſe neceſſe eſt. Igi-
 tur ab ſeſe tantum non ab vlla re
 alia compræhenditur Deus. Ne-
 que obſtat quod Paulus inquit, tunc
 facie ad faciem contemplantur
 eum

1. Rom. 1
 Eſa. 40.

1. Cor. 13.

31. Epiſt. cap.

cum, non enim dicit, comprehen-
 demus. Eodem modo cum Ioan-
 nnes ait, videbimus eum sicuti est,
 non asserit nos ipsius naturam com-
 prehensuros, nam si id fieri posset,
 haud esset incomprehensibilis Deus.
 Quapropter Moses allocuturus Israë-
 liticum populum Dei nomine, in-
 quiebat: Si me interrogauerint, quod
 est nomen eius? quid illis responde-
 debo? tunc dixit Mosi Deus. Sum
 qui sum: Sic dices filijs Israel: *SVM*
 misit me ad vos. Aliud est rem ali-
 quam videre, aliud ipsius rei natu-
 ram penitus comprehendere, ac defi-
 nire, verbi causa poterit quis vide-
 re Smaragdum, qui tamen eius vim
 & naturam comprehendere ac de-
 finire minimè poterit: Quod &
 Augustinus affirmat ad Paulinam,
 de videndo Deo ita scribens: Aliud
 est enim videre, Aliud est totum vi-
 dendo comprehendere: quandoquidem

Exod. ca. 3.

Lib. 1. ca. 8.

et 9.

B: 2
 Ambrosius

id videtur, quod præsens utcumque sentitur: totum autem comprehenditur videndo, quod sic videtur, ut nihil lateat videtur & paulo post, Fineis, inquit, circumspicere potes annuli tui: non sic par est comprehendere, quid sit natura Dei. Compluribus commemorant sacrae literae, qui se Deum hac in vita vidisse testati sunt, nempe Abrahamum, Isaacum, Iacobum, Iobum, Mosem, Micheam, &

Exod. 33. Esaiam. De Mose nanque sic habetur: quod loquebatur cum Deo facie ad faciem, quem admodum quis loquitur ad amicum suum: Si inveni gratiam apud te, ostende mihi temetipsum. Quid ergo? Ille non erat ipse? Si non esset ipse, non ei diceret, ostende mihi temetipsum, sed ostende mihi Deum: & tamen si eius naturam substantiamque conspiceret, multo minus diceret, ostende mihi temetipsum. Ipse ergo erat in ea specie, quam apparere voluerat: non autem ipse apparerebat in natura propria, quam Moses videre cupiebat. Hæc Augustinus.

Ambrosius

Ambrosius quoque, ut idem Augustinus annotauit, ita dicit plenitudinem diuinitatis eius nemo conspexit, nemo mente aut oculis comprehendit. Iosephus itidem contra Appionem atque illius fautores hoc modo scribit: Deus habet omnia perfectus, beatissimus, ipse sibi cunctisque sufficiens, principium & medium, & terminus. Inter omnia siquidem operibus & muneribus clarus, & totius rei manifestus. Forma uero & magnitudine nobis inenarrabilis. Præterea Chrysostomus super Ioannem ait: Quod si hæc satis non sunt ad omnia ostendenda, nulla te admiratio teneat: de Deo enim nobis est sermo, quem neque dicere, neque intelligere pro ipsius magnitudine quisquam potest: Ideo Ioannes substantiæ nomen nequaquam affert, quippe quum dici nequeat, quænam Dei sit substantia ubique autem eum nobis ex operibus manifestat Dei filius, qui dixit, ego & pater unum sumus: ego in patre, & pater in me est: illum comprehendit, ac reuelare potuit: Nam

*De Antiq.
Lib. 2. Ca-
pi. 6.*

*Cap. 1.
Hom. 5.*

Deus, inquit, Spiritus est: Et Ioannes, Deus lux est: Moses itē, Deus ignis est ardēs, vt ex naturæ ipsius effectibus, varijs nominibus appelletur, de quibus nobis nunc non est dicendum. Simonides ab Hierone interrogatus quid esset Deus, ad respōdendum sibi diem vnum postulauit. Quum idem postridie eius diei quæreret, biduum petiuit. Quum sæpius duplicaret numerū dierum, admirānsque Hiero quæreret, cur itā faceret: quia, inquit, quantō diutius considero, tātō mihi res videtur obscurior. Ad hæc Plato quum de Deo loqui vellet, dicere quid sit, non est ausus: hoc vnum de illo sciēs, quod sciri, qualis sit, ab homine non possit. Quantō itaque magis à Deo cū Principes tū populi extolluntur: eò magis hunc & suum Deum, & actōrum suorum moderatorem vnicum agnoscere debent: cuius maiestas nunquā non sit sibi ipsis præsens: quemadmodum Augustinus Hieremiæ prophetæ verbis vtens ait: Nusquā enim absens est, qui cœlum, ac
 terram

terrā implet, nec spatij includitur par-
 tis, magnisue diffunditur: sed ubiq; to-
 tus est, & nullo cōtinetur loco. Recto-
 res igitur populorum sanctè perpendē-
 tes, hac in parte peculiarem quandam
 in sese habere imaginem Dei, quocun-
 que tēpore, quavis in re adhærere huic
 vni debēt, ne v̄squā impingere, aut erra-
 re cōtingat: huius fauorē suis & thesau-
 ris, & regnis præponāt, quē non modò
 suorū dominatū, sed cœli ac terræ o-
 mniūque elementorum imperiū ha-
 bere pro cōperto habēt. Stabilior ergo
 in suo regno est Princeps, qui causæ,
 quæ immobilis est, innittitur: Quod
 etiā theologi omnes affirmāt, quum in-
 quiūt: vnūquodque quātò propinquius
 est æternitati, tātò est firmitus: vel omnis
 effectus quātò magis causæ motum
 sequitur, tanto fit perfectior. Principes
 itaque nobiliorem se esse Dei quēdam
 effectū agnoscentes, eò meliores erunt
 quo suæ causæ viciniore existent. Si-
 bi-ipsis persuadeant, oculos domini
 contemplari vniuersam terram: ne-

2. Paral.
 Cap. 16.
 Psal. 60.
 Hab. 4.

que vllam esse creaturam non manifestam illi, quum ante conspectum eius omnia sint & nuda, & resupinata. Id erit in causa, ne sua malefacta posse Deum latere existiment. Qui veluti anima est quæ (vt Pythagoras voluit) per sui, & corporis parteis omneis discurrit. Nam hinc Orphei, Lini, Homeri, Hesiodi, Aarti, multorumque aliorum opinionem de Deo recensébo, sed solū quid Milesius Thales hinc senserit, indicabo: de quo Valerius Maximus ita refert: Mirificè etiam Thales, nam interrogatus, an facta hominum Deos fallerent: nec cogitata, inquit, vt non solum manus, sed etiam mēteis purashabere vellemus, quum secretis cogitationibus nostris cœleste numen adesse credidissemus. Ideò principi cauédum, vt neque clàm, neque palàm aliquid perpetret, quod immensam hanc magnitudinē Dei cuncta videntis & comprehendentis offendat, ne velut inutilis effectus causæ suæ priuetur influxu.

De admi-

DE ADMIRABILI PRO-
 uidentia Dei quam rebus omnibus
 præsertim verò Principibus regendis
 ostendit: per quos etiam maximi mo-
 menti negotia exequitur, absoluit.

CAP. III.

VANDOQVI-
 de Maximus Opti-
 musque Deus pri-
 maria atque vniuer-
 salis est causa, parti-
 culareis quoque ad
 illam reuocari æquum est: Mundumq;
 ipsum tanquam exercitum ad suum du-
 cem reduci. Nam quum is effectus Dei
 sit, à sua causa, que rebus omnibus præ-
 sens adest, regi, administrariq; necesse *Iere. 23.*
 est. Deum autem esse rerum causam &
 formalem, & efficientem, & finalem vi-
 demus: formalem quidem, quia res om-
 nes & visibiles & inuisibiles ab hac
 ipsa formam atque esse recipiunt: nam
 causa formalis est illa, que dat esse rei, *Aristo.*
 & eam *Phys.*

& eam conseruat in esse, vt non homines tantum, sed reliquas etiam omneis creaturas ad finem ab se destinatum perducatur: peritum enim artificem non instrumēta modo exercere, sed in quē finem etiam exerceatur oportet agnoscere. Quamobrē Deus quum rerum omnium causa sit, easdem quoque ad eum conducit finem, ad quem per se ipsum deputatæ iuxta propriam naturam sunt. Etenim vt in sua sapientia creauit omnia, sic sapienter omnia mouet, & gubernat, in seque ipso regimen continens vnicuique rei, siue magna siue parua sit, prouidet. Hoc stulti hac in parte incredulique philosophi minimè perceperunt: Qua de causa etiam multos in errores incurrere, mundum casu consistere, ex atomis que esse compositū, & quodlibet in quolibet esse (vt Anaxagoras putauit) asseuerantes. Alij verò quum naturam ordinatè procedere conspicerent, Dei circa res humanas prouidentiam negabant: vt Iuuenalis etiam dixerit.

Sunt

*Sunt qui fortuna iam casibus omnia
ponunt:*

*Et nullo credunt mundum rectore mo-
ueri.*

Natura voluente viceis, & lucis, & anni.

Porro quum nihil aliud sit prouidē-
tia, quàm ratio ordinis rerū in finem
atque hæc propriè in vno tantum Deo
reperiatur, huic soli competet non ne-
cessitate naturæ, sed intelligētia, & vo-
luntate, ac sapientia, quæ summa in il-
lo est, omnia rectè disponere, omnibus
providere, atque in finem suum cūcta
dirigere. Mosi Dauid non absimilis in- *Psal. 62.*
quit, Verbo domini cœli facti sunt, &
spiritu oris eius omnis virtus eorum.
Qui extendit terrā super aquas, quo-
niam benignitas eius sempiterna est.
Qui fecit cœlum & terram, & cætera,
quæ sequuntur. Hic præterea conside-
randus est cœlorum, stellarum, vento-
rum, ac nubium motus: niuium, toris,
ac tempestatum defluxus: nec non quæ-
admodum Deus Austrum flare iubet,
vt liquefactis niuibus, terræque calefa-

eta vbique excrescant herbæ. Quam
 quam his de rebus & in veteri: & in no
 uo testamento frequens est mētio. Re-
 gius enim Psaltes ait: Qui stellas innu-
 mero habet, & vniuersa vocat nomi-
 bus suis. Magnus Dominus & laudabi-
 lis valdè, & magnitudinis eius non est
 inuestigatio. Qui operit cœlum nubi-
 bus, & parat pluuiam terræ, & produ-
 cit fœnum in mōtibus: Qui dat niuem
 tanquam lanam, & pluuiam spargit vt
 cinerem. Et proiecit glaciem suã vt la-
 minas: Quis frigus ipsius sustinebit?
 missoque verbo suo liquefacit hæc, &
 vento suo afflat, vt aquæ fluant. Tuus
 est dies, tua etiam nox, tu lucem ac so-
 lem præparasti, tu cunctos fines orbis
 constituisti: Estatem & hyemem tu fini-
 xisti. Et alibi: Qui facit Cynosuram &
 Bootem & cætera. Ostendunt in super
 Dei providentiam sacræ literæ in hoc,
 quod ipse Deus mirabiliter præparat
 & victum & vestitum brutis etiam ani-
 mantibus, sic enim habet: Oculi omniũ
 in te sperant, & tu das illis escam suam

in tempore suo. Tu aperis manū tuam,
 & faturas desiderium omnium animā-
 tium. Qui dat pecori suum pastum, & *Iob. 37.*
 pullis coruorum, qui eū inuocant. Item *Matt. 6.*
 cōsiderate auceis cœli, & lilia agri, quo-
 modo crescant: non laborant, neque
 nent, & Deus tamen sic pascit & sic ve-
 stit illas. Hoc idem etiam in negatiuis
 ac sensitiuis rebus obseruandum est.
 Nec minus cœlorum ac stellarum tam
 mobilium quàm immobilium pulcher-
 rimum ordinem, solisque, ac lunæ sta-
 tas viceis intuebimur: Quæ omnia
 ipsius Dei gloriam & prouidentiam a-
 pertissimè prædicant. In sole peculiari-
 ter contemplandum erit, quàm firmo
 torius anni circulum pereret ordine,
 atque hyeme decliuis Capricornum,
 æstate verò sublimis Cancrum petens,
 varias, vtilis, ac iucundas temporum
 vicissitudines efficiat. Similiter & ven-
 torum natura conspicienda est: & quæ
 admodum inter sese nonnunquam ob-
 luctantur: varijs temporibus fluant: *Comment.*
 diuersis qualitatibus afficiuntur adeò, *in Meta.*
lib. 2. ca. 7.

ut is humidus, alter siccus, ille calidus,
 frigidus alius habeatur. Mirum verò
 quod seorsum de Cæcia refertur, ut ad
 se vapores ac nubeis trahat, ita ut sit
 prouerbio locus datus: Attrahit ad se
 mala, ut Cæcias nubeis. Atque hi qui-
 dem venti ex diuina prouidentia si-
 gnis cœlestibus subiiciuntur: ut astro-
 logi, præsertimque Iulius Firmicus,
 de ipsorū vnoquóque doceret: per se-
 riem insuper indicantes quid efficaci-
 tatis hæc ipsa signa, sic eadem diuina
 prouidentia disponente, in singulas res
 sibi subiectas habeant, & in qua cœli
 atque aëris parte magis vigeant. Quid?
 quod iidem mathematici quum æta-
 tum membris humani corporis pla-
 netas etiam, reliquaque Zodiaci signa
 præesse voluerunt? Extat Manlij poë-
 tæ de duodecim eiusmodi signis car-
 men ad Augustum Cæsarem in hæc
 verba.

*Lib. 3. A-
 stron. ca. 12.*

Accipe

Accipe diuisas hominis per sydera
parteis,

Singulaque in proprijs parentia signa
figuris:

In queis præcipuas toto de corpore vi-
reis

Exercent. Aries caput est ante omnia
princeps

Sortitur: cæsusque sui pulcherrima colla

Taurus: sed Geminis æquali brachia
sorte

Scribuntur: connexa humeris, pectus-
que locatum

Sub Cancro est, laterum, renum, scapu-
laque Leonis:

Virginis in propriam descendunt ilia
sortem:

Libra regit Cluneis: & Scorpius ingui-
negaudet.

Centauro femora accedunt: Capricor-
nus utrisque

Imperat in genibus icrurum fundentis
Aquari,

Arbitrium est: Piscesque pedum sibi iu-
ra reposcunt.

An non

An non & Cometæ, qui casus varios portendunt, prouidentiam nobis diuinam ob oculos ponunt? vt qui etiam in Aristotelis Meteororû opere commentarios edidit, appositis carminibus indicauit.

*Tu sterileis agros & inania vota colonis
Siccus, & efferuës saue Cometa facis.
Quum crinem ostentas, tunc ventorum
impetus vrget
Oppida: Tu bella & sanguinolenta
moues.*

*Principibus letum tu seditiosa minaris:
Sic varijs mundus ducitur auspicijs.*
Quid hîc de animalium natura, deque arborum, florum, herbarum, radicum, liquorum, vnguentorum, aromatum, medicinaliumque misturarum vi proprietatêque dicemus? que omnia non minus humanis necessitatibus, quàm aut cibus, aut elementa conducunt: frequentius enim morbi medicaminibus quàm pastu curantur: id quod in causa est, vt medici sint ab omnibus honorandi, vt pote qui rebus in huius-

modi & consilio, & auxilio mortalibus esse possint. Hoc igitur quoque Dei providentiã evidẽter ostẽdit: q̄ creatis ab se rebus virtutẽ ad homines iuvandos cõtribuit: eatenus nãque res habentur bonæ, quatenus iuvant: nisi aliquod hĩc peculiare Dei iudicium adsit, quod vetet id efficere, quemadmodum olim Israëlico populo interminatus est, dicens: Comedetis, & non saturabimini. Verũ quoad nihil aliud nobis constat, quàm, è sacris literis institutus vivendi ordo, non debemus ea, quæ nobis iuvandis paravit, contempnere: nimirum sic existimantes omnipotentem esse Deum, qui sua quadam recondita virtute nobis auxiliari valeat. Nam id esset omnino Deum ipsum tentare, vt phrenetici quidam audent asserere nullam pesti grassanti medicinam adhibendam esse. Forsitan ijdem vrgebunt aliquando neque bibendum neque comedendum in tali morbo, quum pascere nos per se Deus, & possit, & velit. Potest quidem, sed non vult Deus nisi per interiecta

media cum pascere, tum mederi, quæ ad modum etiam in alijs ab se creatis rebus facit, Etenim creaturæ sunt instrumenta, sub quibus tectus operatur Deus omnipotentia sua. Creaturas a hijce, & Creatorem abiecisti. Non dico te creaturis addictum fidere, spreto creatore; sed volo te in creaturis Creatorem, eiusque providentiam agnoscere, ac reuereri. Hæc Althamerus. De Medico autem ac medicina scriptum est. Medicum affice suis honoribus propter necessitatem, etenim Dominus illum creavit. Nam ab altissimo est medicina; & à Rege gloriam consequetur. Scientia medici extollit caput eius, & corâ principibus est admirabilis. Dominus medicamenta procreavit; & vir prudens ea non abhorrebit. Ezechias Rex massam ficium ex Esaia consilio imposuit ulceri, & conualuit. Tobias Item oculis captus adhibito per filium piscis felle, visum recepit. Quod si Deus tam elementis, quàm rebus ex eisdem compositis nullam opis ferendæ vim cōtribuisset

Eccl. cap. 38.

4. Reg. 20.

Tob. ii.

buisset, nihil penitus auxilij mortalibus
 ferre possent: Nā neque ignis caleface-
 ret, neq; ipsum ignē aqua extingueret:
 neque quicquā aliud omnino esset, qđ
 vllā in sese iuuandi virtutē contineret. *3. Regū. 4.*
 Neque Solomoni omnium sapientissi-
 mo fuisset opus de arboribus, de herbis
 de Quadrupedibus, de serpentibus, de
 volucris, de piscibus tam copiose dis-
 ferere: frustra enim in ijs omnibus per-
 tractandis infudasset. Verū obsecro
 te quisquis es, qui rebus iam creatis vti
 nihil aliud esse, qđ à diuina prouidentia
 recedere arbitraris: quo pacto nutriren-
 tur vbique locorum gentes, quibus cre-
 atæ res in vsu nunc sunt? necesse esset
 ipsum Deum fructus alios creare, vnde
 victus consisteret. Sed enim quū Deus
 ac Natura, teste philosopho, nihil agāt
 frustra, res omneis iuuādis hominibus
 creatas esse dicendū est. Nonne etiā fon-
 tes aliquot mirabiliter explicāt naturæ
 vireis? quorū quidē ingeniū Ouid. p̄ter
 alios elegāter in metam. 15. volumīe ex
 snā Pythagoræ describit his carminib.

*Philosophi
dictum.*

Ante bibebatur, nunc quas continger
 nolis,
 Fundit Anydrusaquas: postquam (nisi
 vatibus omnis
 Eripienda fides) illic lauere Bimembres
 Vulnera, clauigeri que fecerat Herculis
 arcus.

Quid: nõ & Scythicis Hypanis de mon
 tibus ortus

Qui fuerat dulcis, salibus vitatur ama
 ris? Et paulo post.

Pauca super referam. Quid: non &
 lympha figuras

Datque capitque nouas? Medio tua
 corniger Hammon.

Vnda die gelida est: ortuque obituque ca
 lefcit.

Admotis Athamantis aquis accende
 relignum

Narratur, minimos cum Luna recessit
 in orbis.

Flumen habent Cicones, quod potum sa
 xea reddit

Viscera: quod tactis inducit marmora
 rebus.

Crathis

Crathis, & hinc Sybaris nostris conter-
minus oris

Electro similes faciunt, auroque capillos.

Quodque magis mirum: sunt qui non
corpora tantum.

Verum animos etiam valeant mutare
liquores.

Cui non audita est obscœna Salmacis
vnda?

Aethiopsque lacus: quos si quis fauci-
cibus hausit,

Aut furit, aut patitur mirum gravitã-
te soporem.

Clitorio quicumque sitim de fonte leua-
uit,

Vina fugit: gaudetque meris abstemius
vndis.

Seu vis est in aqua calido contraria vi-
no.

Siue, quod indigenæ memorant, Amy-
thaone natus

Proetidas attonitas postquam per car-
men & herbas

Eripuit furijs purgamina mentis in
illas

Misit aquas, odiumque meri perman-
sit in vndis.

Huic fluit effectu dispar Lyncestius am-
nis.

Quem quicumque parū moderato gut-
ture traxit,

Haud aliter titubat, quàm si mera vna
b. bisset.

Est lacus Arcadiæ: Pheneum dixere
priors:

Ambiguus suspectus aquis: quas nocte
timeto,

Nocte nocent potæ: sine noxa luce bibun-
tur.

Quod si Deus inanimatas res ita
curat, quanto magis animatas curabit?
præsertimque proteget, quos elegit, ne
iniuste opprimatur ab aduersarijs: quæ
admodum Psalter regius David mul-
tis in locis planè testatur. Christus etiã
suis inquit, ne timeatis eos, qui occidit
corpus: animæ verò nihil inferre mali
possunt: aliàsque id genus quampluri-
mas consolationes adnectit. Vt & pe-
trus Apostolus ait: omnem vestram in
Deum

Psal. 144.

Math. 10.

Petr 1, 5.

Deum conuicite sollicitudinem, quoniã ille vestri curam habet. Sed de huiusmodi aliãs plura. Visum est supra, Deũ non modo creatarũ rerũ Authorẽ esse, atque in destinatum finem illas dirigere, verum etiam Regnis ac Prouinciis eam administrationem, ac temporum qualitatem adhibere, siue prosperam, siue aduersam (vt infra dicetur) quam idem ipsis expedire iudicauerit, vt æterno suo decreto fiat satis. Quod sane decretum licet humano sensui prauis opinionibus infecto, aut non bonum aliquando aut iniustum esse appareat, nihilominus quum summa iustitia, summa sapientia, atque adeo summum bonum Deus ipse sit, non nisi iustè, nõ nisi sapiẽter denique, nõ nisi optime disponit, ac moderatur omnia. Neque mirũ alicui videatur, Respub. per plureis quidẽ homines, Regna verò p vnũ tantũ administrari, quando pfectissimũ numẽ illud nõ iuxta, pportionem Arithmetice, sed iuxta, suũ beneplacitum hæc metitur. Ergo veluti principes

viri debent ea regiminis conditione,
 quam Deus concesserit, esse contenti:
 Sic populos debet, & qui bonique facere
 quacunq; tandem gubernatione regā
 tur. Si bona contigerit, agant lati gra-
 tias Deo: Sin secus, patienter tolerant:
 illiusq; mutationem expectēt ab ipso
 Deo, qui principes, prout sibi visum est,
 nunc extollit, nunc. deprimat: quemad-
 modum propheta Daniel nos admonet
Cap. 2. dicens: Sit nomen Dei benedictum à se-
 culo & vsque in seculum: quia sapien-
 tia & fortitudo eius est: Et ipse mutat
 tempora, & ætates: aufert Reges: & cō-
 stituit Reges dat sapientiā sapiētibus,
 & scientiam scientibus intelligentiā. Idē
 reuelat profunda & abscondita: nouit
 id quod est in tenebris: & lux cum eo
 manet. Igitur vt victoriæ, lætaque om-
 nia, sic & fames, & pestis, & bella, &
 strages, & eiusdem generis afflictiones
Cap. 3. alię sunt à Deo, veluti nos Amos Pro-
 pheta docet, inquit, nunquid erit ma-
 lum in ciuitate, quod Dominus non fe-
 cerit? Hic erit pariter obseruādū ab ipso
 De

Deo principū corda disponi, vt quas li-
bitū est illi, prouincias exequantur. *Prover. 21.*

Qua de re Solomon ait: velut riuuli a-
quarum: ita est cor Regis in manu Do-
mini: ad omne quod vult, inclinatur illud.

Omnia via viri recta est in oculis eius:
pōderat autem corda Dominus. Et ali-

bi: Homo instituit in animo, sed à Do-
mino sermo linguæ est. Compettissi-

simum rei huius exemplum sacræ no-
bis proponunt literæ in Balaam. *Nume. 23.
Cap. 12.*

Ad hæc de principibus ita loquitur Io-
bus. Qui immutat cor principum po-

puli terræ, & errare facit eos in solitu-
dine absque via. Instituit præterea De⁹

Principes ad bellum, atque illos fortes
& animosos facit. quo pacto David. *Psal. 17.*

rex de seipso dixit, Deus est qui me in-
struit heroica virtute, & viam meam ex-

peditam facit: Instruit manus meas ad
pugnã, datque vt arcum chalybeum bra-

chij meis confringam. Tu prætendis mi-
hi clypeum salutis tuæ: dextera tua suf-

fulcit me. Prosternis sub me quotquot
contra me insurgunt. Efficis vt terga

mea non convertantur. *C. 25.*

vertat mihi hostes mei, & vt perdā oso-
 res meos. Idcirco prouidētia Dei frequē-
 ter ex hostibus talem victoriam refert
 quā nemo vnquam existimare potuif-
 set: vt Mosi contigit aduersus Pharao-
 nē, vt Iosua, vt Othonieli, vt Aodo, vt
 Gedeoni, vt Dauidi contra Goliathum
 ac Palæstinos. Nunc etiā animaduerta-
 mus quantam adhibeat curā Deus ijs
 Principibus seruandis, per quos ingen-
 tia patraturus est opera. Quā mirifi-
 cē vel vsque ab incunabulis adfuit Mo-
 si, quam diligēter Dauidi, quos suo po-
 pulo præfecturus erat: quā clemēter ex
 impijs manibus crudelis & sanguinarie
 Athaliæ surripuit Ioa. Quid? an non
 idē etiā cū nōnullis ethnicis regibus fe-
 cisse Deū alicubi legimus? Iupā sitientē
 ad Romi Remique fratrum ad Tyberim
 expositorū puerilē vagitū cursum fle-
 xisse. T. Linius author est: adeoque mi-
 tē infantibus māmā præbuisse, vt lin-
 gua lambentē pueros magister regij pe-
 coris inuenerit. Alios quoque Princi-
 pes ab irrationalibus alijs animalibus
 educatos fuisse scriptū est. Quæquidē

Ios. 1.
Jud. 1.

Exo. 3. & 2.
1. Reg. 2.

1. lib. ab vr-
be condita.

educationes quâuis ex parte fabulosæ
 sint, pro ea tamē qua veritatē continēt
 parte, hīc etiam Dei prouidentia præ-
 sentē esse demonstrāt. Cæterū vt extol-
 lit, quos vult, sceptris que exornat Deus,
 ita quos vult: è folio deponit, ac domina
 tuū administratione priuat: quē admo-
 dū cū Saulo inobsequente, cū Ioabo, cū
 Ieroboamo, cū Achabo, cū Sedechia,
 cū Sardanapalo, cū Tarquinio superbo
 multisque alijs factū fuisse cōperimus:
 Regaa verò iuxta diuinā prouidentia
 Principibus tribui, vel ex hoc patere li-
 quidō potest, qđ nemo vnus inter mor-
 taleis omneis tāta dexteritate, tāto inge-
 nio, tantōque robore præditus esset, vt
 sibi populos, ac nationes subijcere, subiu-
 garēque valeret, nisi hominū corda Dei
 ordinatio ita disponderet, vt illius admi-
 nistrationi colla submittere sustinerēt.
 Huic sententiæ Solomon astipulatur his *Sap. 6.*
 verbis: Audite reges, & attēdite: discite
 rectores finium terræ: Auscultate qui
 multitudini imperatis, & vobis in gen-
 tium turbis placetis. Vobis sanē à Do-
 mino imperium, à supremo potestas

est data. Dominus quoque Prouerbio-
rum octauo per eundē ait. Per me Re-
ges regnāt: & Gubernatores iusta san-

*Quid prin-
cipi versan-
dum in a-
nimo sit.*

ciunt, & eiusdē generis cetera, quæ se-
quūtur. Atque ob id Principes eò de-
milsiores ac mansuetiores esse debent,

quo sublimiorem statum à Deo se acce-
pisse cognoscunt. Vnicuique ipsorū a-

nimo versandū est, se nō nisi vnū esse ho-
minē, qui neutiquam, vt reliqui homi-

nes obtemperarēt sibi obtinere posset,
nisi miraculosa quadā Dei dispositione

id fieret: ob quam profectò nō minus il-
li gratiæ agēdæ sunt ipsi Deo, quam ob

id etiā, quod amplissimū regnū, maxi-
mos thesauros possideat. Exemplum ē

2. Paral.

ult. 1. Esd. 1.

Cyro sumere licebit, qui cū Assyrios
debellasset, dixit: omnia regna terræ de-

dit mihi Dominus Deus cælorū. Agrip-
pa rex itē Iudeos cōtumaceis ac refrac-

3. q. 2.

tarios alloquens, elegantissima, quam
ad illos habuit, oratione sic intulit. Cre-

*Iosaph. de
bel. Iuda. li.*

2. cap. 16.

dite mihi, quod sine Deo impossibile es-
set imperium tale consistere. Titus

etiam Vespasianus cuidā sibi per frau-
dem

dem eripere dominatum conanti dixit: Imperium non nisi cui Deus concesserit, obuenire potest. Paulus quoque Apostolus Petro consentaneus, ait: Nulla est potestas nisi à Deo: & quæ sunt potestates, eæ à Deo sunt institutæ. Itaque qui potestati repugnat, Dei institutioni resistit. Quocirca si mens humana diuinam hanc prouidentiam in cõstituendis populorum, gentiumque rectoribus rectè perpendet, fructus quàm plurimos, atque optimos quidem illos consequetur. Primùm leuius erit obedientiam præstare. Deinde tolerabilius (quoquo modo à Principibus tractetur) sanè sufferet. Quod si iust⁹ ac pius contigerit magistratus, non solum habebit gratiam Deo, sed preces insuper fundet, vt ipse Deus illi adsit, faucatque perpetuò: nec vnquam illum sinat aliquid contra diuina præcepta designare. Si varò iniustus atque impius euenerit, precabitur Deum, vt ab huiusmodi prauitate, iuxta suam nihilo-

Rom. 13.

Rom. 8.

minus voluntatem, illum remoueat: atque efficiat, vt sanctissimis suis præceptis lubens obsequatur. Itaque fiet, vt eadem mens humana quiescat magis: neque seditiones vllas, aut tumultus eâ ob causam excitet: aut contra Deum aliquo pacto murmurare audeat. Electis enim omnia sunt adiumento ad bonum. Stomacho namque valido quum sint, omnia concoquunt ac digerunt, in suâque ipsorum vtilitatem conuertunt. Verum enim uero quemadmodum ordinandis conseruandisque pro temporum conditione magistratibus, ac prouincijs præest, (vt iam diximus) ipse Deus, ita suorum electorum hæc incolentium loca peculiarem sibi vendicat curam. Etenim tantum diuini Spiritus, gratiaque illis impartit, vt mihi etiam conseruentur. Dominus (inquit Dauid) non deserit suos, in æternum conseruabuntur. Non Sathanae subiecti sunt amplius potestati, quia iam Christo insiti, cœlestem hæreditatem expectant, quam ipse primogenitus

tus ex mortuis adeptus est Christus,
 Cúmque se adoptatus in Dei filios esse
 minimè dubitent, vt qui eius rei pignus
 & arrhabonem suis in cordibus per-
 sentiscant. Deum sibi ipsi parentem
 esse pro comperto habent: audéntque
 (quod Apostolus Paulus ait), excla-
 mare: Abba Pater. Et procul dubio is
 ille est benignissimus Parens, de quo *Cap. 49.*
 vates egregius Esaias inquit: Num ob-
 liuioni tradit mulier infantem suum?
 quominus misereatur filij vteri sui?
 Sed esto obliuiscantur illæ: ego tamen
 non obliuiscar tui. Hoc fidelium cœ-
 tui pollicetur Deus: Qui quum sit o-
 ptimus Pater, non modò non obliuisci-
 tur filiorum, sed potius eorum neces-
 sitatibus atque indigentijs prouidet
 opportunè. Principio suos elegit Deus *Qualis sit*
 in Christo Iesu antequam iacerentur *Deus in*
 fundamēta terræ, suóq; illos dignat' est *suos.*
 in eodem, fauore spiritali: Deinde cu-
 rauit, vt bonis operibus abundarent,
 quandoquidē è mūdi facibus extracti

Io. 6. 8. &
15.

Pfal. 17.

Pfal. 36.

& 90.

coelestium thesaurorū largitori Christo sunt traditi, vt illi similes, quatenus fert humana conditio, fiant. Atqui testatur is dicens de suis ouibus: Nemo rapiet eas de manu mea. Quin eisdē verbum vitæ preparauit, vt illarum pedibus lucerna sit, ne falsarum erroribus doctrinarum ipsas illaqueari cōtingat. Non permittit præterea, vt sui supra quàm ferre possint, aliquo modo tententur, sed cum tentatione facit etiam exitum vt sustinere queant. Quapropter quoniam sub Dei protectione sunt electi, præcipuam ipsorum curam sese habere is idem ostendit: attestante Davide, qui ait: Diriguntur à Domino gressus viri: & via eius grata est ei. Quū ruit nō corruit: Dominus enim fulcit manum eius. Salus iustorum à Domino, qui & fortitudo eorum est in tempore afflictionis. A diuabit eos Dominus, & liberabit illos, liberabit eos ab impijs. Seruabit eos quoniam sperauerunt in eum. Dominus est refugium, & asylū iustorum, sub vmbra alarum eius semper

DE RECTA REG. ADMIN.

per morantur. Castra figit angelus Do-
mini circum eos, qui ipsum timent, &
eripit eos. Quum diuinæ insuper doctri-
næ, aduersarijs respondendum est, suis
dat os Deus & sapientiam, vt contradi-
cere illi minime valeant. Ob ingentem
igitur hanc prouidentiam, qua numen
illud supernum suos curat, Christus
Apostolos ad euangelicam veritatem
prædicandam missurus admonuit, ita
inquiens: Cauete homines: sistent enim
vos in Concilio: inque suis Collegijs
verberabunt. Quin ad Principes quoque
Regesque ducemini propter me, vt eis,
exterisque gētibus sitis testimonio. Cū
autem sistent vos, nolite curare, quomo-
do, aut quid loquamini, suggeretur e-
nim vobis eadē hora, quid loquamini:
non enim vos eritis, qui loquemini, sed
patris vestri spiritus in vobis loquetur.
Tanta porrò suorū cura tenetur Deus,
vt filius, qui congenitus est patri ex
hoc mundo abiturus illis dixerit: Non
relinquam vos Orphanos: Vado, & ve-
nio ad vos: Et vobiscum sum omnibus

diebus vsque ad finem seculi. Illud postremo singulari dignum est obseruatione, videlicet ipsum Deum tantos suos electos charitate prosequi, ut suum filium ad illorum inducenda delicta cruci prius affixum, à resurrectione postea & aduocatum & patronum apud se illis iisdem esse voluerit, ut huius internuntij cum precibus tum meritis in perpetuum placatus, eiusdem eis & sanctificationem & iustitiam, propria carentibus ascribat. Quo demum fit, ut non amplius iam sibi ipsis, sed Deo viuant, eiusque arbitrato sese moueri, ac regi facile patiantur: Quemadmodum Paulus Apostolus de vero Deo loquens Atheniensibus dixit: In ipso uiuimus, & mouemur, & sumus. Idem suos Philippenses Christiana doctrina instituens inquit: Deus est, qui agit in uobis, & ut uelitis, & ut efficiatis. Nam ut etiam Solomon ait: In eius (nempe Dei) manu & nos sumus, & sermones nostri: omnisque prudentia & artium peritia.

Act. 17.

Cap. 2.

Sa. cap. 7.

DE MONSTROSA

*quorundam Principum
natura: & in quem finē
destinet illam Deus.*

CAPVT IIII.

Quo pacto suā Deus
prouidentia rebus om-
nibus tam caelesti-
bus quàm terrestri-
bus, præcipuēque re-
gnis pro temporum
opportunitate ministrandis, denique
suis etiam electis gubernandis præsens
adsit, non nihil dictum est supra. Nunc
reliquum esse videtur, vt hîc indicemus
quî fiat, vt inter Principes quidam
non homines, sed hominum potius
monstra sint: & quomodo ad suā ipsius
voluntatem exequendam iis vtatur

Deus. Philosophi Deum ipsum & naturam nihil frustra operari aiunt, atque ita fieri, ut natura ipsa destinatum in finem operans nullos fructus monstruosos, sed ad communem ordinem accommodatos producat. Quibus quidem & Iacobus Faber Stapulensis, & Franciscus Vatablus ita respondent: naturam licet aliquot monstra nonnunquam edat, non tamen inde sequi, eam non propter suum finem agere: cum ars etiam destinatae aliquid agens interdum erret utpote Grammaticus non recte scribat & Medicus non recte potionem misceat. Ergo sicut in artibus finis intenditur, & quod ipsum non attingit, peccat: ita etiam naturalibus in rebus fit, ut quum finem ipsum in operando respiciat natura: nihilominus aliquando, ne finem propositum consequatur, impedita, monstrum aliquod producens peccare dicatur. Idem quoque de Deo quodam modo nonnulli, cogitant. quum animadvertunt aliquem principem inordinate res gere re, nec veram fidem, ac pietatem sequi, mon

*In secundum
lib. Phys.
Cap. 8.*

monstrum illum appellant: huiusque monstriferi partus culpam in ipsum Deum reijciunt, qui talem effectum ad suum finem non perduxerit. Verum quum sit in Deo duplex finis, occultus nimirum & manifestus, atque is in finem nobis incognitum sua dirigat frequenter opera, semper quidem ille perficit, quod intendit in Principe, licet non semper id agnoscant homines, neque te vlla impediri, velut artifex & Grammaticus valet. Si vero manifestum modo finem, quò Principes iniqui tendunt, mortales intueantur, monstra quaedam illos esse arbitrabuntur, cum ordinis diuini præscriptum minimè exequantur. Quemadmodum & naturæ portenta iudicantur esse illa, quæ modum ipsius naturæ non seruantia, sibi ipsis materiæ plus, aut minus quàm par est, assumunt: Physici autem sic existimant, quum talia producuntur monstra, naturam esse impeditam, & aliquod eius principium puta semen, esse corruptum: Nam animalia non statim fiunt: sed oportet

mollem illam massam, quæ è semine orta est, prius disponi. Quæ si corrupta, deficiens, aut exuberans fuerit, plerumque contingere solet monstrum. Eodem modo, si res naturam excedent eis contemplamur: quanquam Deus ipse sua & prouidentia, & prædestinatione & reprobatione incompræhensibilis quàm natura operetur, nihilósecius tamen quum Principem aliquem videmus, quod ad spiritualia ipsius membra nempe fidem, pietatem, iustitiam, verum Dei cultum attinet, benè dispositum, ecclesiæ sanctæ protectorem, Orphanorum patrem, desolataram viduarum defensorem, putare possumus hunc diuina voluntate in finem etiam nobis manifestum rectè formatum esse. Nam quum in huius ipsius generatione spiritali nihil ex diuinæ reprobationis sed ex electionis tantum semine concurrissè cernamus, vt omnia quandam exactam formam referant

referant, iure ac merito licet asserere, non esse monstrum hîc in lucem prolatum. Econtrario vero quum in Principis huiuscemodi generatione monstrofa aliquot membra conspicimus, cur obsecro non asseueremus hîc ex diuinæ reprobationis materia nimium profluxisse? Quia figulus potestatem habet ex eadem massa facere aliud vas in honorem, aliud ad ignominiam, Sic in magna domo Dei vasa sunt aurea & argentea, sunt *2. Tim. 2.* etiam lignea & testacea, & alia quidem in honorem, alia vero in contumeliam. Quid? non & populorum delictis offensus Deus portentosum illis aliquando caput aliquod proponit? vt qui sordent, adhuc sordescant magis? An non monstra fuerunt ij principes, de quibus Israëlitico populo Dominus per Esaiam loquens ait. Dominus Deus exercituû auferet Hierosolymis & ab Iuda opẽ &

Cap. 22.

substantaculum: omne adminiculū cī
 bi & potionis, milites & bellatores, iu-
 dices, & vates diuinos, & senatores, se-
 micenturiones, & autoritate prædi-
 tos, & consiliarios, & artibus eruditos,
 & dicendi peritos, eisque pueros dabo
 Principes, & eos infantium imperio
 subijciam. Ad hæc per Ezechielem suo
 populo monstruosam principum quali-
 tatem his verbis indicat. Principes in
 hac terra versantes similes sunt luporū
 prædæ rapacium, sanguinem funden-
 do, vitasque perdendo, questus faciendi
 gratia. Quid autē portentosius esse pōt
 in Principe, quàm ea perpetrare nefan-
 da facinora, quæ ipse per se castigare ac
 punire debuerat? O rem pudendā, quæ
 alicui populo dicatur: Principes tui de-
 fertores, & furum socij: omnes donorū
 cupidi, atque nummarij. Pupillis ius nō
 reddunt: Viduarū causas nō admittūt.
 Igitur quid boni sperandum est ab eo
 principe? qui quum ipse sibi deberet à
 scelerib. tēpare, publica crimina remo-
 uere, populos vndique tueri, ne iniuriis
 affician

Esa. cap. 1.

afficiantur, ne grauentur indebitis oneribus: ipse inquam sit veluti fons immundiciarum omnium: veritatis, cultusque diuini manifestus hostis: mendacij fautor: ac verè Christi ecclesiæ persecutor? Et sanè quum talis est Princeps, qui suis perditis moribus miserè sibi subiectos populos affligat, spiritusque diuino consilio suas innocentium sanguine commaculet manus: pacificas aliorum prouincias absque causa perturbet: sanguinarijsque sese bellis nutriens hoc tantùm quærat, vt super cæteros principes extollatur, animaduerti facilè potest, an iræ an misericordiæ Dei minister sit. Etenim misericordia se semper affabilem ac dulcem: Contrà vero se se ira furibundam atque in scelus omne præcipitem demonstrat. Idcirco qui principes inseruiunt in huiusmodi officijs iræ dei malè ex se affecti vasa itidè sunt iræ Dei: nobisque omnino sunt monstra. Verùm mundus mirabiliũ operum Dei nõ benè gnarus in diuinis eiusmodi negocijs obstupescit

adeò, vt nonnulli sint, qui ægreferentes hæc ipsa, in Deúmque blasphemi nõnũ quã dicant, eundẽ nõ rectè facere Deũ, qui Principibus tam sceleratis fauceat: qui ne sustinēdi quidem suo ipsorũ iudicio essent. At non obseruant ij, rem haud secus hĩc habere, atque cũ Principe mundano habeat, cuius authoritas & maieestas nõ elucet minus quum Carnifici iubet, vt furem suspendat, quàm quum eundem gratuitò ab infami hoc supplicio per vnum aliquem è suis consiliarijs liberat. Horũ vterque mandata principis exequitur: verum alter horribili ac tremendo iustitiæ, alter verò gratuita misericordiæ iudicio inseruit. Ità & cum Deo fieri suo quodã modo putandũ est, quum opera tã boni, quàm mali Principis vtitur. Qua in re & si nobis imparia videantur officia, tamen inseruiens vterque Deo, ipsius cùm authoritatem, tum maiestatem æquè itẽ vterque notam & conspicuã facit. Quod è sacrarũ etiã literarũ oraculis haud difficulter agnoscitur. Nam
 immi

immiffurus in impurum fuū populum
 Deus Affyriorū Regem ita loquitur. *Efa. ca. 10.*
 O Affur virga furoris mei: Et virga, que
 est in manu eorum, est ira mea. Quid?
 Nonne itidem Nabucadnezarem con- *Iere. cap. 21.*
 tra Hierofolimam excitavit? impiam-
 que regions illius gentem captivam
 per hunc in Babyloniam traduxit? An
 non & Helihu Iobo affirmat efficere *Cap. 34.*
 Deum, vt propter offendicula populi
 homo impurus & hypocrita regnet?
 Daniel quoque propheta post variorū *Ca. 7. & 8.*
 enumerationē regnorū asserit futurū,
 vt hominū iniquitatibus ad summū re-
 dactis præficiendus fit Rex: Qui stabit
 fortis facie, & intelligēs ænigmata. Et
 roborabitur fortitudo eius, sed nō for-
 titudine ipsius, & mirabiliter vastabit,
 & prosperè illi succedet, & faciet, &
 vastabit robustos, & populum sancto-
 rum: & per intellectū suū prosperabit
 dolum in manu sua & in corde suo: ma-
 gnificabit sese, & in pace vastabit mul-
 tos. Quinetiam contra principem prin-
 cipum cōsurget: & absque fortitudine

Cap. 13.

conteretur. Simillimè Ioannes in Apocalypsi testatur, dandam huic esse regi cunctos in populos ac nationes quæ ipsi⁹ caractere signatæ non sint, auctoritatem, vt suis tormentis, quod ad vitam corporalem attinet, sanctos etiam superet, quanuis eorum denique sanguis non aliter quàm Abelis ante conspectû Dei sit ascensurus, ipsûmque adeò prouocaturus ad indignationem, vt hunc tyrannû sit in ore gladij tandem interfectorus. Præter iam dicta id erit etiam vel maximè obseruandum, quòd cum Deus esset humanum genus ab æterna morte, Diabolique tyrânide redempturus alio sanè modo principum est vsus auctoritate. Nam per hos filium suum occidi passus est, vt eius morte gloriosam ex mundo, sathana, peccatòque victoriam referret, id quod exercituum mundanorum Imperatoribus in bello peremptis neutiquàm accidere solet. Verùm Deus ipse, qui nihil nõ subiectum filij sui pedibus volebat, effecit, vt is immerita morte mortem vinceret, peccatum

catum aboleret, ac Sathanæ viceis pe- *Act. 4.*
 nitus confringeret. Quod Petrus Apo-
 stolus vehementer admirans oculis in
 cœlum sublatis, exclamauit vna cum
 ijs qui aderant, Domine tu es Deus ille,
 qui fecisti cœlum ac terram, mare, &
 omnia quæ in eis sunt. Qui per os Da-
 uid pueri tui dixisti: Quare fremuerūt
 gentes & populi meditati sunt inania?
 Astiterunt reges terræ, & principes co-
 acti sunt eodem loci aduersus Domi-
 num, & aduersus Christum eius. Co-
 acti sunt enim verè aduersus sanctum fi-
 lium tuum Iesum, quem vnxeras, He-
 rodes, & Pontius Pilatus cum gentibus
 & populis Israel, vt facerent quacunq;
 manus tua & cōsiliū tuum prius de-
 finierat facienda. Iam hinc animaduer-
 tere est, quanto nos amore prosequa-
 tur Deus, qui sua planè admirabili pro-
 uidentia nos ab æterna dānatione per-
 ditorum etiam Principum ac populo-
 rum vsus opera, liberarit. Per bonos
 itaq; Principes quæ luce & palàm bona
 sunt opera, per malos autem quæ mala
 sunt

sunt opera, per malos autem quæ mala malis videantur vt plurimū exequitur Deus, vt regum volumina præcipuè nobis ostendunt. Quod & Dauidis, qui vir secundum cor Dei erat, & Iosæ, & Ieroboami, compluriumque aliorum tam proborum quàm improborū principum exemplo manifestissimè patet. Quorū quidem vt improbi falsos Dei cultus crexerunt, ità probi sunt eosdè demoliti. Omnipotens ergo Deus quæ admodum ipse est optimus, sic nihil nõ optimum laudèque dignissimum facit, & si nonnunquam humanus sensus alioqui deprauatus aliter iudicet. Quæ de causa quoties euenit, vt aliqua prouincia vel iniquis principibus, vel eorum præfectis grauari se sentiat, illico suam causam Deo precibus haud intermissis committere debet. Qui sanè Deus forsitan ita disposuit, vt per populorum huiuscemodi preces, quas ipse sit exauditurus, talia velit amouere grauamina. Neque propterea sua decreta mutat Deus: velut etiam in Ninuitarum

rum, Ezechiaëque Regis causa non multum *Ion. 3. 2. 3. 2.*
 tavit, quum & Ezechiaë, cui mortē sue- *4. Reg. 20.*
 rat interminatus, vitæ quindecim an-
 nos addiderit, & Niniuitis, illorum per-
 specta resipiscentia, pepercerit: urbem-
 que ab imminente strage vindicauerit.
 Nunquam igitur homini Christiano
 de monstrosis principibus conqueren-
 dum est: quum ignoret in quem finem
 à Deo sint instituti: quemadmodum etiã
 de bonis minimè superbiendum, ut qui
 possint à Deo facillimè in deteriores
 conuerti: Quæ mutationes licet non pa-
 rum nobis afferant admirationis, iustis-
 simæ tamen ac sanctissimæ sunt.

CAP. V.

IS ITA dispositis nunc superest, ut aliquid hinc de magistratum generibus loquamur, quæ, quæliacũque sint, à Deo ordinata sunt omnia. Scriptores igitur tã veteres quàm neotericos magistratum in treis primarias partes diuisisse constat, quarum primam Monarchiam, alteram Aristocratiam, tertiam Democratiam appellauerunt. Et monarchia quidem suo quodam peculiari nomine vocari potest regnum aliquod cui gubernando non nisi caput vnum est præpositũ: quod sanè bonis, æquis, & sanctis legibus vnicuique suum ius administret. Nam si aliter fieret, tyrannus potiùsquã regnũ esset. Aristocratia verò ille est principatus cui certus qui-
dam

dim prudentium, honestorum optima-
 tumque hominum numerus præst-
 quæ tum primum introducta est, quæ
 qui iusta capita esse debuerant, exerce-
 re tyrannidem cœperunt. Atque hæc
 ipsa si regimen iniquum admiserit, ob-
 scurum oligarchiæ nomen assumet. De-
 mocratia porrò est ea, quæ non ex No-
 bilium modo, sed ex totius populi arbi-
 trio ius dicit, reliquæque reipublicæ
 negotia omnia suo iure disponit: ut in
 Rethorum trium fœderum communi
 gubernatione videre est. Sed enim id
 non est silentio prætereundum, quam-
 plurimos diuersis temporibus extitisse,
 qui variis de causis Democratiam ist-
 hanc ipsam seditiosis tumultibus per-
 turbauere. Nonnulli ambitiosa domi-
 nandi libidine exagitati fraudulentis
 pollicitationibus populi beneuolen-
 tiam sibi pararunt, ut supremum faci-
 lius gradum soli consequerentur. Alij
 fuere, qui cum suis in rempublicam me-
 ritis parem non referri gratiam arbitra-
 rentur, indignatione succensi viam ex-

cogitarunt, qua non solum de ingrati-
tudine vindictam sumerent, verum e-
tiam vel per prodicionem ad fastigium
summæ dignitatis peruenirent, Non
nemo extitit, qui partarum absque la-
bore diuitiarum percupidus, vt inde si-
bi delicatius viuendi facultas esset, quâ
honestis in sua republica fungeretur
muneribus, per occasionem tractanda-
rum magni momenti rerum cum aliis
Principibus, hominum simplicium ani-
mos disposuerit, ad id quod intendebat
efficiendum, vt ab eisdem Principibus
non paruam pecuniarum vim extor-
queret: nihil pensi habens rempublicâ
iniquis etiam grauari conditionibus,
modo dolosi spes refulgeret nummi.
Vnde frequenter euenit, vt ipsius De-
mocratia paulatim tolleretur ordo, po-
pulusque sæpenumero in vnius tan-
tum seruitutem redigeretur.

MAGISTRATV FVN

genteis honorandos esse.

CAPVT VI.

 Vum Dei, tum natu-
 ræ ordine fit, vt res
 imperfectiores perfe-
 ctioribus inseruiant:
 eodem modo & Prin-
 cipes, & reliqui magi-
 stratus ordinantur, vt inseruiant Deo.
 quandoquidem illius ministri sunt,
 eiusque viceis in officio huiusmodi ad-
 ministrando gerunt. Quapropter Ho-
 merus etiam & Hesiodus voluerunt,
 optimum magistratū singulare quod-
 dam esse donum regendis populis di-
 uinitus concessum. Idcirco par est vt il-
 lū mortales timeant, illi obtemperēt, il-
 lūq; debitis honoribus prosequantur.
 quemadmodū & Erasmus inquit: Olim
 qui bene gessissent imperiū, iis diuini
 decernebantur honores. Verū etiam si

Cap. 24.

prauus Magistratus ipse sit, venerandus tamen ab hominibus est, quibus cum Dauide considerandum est, illum in eam altitudinem per se non conscendisse: neque propria virtute sibi subiectos populos continere. Quum Saulus rex Dauidem sibi generum ad interuentionem persequeretur (vt in Regum libris legere est) accidit, vt ventris exonerandi causa quandam in speluncam (in qua Dauid ipse profugus latitabat) sese contulerit. Ibi comites Dauidem hortabantur, vt per hanc occasionem iniquum persecutorem interficeret. At ille: absit, inquit, vt in Regem Dei ministrum manus iniiciam. Sed quum egressus è specu Rex esset, pone illum Dauid exclamans ostendit oram, quã ex eius veste absciderat in spelunca, subintulitque, vel ex hoc eum posse coniecturam facere, sibi facultatem eius occidendi fuisse: verum à Rege se manum abstinuisse, id quod illi argumento esse valeat, se ab suis obtrektoribus apud eum falso criminari: & id genus alia,
quę

quæ ibi adscripta sunt. Aliàs quoque quum sopitum in tentorio Saulem dormientibus cunctis custodibus David offendisset, hasta humi ad caput eius defixa: Abiseus Davidis comes Regem interfecturus erat, nisi id ipse David prohibuisset, inquit: Amoveat à me Dominus, ut Regem ab ipso unctum ego perimam. Quibus ex verbis planè conspicuum fit, quanta reuerentia David institutum à Deo regium munus obseruat. Nam sibi per suaserat (id quod res erat,) insectationem nimirum quàm à Saulo perpetiebatur, non nisi volente Deo sibi contingere: Voluntati verò diuinæ non obsequi vsque adeo iniquum arbitrabatur, ut Saulum iniuste persequentem sustinere, quàm potestati diuinitus ordinatè resistere mallet. Iam & Persæ suos Principes veluti numina quædam venerabantur: Sic inquam ut ne oratores quidem ab alijs Principibus missos Regem suum adire atque alloqui, nisi prius illum adorassent proni, permitterent. Nullus audebat aut

spuere, aut nasum emungere coram Rege. Quin & illis aras à morte, sacra que instituebant, ac Deorum socios appellare consueuerant. Athenienses itè suos Reges Deorum filios vocitabant. Summa igitur Principes veneratione dignos etiam mali si sint, existimabimus, quo Dei iustissimam tamen nobis occultam institutionem in sui gloriam, ac beneficentiã hominum dispositam, vt æquum est comprobemus, atque id quidem efficiemus. Conscientia magis quàm timore ducti: perditãque illorum vitam Deo puniendam aut immutandam relinquemus: Nam solus is poterit pro lapideo carneum cor ipsis tribuere, quod supernæ disciplinæ sit capax: aut eosdem à regni gubernaculis amouere, prout illi regnis ipsis expedire visum fuerit. Quemadmodum ergo Principibus enitendum est, vt populos benignitate complectantur, sic & populis vicissim studendum est, vt suos Principes colant, vtrique vtrisque tanquam animæ corporibus agglutinati. Est mu-
tuum

*Allusio ad
cor Pharaonis
induratum*

tuum (inquit Erasmus), inter Principem ac populum commercium: Populus censum Principi debet, debet obsequium, debet honoré: & vicissim Princeps debet populo præbere se bonum ac vigilantem. Ad hæc debetur honos, qui Tyranno, ne honos quidem est, sed aut adulatio, aut simulatio: nec obsequium, sed seruitus: nec splendor est verus, quem ostentat: sed fastus: nec potentia, sed vis. Nemini plus defertur honoris, quàm qui non exigit honorem: Nul-li libentius obsequuntur homines, quàm qui non requirit obsequium: In neminè libentius effundunt suas opes, quàm in eum, cui commissas sciunt ad publicam vtilitatem cum fœnore reddituras. Et sanè populus à Principe non minimum vtilitatis expectat, quippe qui sibi persuaferit, hunc ingenio, prudètia generositate ac iustitia sic cæteris hominibus præstare, vt non immerito Plutarchus dixerit. Audiuimus Homerum Minoa Dei Oaristen appellantè hoc est

interprete Platone familiarem, ac discipulum. Neque enim censebat priuatos homines, aut ædium custodes, aut otiosos esse Deorum discipulos, sed Reges. Quibus si cōtigerit rectum consilium, iustitia, probitas, fortitudo, continuo futurum est, vt omnes adiuuentur: fructumque capiant, qui cum eis habent commercium. Hæc Plutarchus Erasmo interprete.

In Commentario. Cum Principib. Philosophiū disputare debere.

PRINCIPEM IN SVO
*regno tanquam animam, aut
oculum in corpore se habere.*

CAPVT VII.

Qui cum veteres, tum recentes Philosophi Principis obseruauerunt in suo regimine dignissimam conditionem, hunc animæ rationali, quæ partem sensibilem regit, assimilan

alsimilantes dixerunt: Non aliud esse imperium Principis in populum, quam quale est animi in corpus. Dominatur animus corpori, quod magis sapiat, quam corpus. Sed dominatur magno corporis commodo potius, & animum regnare in corpore, felicitas est corporis. Quod cor est in corpore animantis, id est Princeps in republica. Si cor syncerum est, quoniam sanguinis spirituum fons est, vitam impartit vniuerso corpori: Sin vitiatum fuerit, exitium adfert membris omnibus. Aequiparatur itidem Princeps oculo, qui reliquis artibus lucem administrat. Verum ut oculus licet integer, sine solis aut alterius luminis adminiculo in corporis beneficium videre non potest, ita & Principi non sat est, intellectus naturalis tantum luce populos regere, nisi socium habeat supernae sapientiae lumen. Quod portet prudentem & iustum Principem scire, quae erga Deum & homines agere atque dicere debeat: & sapientia duce negotia recte atque bene procedere:

*Antonius
Mucindus:*

vt sol oculorum, sic sapientia est lumen
cordis humani. Hac de causa Iesus Chris-
tus quum ostenturus esset hominis in-
genium & intellectum etiam perspicua-
cissimum in tenebris per se versari, di-
xit: lucerna corporis tui est oculus.
Quod suo modo de Principe nō minus
dici potest: vt annotauit Erasmus quo-
q; sic inueniens, Porro quod est lucerna
in domo, quod est oculus in corpore, id
est animus in homine. Si lux Principū
non est vitata caligine falsarū opinio-
nū, malarūque cupiditatum: Si men-
tis oculus non aliò dirigit aciem quā
ad verum scopum, quicquid agitur in
republica gratum Deo est, nihilque nō
conducit ad cumulum honoris, ac feli-
citatē: Quemadmodum si domus ha-
beat insignem lucernam, nusquam im-
pingitur. Si oculus mentis Principum
purus est & integer, lucet mēbris omni-
bus, id est suis famulis & subiectis, nec
vlla pars regni impingit aut errat. Con-
tra si oculus mētis ipsius vitatus fuerit
nullū ministeriū regni ipsius rectè suo

In annot.

*No. Test. su
per Matt.
Ca. 7.*

fungitur officio. Quid enim prodest *Hom. 21. sic*
 (inquit, Chrysostomus) auratis militi- *per Matth.*
 bus refulgere, quum ducitur Rex ca- *Cap. 7.*
 ptius ignorantia? Quod lucrum est
 ornatae depictaeque nauis, quum ipsius
 mergitur gubernator? Quenam est il-
 la benè compositi corporis pulchritu-
 do, quum facies oculos amisit? Si enim
 nequaquam prorsus eligeres ornari au-
 ro, & serica veste circumdari, oculisque
 fœdari, sed horum procul dubio sani-
 tatem desiderabiliorem rebus omni-
 bus iudicares, quæ si tibi depereat, ni-
 hil te iam tota vita delectet, quâto hoc
 magis pro oculis debes mentisefficere?
 Sicut enim postquam corporalium o-
 culorum lumen extinctum est, omnia
 iam membra in miseria versantur ac te-
 nebris: ita etiam mente principum cæ-
 cata, innumeris prorsus malis hominũ
 vita cumulatur. Quemadmodũ igitur
 in corpore hoc maximè prouidemus, ut
 oculos habeamus incolumeis: sic etiam
 in anima intellectum conseruamus, sa-
 lutiferamque sapientiã. Si verò cæcam?

ipsum, quo alijs quoque debemus lumē inferre, vnde iam ipsi poterimus aspicerē? Quando enim lucerna extinguitur, quando gubernator mergitur, quando dux ipse capitur, quæ tandē obedientibus supererit spes salutis? Quod si sal infusus esse cœperit, quid superest vnde saliat in insipid^o popellus? Si lumē vertitur in tenebras, quid discutiet imperitę multitudinis caliginē? Si pastores vertuntur in lupos, quæ spes gregi? Si cæci sunt qui vitæ duces sunt, quis reuocabit ab errore? Si caupones sunt, qui principes ac patres esse debeāt, quis erit vsquam sinceritati locus? Ergo popul^o ille magno in periculo versatur, qui à principe veræ sapientiæ lumine carente regitur. Christus ait: nunquid potest cæcus cæcū ducere? Nōne ambo in foueā cadēt? Rex insipiens perdet populum suum. Qualis est rector ciuitatis, tales & inhabitantes in ea: & secundū iudicem populi, sic & ministri eius erunt. Idē in parētū filios instituentiū exemplo dici potest. Si veritatis, honestatis, iustitiæ, atque

Eras. in praefatione epist. ad Cor.

Luc. 6.

Sap. 6.

et. 7.

que adeò virtutis omnis amator est patet, hæc pariter omnia suos filios docet, atque illos inde quàm optimè educat. Quãobrem Solomon & Plato, & Aristoteles nõ nisi prudentē ac sapientem principem regendis populis præficiendū esse censuerunt. Solomon ait: Audiendo sapiens fit sapientior: Et intelligens gubernacula possidebit. Ut seruãdis vrbibus non adhibetur cæci, sed syncri custodes: ita & principes quò prudentiores erunt, eò populis gubernandis aptiores existent. Hinc Plato tum demum beatum orbem terrarum futurum afferuit, quum aut sapientes regnare, aut Reges sapere cœpissent. Nã & Salomon inquit: Rex sapiens stabilitum populi est: & multitudo sapientum sanitas orbis terrarum. Vegetius quoque de re militari sic ait: Nullus est cui sapiëntia magis congruat, quàm principi, cuius doctrina omnibus debet prodesse subiectis. M. verò Tullius iuxta id Non enim est cõsiliū in vulgo, nõ ratio, non discriminẽ, nõ diligentia. Sed & Hie-

Prouer. 1.

*Val. maxi.
lib. 7. de di-
ctis Sapien-
tum.*

*Ecclesiast.
10. c. 32.
c. 34.*

ronym⁹ ità profatur: Nihil impudētius
arrogantia rusticorum, qui garrulitatē
authoritatem putant: & parati semper
ad liteis, in subiectum sibi gregem tumi
dis sermonibus tonāt. Et Claudianus.

*Asperius nihil est humili, quum sur-
git in altum.*

Nam quid Aristoteles? qui rogatus
quo differēt docti ab indoctis, respōdit
quo, viuentes à mortuis. Optimū ergo
fuerit, sapiētia studio delectari, qđ & il
lustreis & gratiosos homines facit, & ad
ciuiliū magistratuū cōmodi⁹ cautiūsq;
pertractanda negocia cordatos reddit.
Eandē quoque sententiam Strabo cō-
probat his ferme verbis: Omnes idiotæ
& doctrinarum expertes quodāmodo
pueri appellādi sunt, ergo sapientes ca-
pessent principatū. Animaduertant igitur
Reges & Principes quod philoso-
phus is est, non qui dialecticē, aut phy-
siccē calleat, sed qui contemptis falsis
rerum simulacris infractō pectore ve-
ra bona & perspicit & sequitur. Princi-
pis dignitatem, amplitudinem, maiesta-
tem

tem non fortunæ strepitu (vt scribit Eras-
 mus) sed sapiëntia, integritate, rectè
 factis parandam & tuendam esse. Si er-
 go solijs & regnis (ô Reges populorû)
 delectamini, sapientiam in precio habe-
 te, vt in perpetuum regnetis. Audite
 Isocratem ita clamantem: Quicquid
 eorum, quæ Regem scire conuenit, vo-
 les cognoscere, id partim vsu, partim
 philosophia consequere. Nam philoso-
 phiæ studium viam ac rationem osten-
 det tibi, negotiorum autem exercita-
 tio præstabit, vt in obeundis rebus pos-
 sis versari. Principes itaque lumen hu-
 iusmodi sapientiæ diligenter inqui-
 rant atque habere studeant, ne pariter
 seque suosque populos in perniciosum
 aliquem errorem inducant, si (quod ple-
 risque, præ dolor, accidit) hoc ipso desti-
 tuantur.

Sap. 6.

Ad Nico-
clen de Re-
gna.

DE IMPEDIMENTIS

*quæ naturalem cupiditatem remo-
vantur, ne statim sapiens fiat.*

CAP. VIII.

Um dignitatis of-
ficio reliquos mor-
talis excellat Prin-
ceps, ab se debet im-
pedimenta pro viri-
bus amouere, quæ
sibi obstaculo sunt, quò minus rerum
veritatem ac scientiã, ad quem vnum-
quenque fert natura, statim consequi
valeat. Omnis etenim homo (vt meta-
physicus habet) ad hoc nascitur, vt sa-
piens fiat, suumque contempletur, im-
mò omnium, Creatorem: & vnũquod-
que ad optimam operationem suapte
natura inclinatur: vt fertilis arbor ado-
ptimum quem efficere possit, fructum:
& suavis redolensque plantula, ad sua-
uissimum ac redolentissimum floscu-
lum: nititur enim vnũquodque vt ipsi
summo

summo pulchro, bonoque optimo, quod ad fieri potest, euadat simile. Idem Principibus efficiendum est. Iodocus Clitheo uerus Neoportuensis in. x. Lib. Ethices Aristotelis ait: omne bonum suapte natura expetibile est ei, cuius est bonum. ut bonum ignis ipsi igni expetibile est, & bonum aquæ, ipsi aquæ. Imo uidemus omnia naturali inclinatione, quod sibi bonum est, expetere, & ad illud naturaliter ordinari: Et quanto magis est bonum, tanto magis expetitur: Quare quod summè bonum est, summè esse expetibile ostendunt omnia, quæ natura duce desiderio rapiuntur. Homines igitur natura & scire, & intelligere inclinantur, quamobrem & ea natura desiderant. Nihil enim aliud est natura desiderare, quàm ad aliqua natura inclinari: Et natura ad optimum semper intendit, modo à suis operationibus non impediatur. Eodem modo Princeps quoque si naturæ ueræ rectaque cupidine ducitur, sapientiam atque scientiam sibi optat: quo rerum omnium

veritatem apertius cognoscere valeat. Et nisi ad praua cupienda declinet, intelligere vera semper quarit. Id primi parentis Adami possumus exemplo percipere: qui noscendi quod non licebat, illectus desiderio, seipsum ac posteritatem omnē in præceptis adeò traxit, at natura facta sit prona semper ad malum, nisi spiritus diuinus humanam infirmitatē adiuuet, vt in Principis oculi que similitudine suprâ diffusissimè dictum est. Socrates Platôque senserunt, virtutes nobis congenitas esse & innatas: verum ex immersione animæ in corpus offuscatas & adumbratas esse: assiduaque operandi consuetudine eas detergi, & natiuum decorem recuperare: naturales itidem potentia ad scientiam, artem, aut prudentiam sunt bona innata, quia homini à principio natiuitatis insunt, (vt inquit Iodocus) & animo connascuntur, vt naturalia quedam præsidia, & adiuncta ab optimo rerum parente nobis sunt, vt commodius animi virtutem perficiamus. Et hanc

Gen. 6. 8.
Rom. 2.

hanc naturalem indolem, plerique natura igniculos vocant: quos si (inquiūt) finimus adolefcere, perfecti euadimus. Adolefcere autem hæc virtutum seminaria in nobis iacta finimus, quum ea per operationes, ad quas inclinant, perficimus, & conformi habitu stabilimus.

Quemadmodum igitur intellectus agens & scientiam & veritatem rei cognoscere appetit, sic & Princeps quum pullulanteis ab animo virtutes adhibita diligentia atque industria iuuare studet, optimum desiderium exprimit, unde etiam maximam laudem promeretur. Quod si difficilem conatum hic experitur, & ab incepto tamen non desistit, multò maiori laude dignus est, vt qui multò maiorem etiam ad male affectam naturam superandam adhibuerit, laborem: Sicut è conuerso dandum est illi vitio, si pro sua virili non tentarit, animi morbos euincere. Caueat itaque Princeps vnà cum suis liberis ab omnibus, quæ aduersatur virtuti, reb[?] quia quicquid habet

Contrarium à suo contrario corrumpi-
 tur, id est corrumpi natum est: vt calidi-
 tas à frigiditate sibi contraria corrup-
 pitur: Sic & virtus habet vitium sibi cō-
 trarium. A vitio, ad quod quisque ma-
 xime pronus est, fugere procul oportet,
 scilicet insita ad malum proclui-
 ta, & vitio illi respondente. Proinde
 summa diligentia enitendum est, vt ab
 huiusmodi vitio recedatur: Sed ab eo,
 quod deterius est, magis est receden-
 dum: Quemadmodum si duo immi-
 neant pericula, vnum graue, alterum
 minus graue, à grauiore periculo ma-
 gis est cauendū. Quocirca Princeps dili-
 genter curet venienti occurrere morbo,
 germinansque vitium non sinat exere-
 scere, ne quum radices egerit, difficilli-
 mē possit euelli: quod & Aristoteles ad-
 monuit in Ethicis dicens: Nascens ma-
 lum facile opprimitur: inueteratum au-
 tem plerunque fit immedicabile: Et te-
 nera lentaque virga leuiter in rectitu-
 dinem inflectitur: quę vbi solidum ro-
 bur assequuta in arborem excreuerit,
 nimio

i. Ethic.

nimio rigore trunci inflexionem non
admittit : & potius frangitur , quàm
aliter, atque creuerit, dirigatur. Ita catu-
li quum tenera sunt ætate, facile loris
assuescunt: & quum primum exoritur
incendium, facile extinguitur: quum ve-
rò summa tecti fastigia corripuerit, to-
tam domum absumit. Et grauis mor-
bus, vti cancer, vbi primum nascitur, le-
uiter tollitur: at quum late serpendo vi-
reis cœperit, tunc plerumque immedica-
bile vulnus Ense recidendum est, ne
pars sincera trahatur. Quod alibi quo-
que admonet Ouidius, hoc carmine.

*Vidi ego quod fuerat primo sanabile vul-
nus,*

*Dilatũ longæ damna tulisse moræ:
Nam moræ dat vireis teneras moræ per-
coquit herbas:*

*Et validas segetes quæ fuit herba
facit.*

*Quæ præbet latas arbor spaciantibus
vmbas:*

*Quo posita est primum tempore vir-
ga fuit.*

*Tunc poterat manibus summa tellure
reuell:*

*Nunc stat immensum viribus aucta
suis.*

*Flumina sæpe vides paruis de fontibus
orta:*

*Plurima collectis multiplicantur
aquis.*

*Opprime dum noua sunt subiti mala se
mina morbi:*

*Et tua læsuro subtrabe colla iugo.
Principijs obsta: serò medicina para-
tur:*

*Quum mala per longas inualuere
moras.*

*Sed propera: nec te venturas differ in
horas:*

*Qui non est hodie, cras minus aptus
erit.*

Si consenuerit ergo Princeps in vi-
tijijs, opinionibusque non veris, impedi-
mento sibi ipsi fuerit, ne sapientiam, re-
liquasque virtutes assequantur. Iaco-
bus Stapulensis in Aristotelis Metaphy-
sicorū Librum secundum scribens ait,

Theoreti-

Theoreticum affirmate quinque res esse, quæ à veritatis perceptione disturbant, & præpediunt: nempe Cõsuetudinem audiendi falsa: Eruditionem non rectam: Rectè docenti assentiri nolle, nisi quod dixerit, vt mathematicus, monstret: Nulli fidem præstare, nisi sensibile sit, sensibilive constet argumento: Nulla recipere, nisi alicuius vrgente auctoritate, nec posse nisi parua degustare: Quod ad primũ attinet, id fit, tũ quod quæ audire consueuimus, hæc eadem dici dignamur, atque admittimus tum quod consueta nobis notiora sunt, in consueta verò contra, ignotiora. Qui itaque consuetudinem traxerunt audiendi falsa, falsa dici dignabuntur, falsis assentientur, quæ & pro notioribus receptabunt, veritas autem tanquam ignotior illos effugiet. Distorquet igitur & disturbat, impedimentoque percipiendę veritati huiusmodi educatio est. Et leges ipsæ consuetudinem plurimi momenti & efficaciam ad hoc esse ostent-

dunt: quæ fabulas, puerileisquæ ineptiis ob consuetudinem recipiunt: & ipsas veritati anteponunt. Idcirco in Principe: dominatumque Gubernatore duo potissimum consideranda sunt: alterum ut is naturæ sit ad virtutem dispositus, vitisquæ contrariæ: & inde usque à teneris (quod aiunt) vnguiculis optimarum scientiarum eruditione institutus honestissimos viros in consuetudinem ac societatem adhibeat: à quibus etiam si esset ingenio improbo & iniquo, discat quæ iusta, rectaque sunt, comprobare & consequi. Nam si fuerit inter venationum & aucupiorum Magistros, inter aleatores, & saltatores, & scurras, & lasciuos homines enutritus, vix unquam poterit ad bonam frugem peruenire, aut saltem difficillimè id fiet. Quare non bene agitur cum iis Principibus qui quum norint suos post se liberos imperiorum & magistratuum administrationibus præficiendos, à sordidorum huiusmodi hominum fece illos non amouent. Alterum verò quod

in principe requiritur, est hoc, ne contra bene instituentem, benèque monentem omnino sit pernicax. Id enim foret salutifera medicamina nō admittere, quod in causa esset, vt neque malas vnquā abijceret, neq; bonas vnquā imbiberet opiniones: velut ab Aristone dici probat Seneca inquit: Infano frustra præcipi quomodo loqui debeat, quomodo procedere, quomodo se gerere in publico, quomodo in priuato, nisi prius atrā bilem expulerit. Itidē Princeps incassum admonetur ac docetur, quo pacto populos optimè possit ac debeat regere, nisi prius nequissimas vulgi opiniones ab animo protruserit. Forma nanque non nisi in benè dispositam materiā introducitur. Ergo iure ac merito (vt supra dictum est secundò): Rectè docenti assentire nolle, nos à veritatis perceptione retrahere. Nam singula, vt materia requirit, recipienda sunt, neque omnium mathematica certitudo expetenda est. Qui autē rectè docenti assentiri renuit, non singula reci-

pit, vt vniuscuiusque natura postulat,
 ac requirit. Disturbatur igitur talis à
 veritatis perceptione. Eorū, quæ demō
 strationē patiūtur, & sustinent, demon
 stratio expetēda est: & demonstrāti cre
 dere oportet. Et quæ analogiæ similitu
 dinem desiderāt, ea, vt decet, adducta,
 cōtenti abire debemus: Quæ persuasio
 nē qualēcunque aliā: ea siquidē sufficiē
 te adducta, nos facileis præstem⁹ oport
 et: sic enim omnis veritatis facilē com
 potes euademus: & vnūquodque pro di
 gnitate recipiem⁹. His tñ tribus pro di
 gnitate ritē vtī quàm difficillimū puto,
 virique esse in omnis disciplinæ profes
 sione cōsumati. Tertiò nulli fidē præsta
 re, nisi sensibile sit, vt pote miracula &
 delectabilia carni, sensibilibus cōstet ar
 gumēto, percipiendæ veritatis oblecta
 mentū præstat. Nā nulli fidē præstare
 velle, nisi sensu, sensualīve exemplo vin
 camur, parū impotentisque ingenij ar
 gumentum est. At ingenij paruitas &
 impotentia nobis nimirum percipien
 dæ veritatis obex est. Nulli igitur fidem
 præsta

præstare, nisi sensibile sit, sensibiliue
 constet argumento, veritati percipien-
 dæ oblectatur, obstatque. Quartò,
 nulla recipere velle, nisi alicuius con-
 firmet autoritas, veritatis perceptio-
 nem item impedit. Nam nihil reci-
 pere velle, nisi alicuius autoritate
 firmatum fuerit, quædam iudican-
 di impotentia est: Iudicandi autem
 impotentia percipiendæ veritatis im-
 pedimentum est: vt visus circa sensibi-
 le iudicandi impotentia, bonam profe-
 ctò sensibilis impedit perceptionem.
 Christus optimam perceptionem ha-
 buit, ideò clarè, lucidèque veritatem in-
 tellexit: quapropter dixit Iudæis, qui no-
 lebãt credere veritati, nisi pri⁹ cõfirma-
 ta fuisset ab autoritate Ioãnis. Vos mi-
 sistis ad Ioannem, vt testimonium per-
 hiberet veritati. Ego ab homine testimo-
 nium non accipio: tanquã diceret: veri-
 tas, quã ego noui, nõ ab alterius verita-
 tis iudicio pendet, meaque cognitio at-
 que intelligẽtia nõ hanc recipit à Ioan-
 ne. Eandem ferè sententiam Paulus *Cap. 1.*

Apostolus expressit Galatis dicēs, Notum vobis facio Euangeliū, quod Euāgelizatū est à me, quia non est secundū hominem, neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per reuelationem Iesu Christi. Quum ait: Non ab homine didici, id indicat: perceptionem veritatis non accepi ab alicuius authoritate & magisterio, neque à me ipso didici, neque meo studio inueni, nec quæsiui. A Deo sola reuelatione Christi ipsum accepi, & ipso docēte didici. Hæc Hieronimus. Augustinus etiā dicit: Euangelium quod secundum hominem est, mendacium est, omnis homo mendax: quia quicquid veritatis inuenitur in homine, non est ab homine, sed à Deo per hominem. Ita & Principes & cæteri homines, qui veritatem sola aliorum hominum authoritate quærunt intelligere, parum admodum veritatis intelligunt: nō veritatis quidem sed suo ipsorum vitio: quippe qui non diuinū sed humani spiritus energia sanā rerum nancisci expetunt intelligentiā.

Quin-

Quintò, Qui sola parua degustare sufficiunt, naturæ defectum & intellectus paucitatem patiuntur, (vt authoris supra dicti verbis vtar). Qui autem hæc patiuntur, à veritatis perceptione præpediuntur: perinde atque qui pupillæ læsionem visûsque paucitatem patitur, quæ à visibili perceptione præpeditur, Quinque sunt, quibus pulchrè apparamur, atque benè afficimur, vt perceptionem veritatis contra adducta impedimenta, & opposita habere valeamus: vt consuetudine vera audiendi, & perceptione recta: Recta docendi ascensione, & obedientia vniuscuiusq; vt materia ipsa requirit & postulat, receptione, alta mente, & potente iudicio, sana, integra, illabefactâque mentis natura: Sic enim contraria contrarijs medicamur: & aduersus contraria, contrarijs reluctamur. Et cui Deus hæc quinque prioribus obicibus aduersa beneficia contulerit, percipiendæ veritatis & sapientiæ præ alijs potens efficietur. Huic negotio Deus ipse (quæ eius bonitas est
& de

mentia) fauceat, quò Principes populi-
que magis ac magis in dies proficiant,
vt non tantùm ab erroribus reuocen-
tur: Sed per cœlestem gratiam cognita
veritate, sapienter administrantur om-
nia.

INVITARI PRINCIPEM
*vt ab incunte ætate sapientiam ad-
piscatur.*

CAP. IX.

TEX humili in
sublimem gradum
Deus mortaleis ex-
tollit, populòsque il-
lis regendos cõmit-
tit: sic eos inuitat, ad
quærendos veræ sapientiæ viuos fon-
teis, quò simul se, simulque sibi subie-
ctas gẽteis rectè pascere & gubernare
valeat. Quocirca Deus ipse per Dau-
dem prophetam inquit, Nunc ergo sa-
piscat

pite ò Reges: Erudimini ò iudices ter-
 ræ: Et per Solomonē: Diligite sapientiā
 rectores terræ, & benè sentite de Domi-
 no, & ipsum sincero corde querite. Au- *Sap. 1.*
 dite Reges, & attendite, & discite recto-
 res terræ. Seneca quoque ad Balbum
 scribens ait: Scio neminem beatè viue-
 re sine studio sapientiæ. Non sit, quod
 nos a philosophia remoueat, nec pau-
 pertas, nec alicuius rei indigentia. Ad
 philosophiam totam mentem conuer-
 te, huic insiste, hanc cole: & tunc ingens
 interuallum est inter te & cæteros ho-
 mines: omneis enim mortaleis antece-
 des: & Dij multum antecedent te. Phi-
 losophiæ seruias: quia ipsi seruire liber-
 tas est. Itidem Cicero Ciceronem filiū
 ad philosophiæ studium, qui amor est
 sapientiæ, inuitabat his verbis: Omnes
 trahimur & ducimur ad cognitionis &
 sciētiæ cupiditatem, qua excellere pul-
 chrum putamus, labi autē & errare, ne
 scire & decipi malū & turpe ducimus.
 Idem admonebat iudices, ne incognita
 pro cognitis in causis haberent. Quam

non minus populi quàm principes huic
sapien-tiæ operam nauare debent: quò
quemadmodum sapiens filius est gloria
patris, ità & ciues principis habeantur.

Apuleius.

Apuleius item aiebat, esse tantã sapien-
tis dignitatem, vt cum summo Deo so-
cietatem coæquet. Iã verò an non splen-
didius multò ueris sciētij, linguarũ-
que varietate, quàm auro, gemmĩsque
exornantur homines? Quemadmodũ
tibi contigisse decorari Cambræ opti-
me nemo non uidet. Nam olim ab An-
drea Alciato excellentissimo viro ità
fuiſti liberalibus disciplinis atque inge-
nuis artibus institutus: vt in Palladia
quidem palæstra non immeritò prima-
rios inter pugiles cenſearis. Atque hi sa-
nè sunt eius generis theſauri: vt illis pri-
uari non valeant poſſeſſores: quod etiã
ad Alexãdrum Regem ſcripſit Aristo-
teles: Melius est, inquit, animam ha-
bere abundantem ſcientijs, quàm ha-
bitum corporis benè indutum. De Biã-
te quoque Valerius maximus refert:
quod interrogatus quid ità nihil ex bo

Aristot. ad

*Alexan-
drum.*

*Lib. 7. de
diētis ſa-
pientum.*

nis suis secum ferret, quum patriam
 eius Prienem hostes inuasissent: Ego
 vero, inquit, bona mea mecum porto:
 pectore enim illa gestabat, non hume-
 ris, non oculis visenda, sed estimanda
 animo: quæ domicilio mentis inclusa,
 nec mortalium, nec Deorum manibus
 labefactari queunt: & ut manentibus
 præsto sunt: ita fugientibus non deserunt.
 Ergo sibi princeps pulchrum ducat in
 hoc etiam & Iulij & Augusti Cæsa-
 rum vestigia sequi: Quorum alter (ut
 Ludouicus Odaxius hab) etcum exer- *Ludouicus*
 citu proficiscens plurimum lectitare, & *Odaxius*
 si quo temporis momento in castris mo-
 rabatur, libros accuratissimè scribere
 solebat. Alter in Mutinensi bello rem-
 tantam adortus, semper aut legere, aut
 scribere, quotidie etiam declamare
 consueuerat. Eadem fermè factitasse
 Philippum Macedonia Regē, testis est
 A. Gellius. Id quod ingenij exercendi
 gratia illos fecisse satis constat, licet ad
 eiusmodi exercitationē alius alio prom-
 ptior sit. Et ut Aristoteles ait: Quidam

sunt dispositi ad virtutes ex natura: quidam ex consuetudine: quidam per doctrinam, & ad hoc quod doctrina habeat efficaciam in auditoribus, oportet animam auditoris esse dispositam & præparatam, sicut terra antequam nutriat semen. Disponat igitur animum Princeps ad scientias, pluresque linguas addiscendas, ac sibi. P. Crassum ob oculos ponat: quo de Valerius Maximus ita commemorat. P. Crassus qui in Asiam ad Aristonicum Regem debellandum consul uenisset, tanta cura græcæ linguæ notitiam animo comprehendit, ut eam in quinque diuisam genera per omnes partes, ac numeros penitus cognosceret. Quæ res maximè ei sociorum amorem conciliauit, quæ quis eorū lingua apud tribunal eius postulauerunt, eadē decreta reddenti. Leguntur etiam apud eundem Valerium Maximū de Cyro, ac Mithridate hæc verba. Vtriusque industriæ laudē duo Reges partiti sunt: Cyr^o omnium militum suorum nomina, Mithridates duarum & vigin-

viginti gentiū, quę sub regno eius erant
 linguas discendo: Ille vt sine monitore
 exercitum salutaret, hic vt eos, quibus
 imperabat, sine interprete alioqui pos-
 set. Quid ad hęc dicam de Q. Iunio?
 De quo A. Gel. ita commemorat. Q. *Lib. 17.*
 Ennius tria corda habere sese dicebat: *cap. 17.*
 quod loqui gręcę, & oscę & latinę sci-
 ret. Verum id quidem est ex Aristote-
 lis sententia, naturalem cuiusque rei
 proprietatem, non aliter, ac natura est
 ipsa, disponi: prout Iacobus Stapulen-
 sis in eiusdem Aristotelis Ethicę scri-
 bens hęc adhibet verba: Nihil eorum,
 quę sunt natura, aliter assuescunt: vt
 lapis, cui quidem natura competit ferri
 deorsum, nunquā assuescit ferri sur-
 sum: simili modo nec ignis ferri deorsū;
 nec aliud quicquam aliter, quā sibi na-
 tura cōpetet, assuescet. Neq; igitur natu-
 ra, neque pręter naturā in nobis virtutes
 efficiuntur: sed idonei quidem ad illas
 suspiciēdas sum? natura: suscipim? autē
 ipsas, atq; p̄ficimur p̄ cōsuetudinē. p̄te-
 rea corū, q̄ in nobis sūt natura potētias

prius accepimus, deinde reddimus operationes: quod quidem ipsis sensibus inueniri licet. Commentator item ait: Nulum sibi acquirat consuetudinarium habitum. Quapropter nullus diffidat se posse esse bonum. Nam si mala consuetudo in sitam potentiam, naturalem quæ ad virtutes in dolem suspendit, & eius vitium in melius vertit, ac emendat, quasi pœonia ope recuperata sit re-integratâque perfecta mentis sanitas, natura sumus idonei, cùm in natura nostra situm sit. Refert in totum hoc vel illo modo statim ab ineunte ætate sic homines assuescere. Nam recta educatio mores facit: & si à puero iacta sunt virtutum fundamenta, solemus in bonitate perseverare, & beatam capere vitam. Ergo Principes ab infantia educandi sunt in virtutibus, ac bonis literis. Nam nobiscum adolescunt virtutes ipsæ: Contra verò mala educatio vitiorum fomes est: quæ vbi ab ineunte ætate combibimus, quasi morbi quidam nobis congeniti quotidie adolescunt

lescunt, ampliusque sumunt incrementa nocendi: & nos tandem, nisi salubriter occurritur, ad extremam perducunt miseriam. Ergo quod Horatius admonet, salubre est adollescentibus tenaciter figere, & sapientiam sibi præsens in animo habere

Nunc exhibe puro.

Pectore verba puer: & te melioribus offer,

Quo fuerit imbuta recens serva odorem

Testa diu.

Inde & Erasmus Roterodamus inquit Nihil ita penitus insidet & inhærescit, ut quod primis illis inseritur annis, in quibus quid imbibamus cum in omnibus per multum refert, tum verò in Principe plurimum. Expediet insuper magnanimorum veterum virorum gesta iunioribus Principibus proponere, ut poeta consulit huiusmodi carminibus

*Interea Musis animus: dum mollior aetas
Et quæ mox initure legas: nec desinat*

Unquam

Tecum Graia loqui, tecum Romana vē-
tustas:

Antiquos euolue Duces: Assuesce futu-
ra

Militiæ, latium retro te cōfer in æuum.
Libertas quæsitā placet. Mirabere Bru-
tum.

Persidiam damnans: Geniti satiābere
pœnis.

Triste rigor nimius, Torquati respice
m'ores.

Mors impensa bonum. Decios venera-
reruenteis.

Vel solus quid fortis agat te ponte soluto
Oppositus Cocles Mutij te flamma do-
cebit.

Quid mora prospiciat Fabius: Quid re-
bus in arctis

Dux gerat, ostendet Gallorum strage
Camillus:

Discitur hic nullos meritis obsistere ca-
sus.

Prorogat æternam feritas tibi punica
famam

Regula

Regule: Successus superant aduersa Ca-
tonis.

Discitur hinc quantum paupertas so-
bria possit.

Pauper erat Curius, Regem cum vince-
ret auro.

Pauper Fabricius Pyrrhi quum sperne-
ret aurum.

Sordida Seramus flexit dictator aratra
Lustratae Lictore case: faccis que sali-
gnis

Postibus affixi: Collectae à Cōsule messes
Et sulcata diu trabeato rura Colono:

Id genus alia in medium prolata mē
teis humanas quum ad vitia fugienda,
tum ad virtutes praesertim ac Sapientiā
capescendam vehementer excitant &
accendunt. Nam & sapientia ipsa mor-
talis ad sese audiendam inuitans, ait:
Ad vos o viri clamo, & vox mea est ad *Prou. 2. 1*
filios hominum. Intelligite o vos in-
cauti solertiam: & insipientes corde in-
telligite. Audite disciplinam, & sapien-
tes estote.

QUANTI SIT MOMENTUM
 sapientia, Quidque
 in se contineat. Quenā
 sit eius in hominibus effica
 citas.

CAP. X.

QUæ res neque sciuntur,
 neque cognoscuntur, non
 etiam diliguntur, aut queruntur
 aut aestimari solent.
 Quocirca ut Principes,
 alijque gentium
 Rectores agnitam sapientiam multo
 impensius ament, hinc aliquid nobis de
 illa breuibus differendum est. Vnde au
 tem commodius exordiamur, quam ab
 encomio, quod illi tribuit Solomon? Is
 namque sapientiam comedaturus ita inquit.
 Neminem Deus præter sapientiam studio
 sum diligit. Nam hæc Sole speciosior
 est, & omnem astrorum seriem superat: lu
 cicque comparata potior deprehenditur:
 siquidem nox pellit hæc: sapientiam autem
 malicia non vincit: sed pertingit ad ex
 tremo ad extremum usque penitus,

&

Sap. 7.

& vtiliter omnia disponit. Quapropter optaui, & data est mihi intelligentia: precatus sum, & obuenit mihi spiritus sapientiæ. Sceptris & folijs anteposui illã, diuitiãsq; præ illa nihilipendi, nec gemarum precium ei cõparauit: quoniã respectu eius aurũ omne arena pauca est, & ad rationẽ ipsius argentũ pro luto reputandũ. Hanc dilexi supra sanitatem, ac formã, vsũque eius luci præoptaui, vt cuius splendor supprimi nõ possit. Accesserũt autẽ mihi oĩa bona simul cum illa: innumeraẽque sunt in manibus eius diuitiẽ. Lætitiã percepi ex omnibus: vt quorũ caput sit sapientia: Ipsam autẽ horũ matrẽ ignorabã: Nam thesaurus hominibus inexhaustus est: quo qui fuerint vsi, amicitiam cũ Deo iunxerint. Ad hæc Aristoteles in Metaphysicorũ lib. i. sic ait: Sapiẽtia est cognitio rerũ diuinarũ, habes caput inter omnẽs alias sciẽtias. Et sapiẽtia est sciẽtia primarũ & altissimarũ causarum. Et in Ethicorum sexto libro, Sapientia est (inquit) certissima omnium aliarum

scientiarum. Iacobus stapulensis interpretatur sapientiam esse Metaphysicā primā, supremā, diuinam, supermūdanāque philosophiā. Theoreticus quoque in Dialogo primo sapientiā ipsam finit esse, quæ maximè scibilia, primas causas, primāque principia contempletur. Commentator etiam in Ethic. vj. sic habet: Sapiētia, scientia est, vt caput habens, quod diuinorum contemplatrix sit, & vt in altissima specula longè cuncta dignissimè prospectās, manifestissima cœli entia. Est igitur sapiētia, intellectus pariter & sciētia, eorū quę sunt honorabilissima in natura, caput summitatēq; tenēs, nā vt prædeterminatū exactissima. Sapiētia vero habet principia & cōclusiones necessarias, & præterea est de rebus necessarijs, & quæ non possunt, non esse. Quare manifestum est, principia & scibilia sapientiæ longè plus habere certitudinis, quàm principia & scibilia aliarum disciplinarum. Deinde ponitur alia sapientiæ significatio, quā artis seruilis virtus: deffiniturque, quod sit vltima & consummata artis perfe-

etio. Et hoc modo sapiens est, qui com-
 pletam exactamque artis perfectio-
 nem affecutus est: vt Polycletus arte
 statuaria admodum insignis: in ea acce-
 ptione, sapiens est statuarius. Zeufis He-
 racleotes sapiens habitus est pictor: quod tanta
 arte vvas depinxit, vt aues ipsarum
 imagine deceptae, ad eas decerpendas
 aduolarint. Quum itaque superius pau-
 lo dicta Sapientia res omnibus in vniuer-
 sum, vti se habent agnoscendo compre-
 hendat, iudicio errare non potest. Et
 quoniam secum haec scientiam trahit,
 necesse est huiusmodi scientiam rerum
 esse incorruptibilem atque aeterna-
 rum: quum Aristoteles affirmet, scien-
 tiam esse de ijs, quae non possunt aliter
 se habere. Non est igitur ignorandum
 vniuscuiusque scientiae perfectionem
 in eo consistere, vt res non tantum vni-
 uerse & confuse: verum etiam seorsum ac
 distincte cognoscatur. Quo fit, vt post-
 ea de ijs ipsis valeat sapiens experien-
 tia magistra rationem reddere: quem-
 admodum de arte sua quiuis peritus
 artifex

artifex. Ideoque Metaphysicus in sapiente sex inesse vult qualitates ita inquires. Oportet sapientem scire omnia in vniuersali: Difficillima cognoscere: Scientiam nactum esse certissimam: Circa scientiam omnem causas assignare posse: Scientiam maximè propter se, sciendique gratia expetibilem habere: Item habere & scientiam præcipuam & maximè liberam, quæ sui ipsius fit causa, & non alterius. Præter hæc Aristoteles affirmat, quod vera philosophia facit cognoscere suum Creatorem. Philosophia animi subleuat, fabricat vitam, disponit actiones, regit agenda, & omittenda demonstrat. Ergo sapientia ut præteritorum meminit, sic præuidet futura, quò possit imminetia vitare pericula: Solutur hominem in afflictionibus, optimis armat consilijs, quæ fugienda, quæ sequenda sint edocet. Nam ut habetur Prouerbiorum tertio, ad dexteram eius est diuturnitas, ad sinistram verò eius opes & gloria. Viæ eius sunt viæ amœnæ, & omnes semitæ eius pacatæ. Hæc est illa

*In lib. 1. De
Po. & Mor.
Sen. ad Bal-
burn.*

illa sapientia, quæ homines quanuis hu-
 mileis nobilitat: & sine qua nemo vel ab
 Hercule stirpem deducens aliquid esse
 putatur: quod neque torques, neque in-
 signia, neque tituli, neque statuæ, neque
 folia, neque coronæ, neque ipsa denique
 sacrificia nobilitatem aliquam sine sa-
 pientia conferant hominibus. Quem-
 admodum & Seneca inquit, Philoso- *Ad Balbū.*
 phia Platonem nobilem non accepit:
 Sed eum nobilem fecit. In hanc senten-
 tiam Ecclesiasticus quoque ait. Nam
 etiam si quis fuerit ex hominum proge-
 nie consumatus, sapientia tua tamē ca-
 reat, nihil fuerit æstimandus. Quid ob-
 secro super ceteros mortales tam extu-
 lit Solomonem? an regia dignitas? an in-
 numerabiles thesauri? minimè profe-
 ctō: Sed solummodo diuina sapientia.
 De cuius efficacitate reliquū est, vt non
 nihil etiam loquamur. Idem Solomon
 Sapientiæ septimo sic inquit, Mihi de-
 dit Deus, eorum quæ sunt in natura, ve-
 ram cognitionem: vt mundi cōstitutio-
 nem, vimque elemētorum intelligam,

initium, exitum, mediúmque temporú,
 solstitorum vicissitudinem, ac tempe-
 statum varietatem, annorum circuitus
 ac situs stellarum: naturas animalium,
 irásque bestiarú, ventorum vim, & cogi-
 tationes hominú, differentias plantarú
 radicúmque facultates, omnia denique
 quæ sunt recondita & aperta cognoui.
 Nam omnium artifex sapientia me do-
 cuit. Est enim spiritus in ea intelligens,
 sanctus, simplex, multiplex, subtilis, no-
 bilis, illustris, impollutus, perspicuus, in-
 noxius, boni studiosus, acutus, expedi-
 tus, beneficus, human⁹, stabilis, certus,
 securus, omnipotens, omnia perspicies,
 atque per omneis spiritus intelligéteis,
 puros: subtilissimósque permeans. Et
 paulò post. Nihil polluti in eam cadit,
 etenim lucis aeternæ splendor est. Quã
 obrem si Princeps magistrã hãc ipsam
 habuerit sapientiam optimè sanè ille
 quidem institutus, optimè pariter sub-
 iectum sibi populum instituet. Huic igitur
 acquirendæ seriam & continuam
 operam sedulò nauet.

QVIBVS

DE RECTA REG. ADMIN. III
QVIBVS MODIS PARE-
tur sapientia.

CAPVT XI.

AEPIVS iam di-
ctum est supra sapiē-
tiam in sese non mo-
do diuinarum huma-
narumque rerum co-
gitationem contine-
re, verum etiam quum publicorum ma-
gistratum, prouinciarumque tum pri-
uatarum familiarum regimina dispo-
nere atque administrare: vt non minus
hac ipsa reliquorum hominum recto-
res, quàm femina calore solis indigeāt.
Ad hoc additum est, haud aliter debe-
re Principes hāc eandem sibi quàm si-
tibūdus ceruus limpidarum aquarum
fontem lucidissimum expetere. Iam su-
perest, vt hīc tria nunc videamus, per
quæ huiusmodi sapientia siue acquirē-
da sit ea, siue infundēda paratur. Quod
ad parandam, quæ infunditur, sapien-

Cap. 1.

tiam atinet, illud Apostoli Iacobi primū sibi vendicat locum. Si cui vestrum deest sapientia, postulet ab eo, qui dat (nempe Deo) qui dat inquam omnibus simpliciter, nec exprobrat, & dabitur ei: sed postulet cum fiducia, nihil hæsitan-
 tans. Nam qui hæsitat, is similis est fluctui maris, qui ventis agitur, & impetu rapitur. Qua de re Solomon in regali solio constitutus acquirēdæ huiusce sapientiae percupidus, quò prudētius populum sibi concreditum regeret: illam ipsam à Deo votis omnibus expetiuit: sic orans. Tu ingentibus beneficijs prosecutus es seruum tuum Dauidem patre meū, quēadmodū & ipse ambulauit corā te in veritate, & iustitia, & rectitudine cordis tecū: & seruasti illi magnā hanc beneficentiam, vt dares illi filium qui sederet in solio eius, vt hæc dies declarat. Nūc igitur Domine Deus meus tu constituisti seruum tuum Regē pro Dauide patre meo. Ego vero puer sum paruus, ignorans egredi & introire: Et tamen seruus tuus est in medio populi
 tui

3. Reg. 3.

tui, quem elegisti. Et quidem populus est multus, qui numerari non potest, nec recenseri præ multitudine. Da igitur seruo tuo cor audiens ad iudicandum populum tuum: & ut discernam inter bonum & malum. Quis enim populum hunc tuum tam præcellentem & amplum iudicare posset? Placuit hæc res coram Domino, quòd Solomon postulasset rem huiuscemodi. Et dixit Dominus ad eum, Quandoquidem postulasti rem talem, & non postulasti tibi dies multos, neque petisti tibi diuitias, neque petisti animam hostium tuorum, sed postulasti tibi, ut intelligeres, ut audire posses iudicium: En ego feci iuxta verba tua: En ego dedi tibi cor sapiens & intelligens: & cætera quæ sequuntur. O felicem sanè Principem, illum, cui cum veræ sapientiæ Authore Deo perpetua consuetudo, & continua familiaritas est: ab ipso nanq; Deo nõ nisi vera discet: quum interim, quæ ab hominibus tantum percipit, ut plurimum erroribus inuoluta sint. Proinde qui men

tis aciem in vnum Deum dirigit, pro negociorum occurrentium qualitate maiorem in dies intelligentiam adipiscitur. Quum David Rex vehementer optaret sapientiam diuina lege contentam, non modo intelligere, sed etiam regendis populis adhibere, integram sibi à Deo intelligentiam donari verbis huiusmodi flagitauit. Da mihi intellectū, & scrutabor legem tuam: & custodiam illam in toto corde meo. Et paulo infra, Bene iudicandi facultatem & scientiā doce me, qui præceptis tuis fidem adhibeo. Sicut itaque cum eruditis assiduum habere commercium, reddit homines doctiores, sic & animus noster cōtinuis precibus insistens quandā veluti familiaritatē cū Deo contrahit, per quā lucidius mentis oculus illustratur: Nā per ipsas p̄ces colloquitur cū Deo, cordis affectus exprimit: rebus in dubijs cōsiliū, solatiū in aduersis exquirat. Quarū affectionū imagines quamplurimæ Dauidicis in Psalmis exprimuntur. Hoc idē & Romanos fecisse cū suis Dijs T.

Liuius ac Valerius Maximus esse testi-
 monio possunt. Nam etiam illi suorum
 numinum consulebant oracula: sacrifi-
 cia illis & preces offerendo, quid
 in maximi momenti rebus esset agen-
 dum perquirebant. Quod vel vnus e-
 xemplo Romuli satis liquet. Is enim
 Sabino bello cum suis in fugam ver-
 sis, victoria videretur ad hosteis incli-
 nare, turba fugientium actus arma
 ad caelum tollens, Iupiter tuus, inquit,
 auibus iussus, hic in Palatio prima urbis
 fundamenta ieci: arcem iam scelere em-
 ptam Sabini habent: inde huc armati
 superata valle media tendunt: At tu
 pater Deum, hominumque hinc sal-
 tem arce hosteis: deme terrorem Ro-
 manis, fugamque foedam siste: Hic ego
 tibi templum statori Ioui, quod monu-
 mentum sit posteris, tua praesertim ope
 seruata Urbem esse, voueo. Haec pre-
 catus: veluti sensisset auditas preces,
 hic, inquit, Romani Iupiter optimus maxi-
 mus resistere atque iterare pugnam iubet:
 atque alia quae sequuntur. Ergo fides in

*Libro 1. ab
 Ur. Con.*

Deum syncera, piæque supplicationes primam sapientiæ viam sternunt. Secū dum quod ad hoc requiritur, id quidē est, vt optimis ac prudentissimis Autoribus legendis memoriæque mandandis assiduè incumbamus. Etenim ipsa etiam Sapientia nos per Solomonem huc vocat, inquit: verbis meis erudimini, & adiumentum sentietis. Hinc & Paulus Apostolus doctrinam sacrarū literarum mentē excitare atque intellectum illustrare contendit, vt animū virtute ac fortitudine roborent, & per spem afflictos consolentur. Præsertim verò qui magistratibus præfunt: hisce doctrinis dare operam conuenit: quum ea de causa præceperit ipse Deus, vt qui rectorus esset Israëliticum populum diuinæ legis volumina nō solum apud se haberet, verum his etiam legendis intelligendisque dies ac nocteis operam studiosè nauarent. Per Mosē enim sic inquit: Postquam autem Rex tuus sederit in solio regni sui, describet sibi Deuteronomiū legis huius in volumine, accipiens.

Rom. 5.

Deut. 57.

capiēs exemplar à sacerdotibus Levitis
 & habebit secum, legētque illud omni
 bus diebus vitæ suæ, vt discat timere
 Dominum Deum suum, & seruare om
 nia verba legis huius, & statuta ista, vt
 faciat ea, & quæ inibi sequuntur. Ideo-
 que, Qui magistratibus gubernandis
 præfecti sunt, operæ precium facient, si
 sibi subiectos populos per sacrosanctæ
 legis huiusmodi semitam ducent: Nam
 qui humanæ tantum prudentiæ inni-
 tuntur, plurimos in errores frequenter
 incidere quictasque alioqui nationes
 perturbare consueuerunt. A qua sen-
 tentia non abhorret Erasmus asserens,
 ob eam causam voluisse Platonem se-
 rò Dialecticem attingi à Custodibus,
 quod hæc in vtranque partem differat,
 & minus firmas reddat de honesto aut
 inhonesto opiniones. Non inutile por-
 ro fuerit Principi septē Græciæ sapien-
 tium dicta, quorum nomina passim le-
 guntur, in memoria habere: ij nanque
 primo in Græcia honestæ vitæ magistrî
 ac duces habitî sunt; quique morum

præcepta breuibus sententijs tradiderunt populis: Quorum nonnulla hîc interferuntur, vt promptius habeat Princeps & quod legat, & vnde mores ac virtutes formet. Sunt autē huiusmodi.

- Teipsum perficito.*
- Bonum insitum augeto.*
- Fortunam fugacem meditato.*
- Naturam non deserito.*
- Vtilibus ad optima intendito.*
- Neminem ledito.*
- Mundam voluptatem amato.*
- Tristitiam pellito.*
- Honestum præponito.*
- Summopere vitium odito.*
- Virtutem colito.*
- Officium exerceto.*
- Ad virtutē te natum cogitato.*
- Ratio dominator.*
- Sensus paretō.*
- Mentem excolito.*
- Nihil inconsultē facito.*
- Medium teneto.*
- Ne quid nimis videto.*

Itidem ne quid minus.

Prudentem Ducem eligito.

Ipsò ut oculo utitor.

Quid faciat videto.

Vireis tuas metitor.

Finem cogitato.

Sciens gratusque facito.

Cui facias, & cum quo, quando

ubi & quomodo.

Maius malum magis deuitato.

In sito morbo fortius obsistito.

Voluptatum retia fugito.

Hic igitur Magistratum Rectores tanquam in leui speculo sese contemplantur, quanquã sua regimina pulcherrimis his cõformia sint sententijs videãt. Quotidie sapientiũ virorũ dicta, factaque literis tradita aut legant ipsi, aut alios legentis audiant: ac præsertim eorũ Philosophorũ, Qui Rempublicam optimè rectissimèque administrare docent. Multò pluris tamen estimabunt Sacrarum scripturarum lectiõnẽ: vnde quo pacto veri Dei cultus ritè cõstituatur, quoque pacto ad p̄scriptũ

diuinæ legis populi gubernentur, edi-
 ficere valebunt. Obseruent præterea
 quantam adhibuerint Romani curâ,
 vt Sibyllinos libros in vnum collige-
 rent, propterea quod numinum inspi-
 ratione compositos fuisse arbitraren-
 tur. Nam veteres vocabant Sibyllas
 mulieres entheas, hoc est, quarum pe-
 ctus Deum recepisset. Vnde Virgilius
 dicit, magnam cur mentem animumq;
 Delius inspirat Yates. Dictæ autē sunt
 Sibyllæ, quod diuina consilia noscent.
 Cæterum si quis plura de Sibyllis intel-
 ligere desiderat, Is libros rerum diuina-
 rum quos ad C. Cæsarem Pontificem
 maximum Varro scripsit euoluat, quâ
 uis etiam apud alios Authores quam-
 plurima de Sibyllis ipsis inueniet: quæ
 non est opus vt hic recenscatur. Libros
 autem Sibyllinos consulere Romani
 consueuerant, quoties aliquod ingens
 periculum immineret, vt inde quid agē-
 dum sibi ipsis tum foret, expiscarentur.
 quemadmodum de Q. Fabio Maximo
 videre est. Is enim dictator iterum, quo
 die

die magistratum inijt, vocato Senatu à Dîjs orsus quum edocuiſſet patres prius negligentia ceremoniarum, auſpicioꝝque temeritate atque inſcitia peccatũ à C. Flaminio conſule eſſe, quæque piacula iræ Deũ eſſent, ipſos Deos conſulendos eſſe per uicit, ut, quod non fermè decernitur, niſi quum terra prodigia nuntiata ſunt, Decemuir libros Sibyllinos adire iuberentur: Qui inſpectis fatalibus libris retulerunt patribus, quòd eius belli cauſa votum Marti foret, id non ritè factũ: de integro atque amplius faciẽdum eſſe, & Ioui ludos magnos, & Veneri Erycinæ, ac Deæ Menti vouendas eſſe, & ſupplicationem, lectiſterniũque habẽdum, & Ver ſacrum vouẽdum, ſi bellum proſperè eſſet, rêsque publica in eodem, quo erat ante bellum, ſtatu permanſiſſet, &c. Quod ſi Romanis librorum Sibyllinorum ſtadium uſque ad eò cordi fuit, quòd difficilia ſcitu inde perciperent: Quanto maiore cura Prophe-
tarum oracula noſtris erunt Principi-

bus euoluenda? vt iuxta Dei manifestā voluntatem populis domi, bellique & consilio, & institutione & auxilio deesse possint? Nanque cœlestem hinc fauorem nanciscentur, qui res illis præteritas ad memoriam, præsentis ad vsum, futuras ad euentuum providentiā reuocabit. Ea re neque sapientem scire memoria atque vfu, neque prudentem sine cōsilio, sui que officij & iudicio & industria esse posse arbitramur. Quid enim prodest vocari sapientem, & quæ dicta, quæue audita sint, cognitis etiam causis, memoria non tenere? Quā utilitatem percipimus ex optimarum rerū, prudentissimarūque institutionum & lectione, & intelligentia, nisi omnia hæc ad exercitationem debitā redigantur? Afranius poëta de gignenda, comparandaque sapientia rectè A. Gellio est opinatus, quod eam filiā esse Vfus & Memorix dixerit. Eo nāque argumento demonstrat, qui sapiens esse rerum humanarum velit, non libris foliis, neque disciplinis rhetoricis, dialectis que

*Lib. 13.
cap. 8.*

eticis que opus esse, sed oportere eum
 versari quoque exerceri que in reb' cō-
 minus noscendis, periclitandisque. Eā-
 que omnia acta & euenta firmiter me-
 minisse, & perinde sapere, ac consulere
 ex ijs quæ pericula ipsa rerum docue-
 runt, non quæ libri tantum, aut magi-
 stri per quasdam inanitates verborum
 & imaginum tanquam in Mimo, aut
 in somnio delectauerint. Versus Afra-
 nij sunt in Togata, Cui Sellæ nomen
 est.

*Vsus me genuit, mater peperit Me-
 moria,*

*Σοφίαν vocant me Græci: Vos sapien-
 tiam.*

Item versus est in eandem fermè sen-
 tentiam Pacuuij, quem Macedo philo-
 sophus vir bonus familiaris meus scri-
 bi debere cēlebat pro foribus omnium
 templorum.

Ego odi homines ignaua opera &
 philosopha sententia. Nihil em̄ fieri pos-
 se indignius, atque intolerantius dicebat,
 q̄ q̄ homines ignaui, ac desides operti

barba & pallio mores & emolumenta
philosophiæ in linguæ, verborumque
arteis conuerterent: & vitia facundissi-
mè accusarent, intercutibus ipsi vitijs
mandâtes. Tertius, quo superna cõqui-
ritur sapientia, modus est, vt natura sit
Princeps ad discendũ aptè disposita, ve
hemētèrque affecta: ob idq; cū opt. mis
ac doctissimis viris assiduã consuetudi-
nem habeat, quibus cum & colloqua-
tur & disputet: variâsque res, ac præci-
puè de quibus dubitet, in medium pro-
ferat: vnde collocato discursu pruden-
tior fiat: atque indies magis magisque
discat, quid quum ad suam, tum ad suo-
rum subiectorum vitam rectius ordinã-
dam faciat: quidue sequendum fugien-
dumue sit. Aristoteles ex Theognis re-
fert sententia virorum doctorum, sapi-
tiæque amantium frequentem consue-
tudinem, honestum esse ad virtutẽ ex-
ercitium, per quod alter alterum ad
scientiam imbibendam vrget ac prouo-
cat. Isocrates Nicocleum Regem ad-
monet eleganter his verbis: Amicos fa-
cito

cito non quoslibet id ambienteis, sed qui tua digni sint indole: nec eos cum quibus iucundissimè sis victurus, sed quibus adiuantibus quàm optimè rēpublicam gubernaturus. Diligentissimus esto in explorandis ijs, quos in familiaritatem allegis tuam, memor futurum, vt omnes, qui tecum non habēt consuetudinem, te similem arbitrentur ijs, quorum vteris familiaritate. Proverbiorum author benignè mortaleis ad sapientiam prouocās exclamat, Audiendo sapiens sapientior erit. Et alibi, Qui cum sapientibus graditur, sapiens *Cap. 1.* erit, Graculus gaudet societate graculorum. *Cap. 13.* Qui Princeps igitur sapientiam diligit, vitiosorum hominum societatem vitet, ne contagioso ipsorum morbo inficiatur: néue per eos in aula sua discordix ruinæque serantur. Quin potius adiungat sibi taleis, per quos ad optima quæque gerenda, præsertim verò ad seruandam synceram fidem, sermōtis hæresibus disponatur. A quam plurimis ascribitur Cynæ, quod Pyrrhus

Lib. 9. ca. 3. rhus Epirotarum rex tantæ dignita-
 tis amplitudine floruerit. Philipp² quo-
 que Macedonum Rex A. Gellio referē-
 te sic ad Aristotelem scripsit. Philip-
 pus Aristoteli salutem dicit. Filium mi-
 hi genitum scito, quod equidem Dijs
 habeo gratiam, non proinde quia natus
 est, quàm pro eo quod cum nasci conti-
 git temporibus vitæ tuæ. Spero enim fo-
 re: vt educatus, eruditusque abs te, dign²
 existat & nobis, & rerum istarum suc-
 cessione. Cyrus Xenophontem habere
 apud se voluit, vt agendis de rebus illū
 consulere posset. Cræsus item Lydię
Euf. in Cro. Rex Anacharsin philosophum multis
 muneribus oblati ad se pellicere quæsi-
 uit. Dionisius quanuis tyrannus esset,
 valde tamen delectatus est Aristippi
 doctrina. Stilpo ac Menedemus philo-
 sphi Ptolomeo Regi admodum fue-
 runt accepti. Rex Antigonus adeo
 Biantem philosophum adamauit, vt
 quū aliquñ is ægrotaret, ipse rex quoti-
 die p duos è suis familiaribus hūc visi-
 tandum, illique prouidendum curaue-
 rit.

rit. Attalo Asię Regi gratus extitit Li
 con philosophus. Antiocho Sirię De- *Mithri*
 metrius Phalere⁹. Mithridates Póticus *dates*
 Rex Metrodorum Lampfacenum Epi
 curi discipulum tanta familiaritate cō-
 plexus est, vt suum hunc esse filium plu-
 res arbitrarentur. Platonem insuper
 idem Mithridates tãti fecit, vt illi statuã
 crexerit cum hoc titulo. Mithridates
 Rhodobati filius Musis Platonis ima-
 ginẽ dicauit. Alexander Macedonum
 Rex Onesicritum atque Anaxarchum
 singulari viros eruditione summa bene *Plutarchus*
 uolentia profecutus est. Plutarchus
 de ipso Alexandro narrat: quod quum
 is Corinthi Diogenem vidisset, eiusque
 probasset ingenium, ac viri prudenti-
 am & magnitudinem esset admi-
 raturus, Ni Alexander, inquit, essem:
 Diogenes esse vellem. Aliquantu-
 lum (vt ita dicam) onustus sua foeli-
 citate, ac splendore, potentiaque ve-
 lut impedimentis ocium negantibus
 ad capescendam prudentiam & virtu-
 tem, inuidens tamen interim Diogeni

pallium ac peram, quæ ille iniectus e-
 rat, & insuperabilis: non quemadmo-
 dum ipsæ armis, equis & sarissis. Lice-
 bat igitur philosophantem simul & af-
 fectu fieri Diogenem, & fortuna mane-
 re Alexandrum, & quæ sequuntur. Nec
 minus idē is Alexander doctorum ho-
 minum commercio, quàm excellentiū
 Authorum lectione oblectabatur: adeo
 vt de Homeri diceret Iliade, Sic illam
 belli, vt cibum corporis esse viaticum:
 Quam quo sapius legebat, eò magis
 ad expeditiones exequendas accende-
 batur. Nonnulli dicere consueuerāt. Ale-
 xandrum quidem regna conquirere,
 verum eadem Anaxarchi consilio cō-
 seruare. Quid? quod nisi eiusdem Ana-
 xarchi paruisset exhortationibus Ale-
 xander, suam gloriam desperatione
 quadam obscuraturus erat, gestarum
 que rerum egregiam famam perpetuò
 dedecore maculaturus? Concludendū
 est igitur amplissimas multorum Prin-
 cipum dignitates frequenter illis per-
 prudentissimos & institutores & Con-
 siliarios

filiarios obuenire: quemadmodū apud
 fidos historicos legere est. Nam & A-
 chilles non adeò excellisset, nisi Phœ-
 nice & Chirone præceptoribus optimis
 vsus esset. Neque Philippus Alexandri
 pater ad gradus tam sublimes perue-
 nisset, si non ab Epaminonda Thebano
 militarem artem perfecte fuisset edo-
 ctus. Alcibiadem quoque Pericles auū
 culus ingenuis artibus & liberalibus di-
 sciplinis instituendum curauit. Atque
 hunc non ità multo post in vitia colla-
 psam ad meliorem frugem Socrates
 reuocauit. Patricius Senensis expedire
 Principibus ac magistratum admini-
 stratoribus ait, vt Homeri Rapsodiam
 nocturna diurnaue manu versent,
 quam ipse putat in hoc ab eodem esse
 Poëta conscriptam, vt gubernandorū
 dominatum quoddam velut exem-
 plar esset. Non enim bellicas tantum-
 modo, sed ciuileis etiam res pertractat:
 ac virorum excellentium fortia prudē-
 tiaque facta sic extollit, vt qui hæc
 aut legant, aut audiant, ad eadem pa-

An. Geli.
15. cap. 17.

*Quid Prin
cipi cōferat
Doctōrū Vi
rorū consue
tudo.*

trāda summoperè animētur quēadmo
dū Theseus & Pirithous Herculis lau
des decantari audientes ad ipsum imi
tandum accensi sunt. Optimum princi
pi Plutarchus existimat cum optimis
philosophis versari, sepiusque cum ijs,
de rebus ad virtutem suumque officiū
pertinentibus disserere. Nam inquit: In
amorem insinuare sese, & in aliorum
amicitiam inseri, & alios in amici
tiam recipere, eāmque colere, quę
multis tū publicè tū priuatim utilitatē
ac fructum allatura sit, id hominū est
ciuiliū honestate & humanitate præ
ditorum, non glorię cupidorum, quem
admodum nonnulli dictitant. Quin cō
tra potius, is & glorię sitiens, & probri
metuens videtur, qui reformidat, ac ve
retur, ne dicatur studiosus, & obseruans
eorum, qui potestate præcellunt. Alio
qui quid dicit is, qui sanabilis est, & phi
losofiam desiderat? Vtinam sim Si
mon ille Coriarius, aut Grammatista
Dionysius, è Periclis aut Catonis fami
lia, vti mecum confabuletur, mihi que
assideat, quemadmodum Socrates il-

lis. Et Aristo Chius quã malè audiret
 à Sophistis, quod cum omnibus, qui-
 cunque vellent, disputaret, dicere sole-
 bat: Feræ quoque intelligunt sermones
 qui prouocent ad virtutem, & nos refu-
 gimus habere consuetudinem cum vi-
 ris potentibus, & optimatibus, perinde
 quasi immites sint, ac feri? Philosophiæ
 doctrina non est huiusmodi statuarum
 artifex, vt signa fingat, quæ in basi mu-
 ta stent, & sensu expertia: Sed agilia stu-
 det facere quæcunque aggreditur, ne-
 gociosa viuâque. Addit impetus, qui-
 bus exciretur: addit iudicium, quod in-
 uitet ad vtilia: addit delectum, quo se-
 quantur potiora: addit prudentiam,
 animique magnitudinem cum mansue-
 tudine, cautelaque coniunctam, per
 quas res viri ciuiles libentius habent
 familiaritatem & consuetudinem cum
 præcellentibus dignitate viris, ac præ-
 potentibus. Etenim si quis Medicus sit
 egregius, libentius illi medetur oculo, quã
 pro multis circumspiciat, multosque
 custodiat. Itã philosophus eius animi

curam libentius aget, quem videt pro multis sollicitum, quemque oporteat multis sapere, multis esse philosophum, multis exhibere iustitiam. Verum si Principem, aut Magistratum, & in negotiis versantem attigerit, atque hunc expleverit honestate, per unum prodest compluribus: quemadmodum fecit Anaxagoras Pericli familiaris: Dionis Plato: Pythagoras, Italiae Primatibus. At Cato ipse relicto exercitu navigavit ad Athenodorum. Scipio Panætium accersivit, quum à senatu legatus esset, Virum, qui æqui atque iniqui rationem haberet, velut inquit Possidonius &c. Qui hunc instituendum acceperit Vir civilis, & aptus Principibus, is toti reipublicæ profuerit: exhibens iustitiam, condens leges, puniens nocentes, euehens moderatos ac bonos. Mihi verò videtur & navium opifex elegans libentius clauum fabricaturus fuisse, qui audisset futurum, ut is Argo gubernaret, pro qua omnes essent solliciti. Et faber lignarius non tam libenter compositurus

rus aratrum, aut plaustrum, quàm tabulas illas, in quibus Solon leges scripturus esset. Et sanè Philosophorum rationes, si Principem, & Rempublicam administrantium animis inscribantur infiganturque sic, vt inherescant, legum vim nanciscuntur. Siquidem & Plato, nauigauit in Siciliam, futurum speras, vt philosophiæ decreta, & leges & facta gignerent in Dionysij negotijs. Verum reperit Dionysium ceu librum lituris egentem, ac maculis, mendisque plenum, nec remittentem tyrannidis tincturam, qua longo iam tempore fuerat imbutus, vt facile non posset elui. Faciles autè adhuc, & mutabiles sint oportet, qui honestas accipiant rationes. Hætenus Plutarchus. Ex cuius oratione percipi facile potest, & quæ Principum cum doctis hominibus, & quæ doctorum hominum cum Principibus consuetudo ac familiaritas esse debeat, vt per hos admonitus officij sui Princeps eisdem officij commoda in populum transfundere valeat, nõ secus ac cibus per os

In stomachum receptus alijs membris
 nutrimentum præbet. Supradictis ra-
 tionibus licebit & quartam addere per
 quam sapientiores euadant Principes:
 Ea vero est huiusmodi vt iidem princi-
 pes peregrè nonnunquam profecti di-
 uersarum Regionum & situs & mores
 accuratè percipiant: Quorum fructuū
 vnaquæque sit ferax: Quibus arboribus
 & Quibus animantibus abundet: An
 montosa sit, an in planiciem porrècta:
 Quo sub cælo, quæue sub ipsius cæli
 primaria parte iaceat: Quib⁹ paludib⁹,
 Quib⁹ lacubus: Quib⁹ fluminib⁹ irriget-
 tur: Quas leges obseruet: Quā religio-
 nē amplectatur: Deniq; quas merccis a-
 liò transmitters consueuerit. Inde ete-
 nim fiet, vt magis cordati Principes eua-
 dant: pluræque hinc aliquando quàm
 ex libris intelligant ac discāt. Id quod
 etiam Vlissi contigisse commemorat
 Homerus, Nam plus illum prudentiæ
 longis ex erroribus varijsque pere-
 grinationibus quàm ex bello Tro-
 iano contraxisse facit. Nestor Pylus
 Rex

Rex gloriabatur se apud Lapithas populos fuisse. Menelaus item gaudebat se Cyprum, Phœniciam, atque Aegyptum perlustrasse: Thebasque Aegyptias portis centum insignis, quarum vnaqueque ducentis custodiebatur equitibus, inspexisse: Neque his contentus Aethiopiam totam, pluresq; alias prouincias circumiuit. Virgilius quoq; laudaturus Aeneam, hunc loca plurima penetrasse, antequam in Latium peruenisset, exposuit. Sed si prætermittis poëtis ad Historicos descendere quis vellet, quantam quæso Regum, Principum, sapientiumque virorum copiam inueniret, qui totum ferè orbem variarum rerù discendarum causa, vt cauti magis fierèt, peragrarunt? Verù nos ne lōgi⁹ ab instituto progrediatur oratio, ijs recēsendis hoc in loco supersedebimus. Id vnum tamē hīc addemus, quòd si Principi legitimis de causis non vacat abesse diutius à Regno, quemadmodū aliarū scientiarū, sic & Geographiæ peritissimos adiungat sibi viros, per

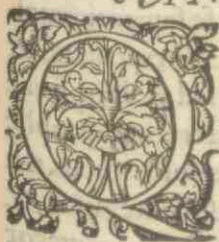

quos ad exactè quæ suprâ iâ dicta sunt
nosceda omnia instituat, vt quod illi
non datur oculis intueri, saltem animo
comprehendat: & si non omnimodam
qualemcumque tamen delectationem
atque vtilitatem inde capiat: Quam e-
tiam Milesij Anaximandri, Aegyptijq;
Ptolemæi tabulæ diligenter inspectæ
magis ac magis augebunt. Fama est,
Alexandrum Magnum quoties aliquâ
Prouinciam, urbemve debellandam ag-
gressurus esset, curasse prius loci faciẽ
sibi depictam proponi, vt quomodo cû
suos tutius conseruare, tum hosteis a-
crius inuadere posset, inde conspiceret.
Idem cum suis Imperatoribus fecisse
Romanos ferunt: nempe vt quum es-
sent aliquo Ducem missuri, quam im-
petiturus erat prouinciam eam illi pi-
ctam ob oculos ponebant, vt quo pacto
commodius ea potiri posset, ex pictura
colligeret. Econtrario quosdam publi-
corum munerum administratores ob
interfectos fuisse compertum est: Alios

idem ab hostibus perpeſſos: vt de Cyro Perſarum Rege proditum eſt memoria. Nam quum Scythiæ quaſdam anguſtias parum cautè fuiſſet ingreſſus, à Tomyride Regina trucidatus vnà cū toto exercitu fuit. Cautos igitur populorū rectores eſſe cōuenit, vt ne temerè ſeque, ſuōſque conijciant in diſcrimen. Haud minimum quoque prodeſſet principi, rectè phyſiognomiam calere, vt ex vultus inſpectione cognoſceret, quos tanquam aptiores ad gerenda negocia ſibi deligendos eſſe iudicaret. Id namque pertinet itidem ad principis cohoneſtandam ſapientiam.

QVOMODO IAM PARTA
conſeruetur ſapientia.

CAP. XII.

VONIAM non minor eſt virtus, quā quærere parta tueri, idcirco debent Principes cōquiſitam ſapientiam ſic integram

3. Reg. 4. conseruare, vt non aliquo ipsam vitio
 præsertim autem idololatria contami-
 nent. Quantum enim Dei cultus erro-
 neus gloriam illorum obscuret è Solo-
 monis nequitia manifestum esse arbi-
 1. Reg. 8. tror. Hunc nanque scemineis blanditijs
 victum falsos coluisse Deos pro cõper-
 to est. Quid? an nõ & Samuelis filij tra-
 ditũ munus administratione vitiosa cõ-
 spurcarũ? Athenis itẽ Pisistratus, Dio-
 nysius in Sicilia, Romæ Sylla id ipsum
 crudelitate ac tyrannide sua effecere.
 Quorum omnium sapientiam non su-
 pernam, sed omnino terrenã fuisse con-
 Cap. 23. stat. Quãobrem etiam per Æsaiam pro-
 E. 33. phetam Deus inquit: Perdam sapien-
 Abd. 1. tiam sapientum: & prudentiam prudẽ-
 Tob. 5. tum reprobabo: taleisq̃ admonet di-
 cens: Sapiẽtia tua & peritia tua te dece-
 pit. Nonnulli sunt, qui se sapientiẽ cupi-
 dos esse demonstrant: Verum id nõ ex
 animo, neque vt alijs, sed vt sibijpsis be-
 nefaciant. De quibus Ieremias prophe-
 ta sic habet. Stultus populus meus me
 non cognouit: Filij insipientes sunt, &
 vecor

recordes, Sapiētes quidem sunt, vt ma-
 lè agant, ad benefaciendū prorsus igna-
 ri. Causa verò huius insipientiæ est, q̄
 qui verè sapiens est, Deum timet & de-
 clinat à malo: stultus autem transtulit
 & confidit. Sed Rex sapiens impios di-
 sipat, & rotā vertit super eos. Qui sibi
 ipsis tantum sapientes sunt, sui amore
 decepti non norūt, aut nō curant à ma-
 lis abstinere: ijs Paulus Apostolus ait.
 Ne sitis vobis ipsis sapientes: id est caue-
 te, ne vestra sapientia carnali prudētia
 coniungatur: Nam ijs qui sunt huius-
 modi, minatur Esaias inquiens: Væ qui
 sapientes estis in oculis vestris, & corā
 vobismet ipsis prudentes. Si pro muneri-
 bus iustificatis impium, quæ sapientia
 est? Quomodo dicitis sapientes sumus?
 & lex Domini apud nos est? Vere men-
 daciū operatus est stylus mendax scri-
 barum. Pudore affecti sunt sapientes:
 p̄territi sunt, & capti sunt: Verbū enim
 Domini proiecerunt: & sapientia nulla
 est in eis. & cætera quæ leguntur a-
 pud Ieremiam capite octauo. Et sa-
 nè sapientia, quæ sceleribus ac fraudi-

*Prover. 14.**Rom. 11.**Cap. 5.*

bus inquinatur, non vera est sapientia, quia bonis est operibus vacua. Iacobus enim apostolus de vera sapientia sic loquitur: *Cap. 3.* Quis sapiens & scientia pręditus est inter vos? iudicet ex bona cōversatione opera sua cū mansuetudine sapientię. Quod si inuidiam amarā habetis, & contentionem in corde vestro, nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem. Non est enim ista sapientia supernē descendens: sed terrena, animalis, dæmoniaca. Vbi enim inuidia est & contentio, ibi seditio & omne opus prauum. Quę autem supernē est sapiētia, primum quidē casta est, deinde pacifica, moderata, tractabilis, plena misericordia & fructibus bonis, absque diuidicatione sine simulatione. Fructus autem iustitię cum pace seritur pacificis. Hęc Iacobus. A cuius sententię formula nō admodū aberrat M. Tullius: qui suis in officijs ita scripsit. Scientia, quę est remota à iustitia, calliditas potius quàm sapientia est appellanda. Quocirca qui Princeps non se subducit ab iniustis

iniustis illicitisque rebus, quæ Deum
quæque homines offendunt, is profecto non ea, quæ bonum principem decet, præditus est sapientia. Qua de causa etiam perniciosis frequenter inuoluitur erroribus: vanasque sui capitis opiniones perpetuo sequens, nunquam à malignantate, malitiâque recedit: Unde fit, ut nunquam etiam ad voluntatis diuinæ præscriptum imperet: quum sit omnino diuina similiter sapientia destitutus. Ergo vitia simul omnia vitanda sunt illi, qui veram sapientiam consequi desiderat.

ABIICIENDVM ESSE

Principi falsæ religionis cultum: veræque introducendum, & conseruandum.

CAP.

XIII.

NON minorē suæ religionis conseruandæ verique Dei cultum dilatandi curam par est Christianū Principem adhibere atque olim gentis quamplurimas ac præcipuè potentissimos Romanos adhibuisse constat, ij nanque in maiorē suę ipsorum religionis venerationem, per Pontificem Maximum summæ authoritatis virum, perque alios peritissimos sacerdotes ordine disposuerāt festos dies, oracula, Sibillinorum librorum inspectiones, diuinationes, auguria, portæta, precationes, gratiarum actiones, variæque genus omne sacrificia: quemadmodum Valerius maximus libro primo, capite

Capite De cultu Deorum palam facit his verbis: Maiores, statas, solenneisque ceremonias Pontificum scientia: bene gerendarum rerum authoritate, augurum obseruatione, Apollinis prædictione, vatum libris, portentorum depulsa, hetrusca disciplina explicari voluerunt: Prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur: quum aliquid commendandum est, precatione: quum exposcendum voto: quum soluendum, gratulatione: quum inquirendum, vel extis, vel sortibus impertito: quum solenni ritu peragendum sacrificio: quo etiam ostentorum, ac fulgurum denuntiationes procurantur. Tantum autem studium antiquis non solum obseruandæ, sed etiam amplificandæ religionis fuit, vt florentissima tum, & opulentissima ciuitate, decem Principum filij. S. C. singulis He-truriæ populis percipiendæ sacrorum disciplinæ gratia traderentur: ac cetera quæ in eundem sensum eodem loci conscribuntur. Quod si vanæ superstitionis vsque adeo fuerunt obseruantes Ethnici, quâto magis & principes &

respublicæ Christianæ verâ religionē
 verique Dei certissimum cultum cor-
 di habere debent? Quem quidem cul-
 tum è cœlis delatū Iesus Christus Dei
 filius per seipsum perfectissimè insti-
 tuit: neque gentium modo ritus, verū
 etiā Mosaicæ legis diuinitus datę ce-
 remonias aboleuit, quas Paulus Apo-
 stolus vmbra s fuisse testatus est. Itaque
 si Princeps Dei quoddā velut simulac-
 rū videri vult, falsos diuorū cult⁹ euer-
 tat: Solius veri Dei per Iesum Christū
 agniti veros itidem cultus euangelica
 prædicatione, suâque authoritate leni-
 ter introducat. Nouerit se ad illam di-
 gnitatis amplitudinem vocatum, non
 vt ciuileis modo, sed vt spiritualeis quo-
 que res ordinet. ne nimium terrena cu-
 rando, cœlestiâque negligendo diuinâ
 in sese prouocet indignationē. Etenim
 si gētilium Deorum cultores maximo-
 pere cauebāt, ne sua sibi numina vel ob-
 contemptam religionem, vel ob non ri-
 tē peracta, siue prætermissa sacrificia
 grauius haberent infensa, quāto id ma-
 gis

gis efficiendum est Principi Christiano qui Deum ipsum & patrem appellat, & imperij sui seruatorem (vti re vera est) arbitratur? Othnielis Israëlitici populi Iudicis exemplum sibi constituat ante oculos, vt videat, quo pacto Deus eundem populum idololatram atque ob id in hostium manus traditum per pium hunc ducem à misera seruitute liberarit: vt libri Iudicum tertio Capite continetur. Ad memoriam reuocet, quid Cyrus Persarum Rex afflatus diuino numine perpetrarit: Etenim de hoc per Esaiam sic loquitur Deus: Qui dico Cyro, Pastor meus es, & omnem voluntatem meam perficis: Qui dico Ierusalē edificaberis, & templo fundaberis. Hęc dicit Dominus Christo meo Cyro, cuius apprehendi dextram: vt subijciam ante faciem eius Genteis. Alibi quoque sic habetur: Anno primo Cyri Regis Persarum, vt compleretur verbum Domini ex ore Ieremię, suscitauit Dominus Spiritum Cyri Regis Persarum: & traduxit vocem in omni reguo suo etiā

Ca. 44.
& 45.

Esd. 1.

per scripturā dicens: Hæc dicit Cyrus
 Rex Persarū. Omnia regna terrę dedit
 mihi Dominus, De⁹ cœli: & ipse p̄cepit
 mihi, vt ædificarē ei domū in Ierusalē,
 q̄ est in Iudea. Quis est in vobis de vni-
 uerso populo eius? Sit Deus illius cum
 ipso, ascēdat in Ierusalē, quæ est in Iu-
 dæa vt ædificet domū Domini dei Israel
 (ipse est Deus) q̄ est in Ierusalē. & q̄ his
 adscribuntur. Principes igitur acti su-
 perno spiritu se in hoc electos & voca-
 tos agnoscant: imprimis vt obsequatur
 Deo, deinde vt superstitionibus, falsis-
 que doctrinis populos liberent, indebi-
 tisque grauaminibus non opprimant.
 ita fient Iosaphato similes: de quo scri-
 ptum est. Fuit Dominus cum Iosapha-
 to, quapropter ambulauit in vijs Dau-
 dis patris sui primis, nec quæsiuit Baa-
 lim: sed Deū patris sui quæsiuit, & in p̄-
 ceptis eius ābulauit, & nō iuxta opa Isra-
 elis. Hac de causa Regi præcipit in Deu
 teronomio Deus, vt & se penes habeat
 legem suam, & huic legendæ studio nō
 intermisso incumbat: quò discat time-
 re Dominum Deum suum, eiusque sta

3 Para. 17.

Cap. 17.

tuta seruare. Et ne extollat cor suum
 super fratres suos, neque recedat à præ
 cepto, neque ad dexteram, neque ad si
 nistram, vt proroget dies in regno suo
 & ipse & filij sui, in medio Israelis. Nō
 ergo satis est Principi legem Dei habe
 re atque intelligere, nisi hanc eandem
 & obseruet ipse, & suis populis obseruā
 dam proponat: quemadmodum legi
 mus hunc ipsum fecisse Iosaphatū. Qui
 diligentissimè curauit, vt sibi subiectæ
 ciuitates omnes, per sacerdotes ac Le
 uitas diuinis legib⁹ instituerētur: Vnde
 etiā irruit pavor Domini sup omnia re
 gna Nationū. Semp enim sancrosancti
 Verbi Dei publicæ Conciones admira
 tionē ac terrorē malis, contra verō cer
 titudinē, latitiā, cōsciētīę trāquilitatē re
 ligionis instaurationē, vitæ inuouationē
 bonis afferre cōsueuerūt. Quod sanē vi
 deri facilē potuit, quo tempe sub Iosia
 rege diuinæ legis, q̄ diu latuerat, codex
 inuēt⁹ est. Verū vt cōmodi⁹ qd in ea cau
 sa prudēs pi⁹ q; Rex effecerit obseruare
 Princeps optimè valeas, libuit hūc ipsi⁹

Verba contextus etiam ad verbum trās
 2. Paral. 34 ferre. Sic itaque se habet oratio. Anno-
 rum octo erat Iosias quum regnare cœ-
 pit, ac triginta & vno anno regnavit in
 Ierusalem. Is fecit rectum in oculis Do-
 mini, & ambulavit in vijs Davidis pa-
 tris sui, nec declinavit ad dexteram,
 aut ad sinistram. Octavo autem anno
 regni sui, quum ipse adhuc puer esset,
 cœpit requirere Deum Davidis patris
 sui: Duodecimo verò anno cœpit mun-
 dare Iudam & Ierusalem ab excelsis,
 & lucis, & simulacris, & sculptilibus:
 Destrueruntque coram eo aras idolo-
 rum ipsorum, & simulacra, quæ erant
 superposita, demoliri fecit: lucos quo-
 que & simulacra, & sculptilia contriuit
 & comminuit, sparsitque illa super su-
 perficiem sepulchrorum illorum, qui
 immolauerant eis: Et ossa Sacerdotum
 cõbulsit super altaria ipsorũ, mūdavit-
 que Iudam & Ierusalem. In vrbibus
 quoque Manasse & Ephraim & Si-
 meon vsque ad Naphthali malleis suis
 per circuitum. Demolitus est itaque al-
 taria

taria & lucos, & simulacra contriuit cō
 minuendo: & omnia simulacra excidit
 in vniuersa terra Israëlis postea reuerl^s
 est Ierusalem. Anno autē decimo octa- 4. Reg. 22
 uo regni sui post quā mundauit terram
 & domum, misit Sapham filiū Afalia,
 & Maasem principē ciuitatis, & Ioha
 filiū Ioachaz à commentarijs ad instau
 randam domum Domini Dei sui. Venc
 runt itaque ad Hilciam Sacerdotē ma
 gnum, & dederunt argentum illatū in
 domum Dei, quod congregauerant Le
 uitæ custodes liminis de manu filiorum
 Manasse, & Ephraim, & de vniuerso re
 siduo Israëlis, & ab vniuerso Iuda, ac
 Benjamin, & habitatoribus Ierusalem:
 Tradiderunt in manibus eorū, qui præ
 erant operarijs in domo Domini ad sar
 ciendas ruinas, & ad instaurandam do
 mum. At illi dederunt artificibus, & cæ
 mentarijs, vt emerent lapides excisos &
 ligna ad commissuras, & ad contignan
 das domos, quas destruxerant Reges Iu
 da. Viri autē illi operabantur fideliter in
 ipso opere: & super eos constituti erant:

&c. Et mox. Quūq; educerēt argentū,
quod illatū fuerat in domū Domini, re-
perit Hilcia Sacerdos librum legis Do-
ni latae per manū Mosis. Locutus est au-
tē Hilcia, dixitq; ad Saphan Scribā: Li-
brum legis reperi in domo Domini, &
tradidit Hilcia librū ipsi Saphā. Attulit
autē Saphan ipse librū ad Regem: atque
etiam retulit Regi rem dicendo: Quic-
quid datum fuit in manu seruatorum tu-
orum, ipsi faciunt: Conflauerunt nanq;
argentum, quod inuentum est in domo
Domini, & tradiderunt illud in manum
prepositorum, & in manum facientiū
opus. Indicauit præterea Saphan scriba
Regi dicendo: Librum dedit mihi Hil-
cia sacerdos: & legit in eo Saphan corā
Rege. Fuit autē cū audisset Rex verba
legis, scidit vestimenta sua: præcepitq;
Rex Hilciæ & Ahicam filio Saphan, at-
que Abdōn filio Michæ & Saphan scri-
bæ, & Afaæ seruo suo dicendo: Ite, con-
sultate dominum pro me, & pro residuo
in Israele & in Iuda super verbis libri,
qui repertus est: quoniam magnus est
furoꝝ Domini, qui stillauit in nos, co-

quòd non custodierunt patres nostri
 verbum Domini, vt facerent iuxta om-
 nia quæ scripta sunt in libro hoc, &
 quæ ad hoc faciunt, sequentia. Eadem
 verò ferme totidem verbis habentur
 etiam libro Regum quarto: Capite vi-
 gésimosecundo. Quibus & Caput vige-
 simumtertium hæc annectit. Misit Rex
 & cōgregauerūt se ad eū omnes senio-
 res Iuda & Ierusalem: Ascenditque
 Rex in domum Domini, & omnes viri
 Iuda, omnesque habitatores Ierusalē
 erant cum eo, & sacerdotes, & prophe-
 tæ, & vniuersus populus à paruo vsque
 ad magnum: legitque in auribus eo-
 rum omnia verba libri fœderis, qui in-
 uentus fuerat, in domo Domini. Stetit
 autem Rex iuxta columnam, & pepigit
 fœdus corā Domino, se ambulaturos
 post Dominū, & custodituros p̄cepta
 eius & testimonia eius, decretāq; eius
 toto corde, & tota anima: vt suscitarēt
 verba fœderis huius, quæ scripta
 sunt in libro illo: & stetit vniuersus
 Populus in fœdere. Præcepit insuper

Rex Hilciæ sacerdoti magno, & sacerdotibus secundis & custodibus liminis, vt educerent è templo Domini omnia vasa, quæ facta fuerant ipsi Baal, & Luco, & vniuersæ militiæ cœli: & cõbulsit ea extra Ierusalẽ in campestribus Cidrón, tulitque puluerem eorum in Bethel. Cessare quoque fecit sacerdotes Idolorum, quos posuerant Reges Iuda, vt suffirent in excelsis in vrbibus Iuda, & in circuitibus Ierusalem: simulque eos, qui suffiebant ipsi Baal, Soli & Lunæ, & signis & vniuersæ militiæ cœli. Eduxit quoque Lucum è domo Domini extra Ierusalem in torrentem Cidrón, & combulsit eum ad torrentem Cidrón comminuitque in puluerem, ac proiecit puluerẽ eius super sepulchrũ filiorum populi. Et destruxit domos scortorum masculorum, quæ erant in domo Domini, in quibus mulieres texebant cortinas Luco. Et venire fecit omnes Sacerdotes de vrbibus Iuda, & contaminauit Excelsa, in quibus suffiebãt Sacerdotes à Geba vsque ad Beer-seba & destruxit excelsa portarum, & quæ

erant in introitu portæ Iehosuaë principis urbis, quæ erant ad sinistram viri ingredientis portam urbis. Veruntamē non ascendebant ultra sacerdotes ad altare Domini in Ierusalem: sed comedebant infermentata in medio fratrum suorum. Cōtaminavit etiam Thophet, quod erat in valle filij Hinnon, ne trāsire faceret quisquam filium suum, aut filiam suam per ignem ipsi Mólloch. Cesare denique fecit equos, quos posuerant Reges Iuda Soli, ab introitu domus Domini ad cubiculū Nethan, Mélech eunuchi, quod erat in suburbanis: & currus solis combussit igni. Sed & aras quæ erant super tectum cœnaculi Ahaz, quas fecerant Reges Iuda, & altaria quæ fecerat Menasseh in duobus atrijs domus Domini destruxit Rex, & cucurrit inde, & proijcere fecit pulverem eorum in torrentem Cidrón. Excelsa quoque quæ erant coram Ierusalem, quæ erant ad dexteram montis Oliueti, quæ ædificauerat Solomon Rex Israelis ipsi Asthoreth abomina-

tioni Sidoniorum, & Chemos abominationi Moab, & Milchom abominationi filiorum Ammon contaminauit Rex. Contriuit in super statuas, & succidit lucos, repleuitque locum eorum ossibus hominum. Quin etiã altare, quod erat in Bethel, & Excelsum, quod fecerat Ieroboam filius Nebat, qui peccare fecit Israelem, altare inquam illud, & Excelsum destruxit: combulsitque Excelsum, & comminuit in puluerem: combulsit & lucum. Et statim infra sic additur. Præcepit Rex vniuerso populo, dicendo: Facite Pesah Domino Deo vestro sicut scriptum est in libro fœderis. Nõ enim celebratum fuit tale Pesah à diebus Iudicum, qui iudicauerunt Israël, & cunctis diebus Regum Israelis, & Regum Iuda. Decimo octauo autem anno Regis Iosia factum est Pesah istud in Ierusalem. Sed & Pythones & Magos & simulacra, & idola, atque cunctas abominations, quæ conspiciebantur in terra Iuda, & in Ierusalẽ remouit Iosia, vt statueret verba legis scripta in libro, quem

quem inuenit Hilcia sacerdos in domo
 Dñi. Et hæc ex veteri testamento huc
 allata sufficiat. Quæ si Christiani Prin-
 cipes rectè perpendent, nihil erit, quod
 Prædecessorum suorum qui extra diui-
 næ scripturæ instituta malè vixerūt, ve-
 stigijs velint insistere. Sed quemadmo-
 dum ipse Iosia Menassem, Ahaz, Aza-
 riã, plureisque alios Reges impios mi-
 nimè secutus est, ita ad sacrarū scriptu-
 rarum authoritatem suos mores, popu-
 lorūque suorū administrationes abie-
 ctis præcedentium erroribus attempe-
 rabunt. Nam potissimum ipsos verita-
 tem amplecti subiectis que sibi gētibus
 hanc proponere par est. Quanquam id
 admodum pauci curent efficere. Atque
 inde est, quod eorum plerique quo-
 ties ipsa veritas retegitur, aut hor-
 reant, aut obstupescant, aut indignen-
 tur, propterea quod ex veteri con-
 suetudine contrarijs iam infecti sint
 qualitatibus. Hic mihi dicat aliquis,
 quænam doctrina, aut quænam vi-
 uendi forma Principem decet? illanc

Unde Principi recta viuendi ratio petenda sit. suisque proponenda.

quæ ab Homero, Socrate, Platone, Aristotele, Plutarcho, an quæ ab Erasmo Roterodamo cæterisque recentioribus traditur? Huic respondeo, legendos quidem huiusmodi authores esse, quæque ad ciuilem institutionem spectant, cum iudicio ex illis excerpenda. Verum integra perfectaque viuendi atque imperandi ratio non nisi ex prisci nouique testamenti sacris voluminibus Principi Christiano comparanda est. Nam qui Christi religionem profitetur, æquum est vt Christi quoque scita, placitaque sequatur. Et quamuis nouum testamentum de magistratibus ordinandis nihil in se contineat, sed Christianos illis tantum obedire, tributa persoluere, atque honorem exhibere præcipiat, vt Christus inquit, Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei Deo: & Petrus ac Paulus huic astipulentur sententiæ, nihilosecius tamen quas Christus ordinationes ad magistratus administrandos è veteri testamento non abstulit, Christianis eas Principibus obseruandas,

das, vt populis vsui futuras, quis obsecro non existimet? Qua in re illud animaduertendum est, ex Mosaicæ legis præceptionibus quasdam fuisse cõmutatas, aliquot abrogatas: nonnullas verò firmas adhuc persistere. Quæ prius offerebantur sacrificia, in sui ipsius vnicam ac perpetuam hostiam, præcedentibus abrogatis immutauit Christus. Idem ab eodem cum sacerdotio factum est, vt ad Hebræos Epistola nobis enucleatè perscribit. Alia verò quedã eiusdem legis decreta robur adhuc obtinēt integrum: vt idololatriam esse penitus extirpandam: verique Dei verum cultum & erigendum, & erectum perpetuò conseruandum: & id genus permulta: quæ Principes instaurare ac facta tecta præstare Iosaphati ac Iosix instar debent. In primis igitur est illis curandum, vt per bonos concionatores verbū Dei purum sine additamento, aut imminutione populis apertè proponatur, ac synceriter explicetur. Ad quod audiendum ipsi præsentés adsint, vt alios

quoque ad se imitandum prouocent, & inde ad obediendum præceptis diuinis inuident. deinde religionis falsæ ministros exauthoratos dimittant, legitimosque substituent, vt Iosiam Regem fecisse constat. Qui verò legitimi sint Ecclesiæ ministri, & quo pacto inaugurentur, quibusue appellentur nominibus, & quales esse debeant, cum quod ad doctrinam, tū quod ad vitam attinet, denique quibus officijs vnicuique fungendum sit, ex pluribus Paulinarū epistolarum locis manifestissimè colligitur. Talem itaque formam in Ecclesiā Dei principes introducant, vt per veros Episcopos ac reliquos ministros & sanioris doctrine, & sacrorū signorū, quæ sacramēta vocātur, & cæterorum munerū ad ipsam ecclesiam faciendū vsus integerrimus inuehatur, inuectus conseruetur, conseruatus perficiatur in Dei gloriā, inque Christi Iesu mystici corporis illibatam ædificationem. Isocrates insignis orator licet in rebus vere puræq; religionis hallucinetur & erret

ret, nihilominus tamen in eo, quem de
 administrando regno composuit, libro,
 sententiam hanc exulit. Si quę leges
 erunt aut consuetudines ciuitatis parũ
 rectę, eas tolle ac muta. In his q̄ ad Deo
 rum cultum pertinēt, ita facito, quem-
 admodũ est à maioribus præscriptum.
 Existimes autem nullum sacrificiũ pul-
 chrius, nullum esse cultũ maiorẽ, quàm
 si teipsum virum optimum iustissimũ-
 que præstiteris, siquidem sperandũ est
 hoies eiusmodi citius à Dijs boni quid-
 piam impetraturos, quã istos, qui mul-
 tas mactāt victimas. Haftenus Isocra-
 tes. Quæ sentētia verbis aliquot immu-
 tatis additoque interpretamēto, vt cul-
 tum Diuinum à maioribus præscriptũ à
 Prophetis & ab Apostolis traditũ intel-
 ligas, non erit Christiano Principi peni-
 tus contemnenda.

VNDE SIGNVM VERAË
*religionis ac diuini cultus agnoscendū
 sumatur.*

CAP.

XIIII.

LVRI MVM
 Principes ambiguis
 de rebus longas ha-
 bent ac difficilis de
 liberationes: puta de
 bello gerendo: de in-
 staurāda religione: atque id genus alia.
 vt & hodie videre est, in hac præsertim
 & religionis & doctrinæ causa. Nam
 cū iam per Europam ferè totam varias
 de primarijs Christianæ religionis ca-
 pitibus inuulgari audiant opiniones, at
 que hanc huic, aliam alij arridere, verè
 tur illicò ne in aliquem errorem incur-
 rant. Nonnulli sunt, qui bella pertime-
 scant: Alij sic inquiunt. Libenter sanè
 certum aliquod signum nobis exhibe-
 ri vellemus, per quod veram doctrinā
 à falsa, veros Prophetas à mendacibus,
 vera

vera demum miracula ab adulterinis discernere liceret, vt ex impedito hoc labyrintho tandem extricaremur. Ego vero, qui veritatem ipsam non magistratibus tantum, sed cunctis pariter hominibus notissimam esse percipio, pro viribus conabor huius agnoscendæ signum sacris è scriptis eductum sic in medium proferre, vt his, quoniam videtur æqua postulare, fiat satis. Principio igitur sciendum est, Deum optimum maximū suis è voluminibus hoc ipsum signum nobis ostendere, quum per Mo-

Deut. 13.

sem ita loquitur. Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somniū somniet, dederitque tibi aut signum, aut portentum, eueneritque signum & portentum, quod prædixerit tibi: Atque is dixerit, Eamus post Deos alienos, quos non nostis, & colamus eos: non obedies verbis prophetæ illius, aut somniatoris illius: quia tētat Dominus Deus vester vos, vt sciat, an diligatis Dominū Deū vestrum toto corde vestro, & tota anima vestra. Post Dominum Deum ve-

L

strum ambulabitis, & illum timebitis, ac præcepta eius custodietis, vocique eius obedietis, atque illum coletis, eiq; adhærebitis. Concludit ergo Deus illa solûmodo, quæ suû comprobant verbû vera esse miracula. Verû è contrario illa esse falsa, quæ per aliquë (quicûq; ille sit) fiant, qui sua deinde nos doctrina velit à veri Dei cultu, religionéq; remouere. Quin hunc adè non esse audiendû, vt ne Aue quidë illi, quod Ioannes ait, dicendû sit. Quod etiã firmari potest aliquot authorum diuinorû sententijs. David Propheta Regius ait: Verbû Domini manet in æternû. Inde Moses & Solomon inquirunt. Non addetis ad verbû, quod ego præcipio vobis, neque diminuetis ex eo vt custodiatis præcepta Domini Dei vestri: q̄ ego præcipio vobis: Itë alibi Moses, Nõ facietis iuxta omnia, quæ nos facimus hîc hodie, singuli quicquid rectum est in oculis suis. At Solomon subinfert: omnis sermo Dei purgatus, clypeus est sperantibus in se. Ne addas verbis eius, ne forte increpet te, & mendax deprehendaris. Vult itaque Deus

*Dent. 4.
Pron. 30*

Deus 12.

verbum suū in tenebricoso vitę huius
 itinere pedibus nostris lucernam esse,
 non eam quidem quę fatuis, sed quę
 prudentibus virginibus detur, vt sancti
 spiritus oleo perfusa, nos ad bonorū
 operum cursum peragendum illumi-
 net. Idcirco ne cęcutire contingat, alio
 loco nos admonet Moses. Ponite, in-
 quiens, verba mea hęc in corde vestro *Deut. 10.*
 & in animo vestro, atque ea ligate in si-
 gnum in manu vestra: sintque vt fron-
 talia inter oculos vestros: Et docete ea
 filios vestros, vt loquamini de eis quū
 sedebis in domo tua: & cum ambulabis
 per viam: quumque iacebis in lecto, &
 quū surges. Scribes quoque ea in post-
 bus domus tuę & in portis tuis. Et quę
 his addūtur ad idē faciētia. Est igitur ab
 hoc Dei verbo tanq̄ à Lydio lapide, fal-
 sorū miraculorū, falsęq; doctrinę petē-
 da cognitio: sed & pseudoprophetarū
 spiritus, & fallendi artes inde pote-
 runt facile ꝑcipi, quemadmodum in
 veteri testamento huiusmodi pseu-
 doprophetę statim cognoscebantur,

quum populo persuadere tentabant
 vt, quod eodem verbo Dei prohibetur,
 Deos alienos adoraret. Christus itidē,
Matth. 5. in nouo testamento non patitur vnum
 vel ex minimis præceptis legis diuinæ
 solui. Ioannes quoque suę Apocalypsis
 vltimo capite sic inquit: Contestor cui-
 uis audiēti verba prophetię libri huius,
 si quis adiecerit ad hæc, imponet Deus
 super illū plagas scriptas in libro isto.
 Et si quis abstulerit ex verbis libri pro-
 phetiæ huius, auferet Deus partem
 eius è libro vitæ, & ex vrbe sancta, & ex
 ijs, quæ scripta sunt in libro isto. Quū
 animaduertet Paulus Apostolus nō-
 nullos esse, qui nuntiatum abs se Euan-
 gelium quærent immutare, Scripsit
Cap. 1. Galatis in hæc verba. Miror quòd ita
 citò, deserto eo, qui vocarat vos in gra-
 tiam Christi, transferamini in aliud E-
 uāgelium: quum nullum sit aliud: nisi
 quidam sunt, qui turbent vos, & velint
 inuertere Euangelium Christi. Sed e-
 tiam si nos, aut Angelus è cælo Euan-
 gelizet vobis, præter quod Euangeliza-
 uimus

uimus, vobis anathema sit. mox eadem
 repetit: vt rem esse maximi momenti
 non dubites. Insuper Ioannes Aposto-
 lus quomodo probentur spiritus an ex *1. Ep. cap. 4*
 Deo, an ex Diabolo sint, in prima abs-
 se conscripta epistola nobis ostendit, &
 qui non confiteatur Iesum Christum in
 carnem venisse, hunc Antichristum
 esse commemorat. De quo similiter Anti *2. cap. 2.*
 christo Paulus Apostolus oratione be-
 ne longa suos Thessalonicenses admo-
 nuit. Hoc idem Aeneas Syluius, qui po-
 stea Pius Papa cognominatus est, suis
 in Cronicis fecit, Verborum autem ipsius
 relatione hic supersedeo, tum ne sim
 æquo prolixior, tum verò quod ex se-
 ipso liceat id petere, cui libeat. Porro
 propheta Daniel multa recēset & ipse
 eodem hoc de Antichristo Capite ni-
 mirum octauo. Cui non minus aptari
 posse videntur ea, quæ de Rege Tyri
 habetur apud Ezechielē, Cap. vigesimo *2. Cor. ca. 1*
 octauo. Qui ergo huic Antichristo ser-
 uunt ipsius caractere insigniti, eos Pau-
 lus verus Apostolus Pseudoapostolos,

1. cap. 4.

Cap. 2.

operarios dolosos, in apostolos Christi se quemadmodum Satanus in lucis Angelum transformatis recte vocat. Quale autem doctrinam etiam habeant. Idem Paulus Timotheum suum admonet his verbis: Spiritus certo loquitur, quod in postremis temporibus deficient quidam a fide, attendentes spiritibus impostoribus, ac doctrinis demoniorum per simulationem falsiloquorum, cauterio notatam habentium propriam conscientiam, prohibentium contrahere matrimonium, iubentium abstinere a cibis, quos Deus creauit ad sumendum cum gratiarum actione fidelibus. Eadem quoque de re scribit ad Colossenses inquit: Ne quis vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut nouilunij, aut sabbatorum: quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Et paulo post. Si mortui estis cum Christo ab elementis mundi, quid quasi uiuentes in mundo decretis tenemini? Ne tetigeris, ne gustaueris, neque contrectaueris: quae omnia ipso pereunt usu, iuxta praecipra

pta & doctrinas hominum: quæ verbó
 tenus quidem habent speciem sapien-
 tiæ per superstitionem & humilitatem
 animi, & læsionem corporis, nõ per ho-
 noré aliquem ad expletionem carnis.
 Præterea Matthæus Euangelista Pseu-
 doapostolos hos, qui Christi Regnum
 imminuere quærunt, hoc sermone, de
 Antichristi persequutione loquens, no-
 tat: Tunc si quis dixerit, Ecce hîc Chri-
 stus, aut illic, ne credatis. Exorientur e-
 nim pseudochristi, & pseudoprophetae
 & edent signa magna, & prodigia. Et
 quæ sequuntur. Quod vero ad christianæ
 religionis attinet sacramenta, cordatus
 Princeps haud difficulter obseruare po-
 terit, an ad institutum diuinum admini-
 strentur in Ecclesia Dei, nec ne, cogno-
 scer insuper an mutilata, an aliqua re
 extraria sint aucta. Idque fieri precipuè
 in Baptismate atque in cœna domini-
 ca valebit, quam in sui ipsius comme-
 moratione seorsum celebrandam Christus
 instituit. Ex his quæ hactenus dicta

Math, 23

sunt, arbitror posse Lupum ab oue, &
 pastorem ab impostore discerni. Nam
 si Paulus apostolus asserit, non esse Chri-
 sti, qui spiritum Christi non habeat, ne-
 cessario sequitur, qui habeat, membrum
 esse corporis ipsius Christi, quod ipsius
 item spiritu sic vegetetur, ut nihil dicat,
 aut faciat, nisi quod idem Christus dicere
 ac facere illum velit. Qui spiritu munda-
 no reguntur mundanam itidem sequuntur
 & sapientiam, & doctrinam: sibi que
 ipsis viuunt, & non Iesu Christo. Pau-
 lus apostolus non humani, sed diuini
 spiritus apportasse sapientiam suis Co-
 rinthiis attestatur, ut fides & religio
 Christiana non hominum sapientiae,
 sed potentiae Dei penitus innitatur. ipse
 etenim Christus Dei sapientiae Ecclesiae
 suae fundamentum est, ac tale quidem,
 ut praeter ipsum nemo possit aliud po-
 nere. Cui si principes inharebunt, ex
 ijs erunt, de quibus Esaias ait. Ecce tol-
 lam ad gentes manum meam: & ad po-
 pulos signum meum erigam: & afferent tibi
 filios in gremio: & filiae tuae in humeris
 portabunt

Rom. 8.

1. Cor. 2.

Cap. 50.

portabuntur. Et erunt Reges nutricij
 tui & Reginae nutrices tuæ. Quibus *Precipuum*
 ex verbis quod præcipuum Christiani *Christiani*
 Principis officium sit, expresse colligi- *Principis of*
 mus, nempe vt superna sapiëntia & pru- *ficiunt.*
 dentia illustratus, ex animo syncerum
 Dei veri cultum & erigat, & conseruet
 erectum. Id quod in ipsius Dei gloriã:
 Principis autem ac populorum salutẽ
 omnino cedit.

OMNIA PRINCIPI SA-
 pienter ac religiosẽ disponenda: vt sua
 ditionem ab hostibus tutam reddat.

C A P.

XV.

DISPOSITIS re-
 bus, quæ ad veram
 religionem & incõ-
 taminatum Dei cul-
 tum pertinent, com-
 modius multò pote-
 rit Princeps, quæ ad stabiliendum hinc
 suum dominatum faciant, præparare,
 diuinæque sapientia duce non sua tan-
 tum cõseruare, sed aliena quoque quo

ties id iure liceat ingeniose ac fortiter inuadere. Quamplurima referuntur in hanc sententiam à sapientissimo Solomone suis in voluminibus, quæ inde peti maximo cum fructu valebunt. Nos contenti erimus aliquot hîc huius rei sacris è literis exempla proponere. Vnde sapientiam viribus etiam præstare tam in Principibus, quàm in priuatis hominibus apertissimè patebit. Abraham⁹, paruis instructis copijs, quinque Regum sapièter inuasit, ac deleuit exercitum. Iacobus Esau fratris furiosam rabiem sapientissimè datis muneribus vicit. Simul sapiens & animosus extitit Aodus Gèræ filius qui Eglone Rege clàm interfecto Israeliticū populū à seruitute liberauit. An nō etiam diuinū consiliū Gedeoni reuelatum & sapientē illum in seligendis militibus suis, & fortem in superandis hostibus effecit? Ingeniosa quoque prudētia fuit in Mo sis matre ad seruādū filiū, vt & in respōso, qđ obstetricēs Aegyptiæ Pharaoni dederunt. Ad hæc Deborah, Barachi, & Iahe

Gen. 14.

Cap. 30. &
31.

Jud. 3.

Jud. 7.

Exo. 2.

Jud. 4.

Iahelis egregia facinora nonne indicat
 sapientiam esse multò fortitudine po-
 tiorem? Quid inexperti milites, quid in-
 sapiens Imperator in pertractandis ar-
 mis habebunt roboris? quum frequen-
 ter accidat vt parua manu ingens in fu-
 gā vertatur exercit⁹. Plurimi est etiā sa-
 piētia tā in cōstruendis, quā in defen-
 dēdis propugnaculis, arcibus, castellis,
 atque alijs id genus bellicis munitioni-
 bus: præterquā quod eadem sapien-
 tia nonnunquam vrbeis etiam ex maxi-
 mis periculis minimo negotio vindicat.

Id quod in Abele oppidi obsidione per *2. Reg. 20.*
 sapientissimam mulierem factū fuisse
 compertum est. Eodem modo Iudith *Cap. 13.*
 honestissima scēmina prudentissimo
 consilio Betuliam urbem Holopherne
 obruncato ex imminentis ruinæ supre-
 mo discrimine liberauit. Principes ergo
 Rerūque publicarum administrato-
 res hac superna sapientia præditi, quò
 se magis esse Deo curæ cognouerint,
 eò maiorem adhibebunt ipsi curam, vt
 omnia quæ tam ad populos, quā ad

loca sibi subiecta tutò conseruanda necessaria sunt, optimè disponantur: ne Deū ipsum videantur, spretis eius auxilijs pertentare. Cæterum quanquam non omnino contemnenda ducimus, quæ ab Homero, Platone, Aristotele, atque alijs huiusmodi authorib⁹ in hæc materiem conscribūtur, Christiano tamen Principi sacrorum voluminū authoritas in vniuersum approbanda est. Quamobrem etiam ex ijs proponet sibi Iosaphat ū Regem imitandum, qui licet pius esset ac sapiens, Deūmque sibi ipsi fauere minimè diffideret, nihilominus cuncta, quæ ad regnum tutandum oportuna esse iudicauit, summo studio comparare non destitit. Sic inquam, vt de ipso scriptum sit. Fecit Iosaphatus præclara opera in vrbibus Iehuda: & habuit milites fortissimos, heroas in Ierusalem. Et quæ in eandem sententiam permulta inibi recitantur. Davidè quoque sanctissimum Regē sibi ob oculos ponet: qui quāuis vni Deo suis in grauissimis afflictionibus inhaereret, non pro-

2. Para. 17.

pterea tamen cessauit egregios Duces
robustissimamq; militiã sibi ascribere,
quò validius defendere suam ditionẽ
hostibúsque inferret acrius ad iussa di-
uina bellum. Nã quũ nobis incerta sint
& pacis & bellorũ tẽpora, necesse est vt
semper ad manũ sint parata quæcũque
ad vtriusque temporis oportunitatem
faciant. Porrò quamplurimis alijs, qui
poterant híc recenseri, prætermisiss du-
cibus eximiisq; viris, ad ipsum Iosa-
phatum reuertamur, vt viuum exem-
plũ inde & fortitudinis, & fidei sibi su-
mant principes. Is nanque quum Moa-
bitẽ atque Ammonitẽ simul innumera-
bilibus copijs inuaderent eius regnum,
primò sese cum vniuerso populo sup-
plex ante Deum prostrauit, humillimis
que precibus eidem causam hanc belli-
cam certas patriæ ruinas minitantem
cum fiducia commendauit: deinde suis
itidem copijs quàm optimè potuit, in-
structis, factus hostibus obuiam signa
collaturus erat, exercitu prius adhorta-
to, vt ingentem illam multitudinẽ non

timerent, sed vni tantum Deo victoriæ
 authori ex animo fiderēt. Verum vt ac-
 cessit, comperit hosteis mutuis vulneri-
 bus seipfos confecisse. Iam quis non lau-
 det etiam Iosephi sapientissimum confi-
 lium? qui septem annis penuria laborā-
 tibz Aegyptijs tam prudenter succur-
 rerit? Sed enim esto, non sint nostra tē-
 pestate Duces, Principes, ac Reges Ho-
 nieli, Gedeoni, Dauidi, Iosaphato, piis-
 que alijs ac religiosis veteribus, qui po-
 pulis potius quàm sibi viuebāt, similes;
 At saltem antiquorum partim Græco-
 rum, partim Romanorum & Regum,
 & Imperatorum qui patriæ salutem
 suis commodis prætulere, ciuilibz prudē-
 tiæ vestigia sectarentur; nec dominādi
 tantum libidine arderēt, nec aliena quo-
 iure quaque iniuria inuaderent, nec de-
 nique tyrannidem in suos exercerent:
 vt non paucos nunc facere cōspicimus
 & experimur: vt interim nihil dicam de
 nonnullorum deliciosa, vitiosaque vi-
 ta: quos tantum abest, vt Codros, Epa-
 minundas, Brutos, Decios, aliōsque
 quam

quàm plurimos & pietate & prudentia
& fortitudine præstantissimos viros
amulètur, quàm potius vt Sardanapali quàm
Catones haberi malint. Verùm his hinc
prætermisissis, ad institutum redeo. Post-
eaquàm Principes quæ supra dicta sunt,
per seriem disposuerint omnia, reliquum
ipsis est, vt cum pluribus alijs Principi-
bus ac rebus publicis inire quærant cer-
ta fœdera, vnde militeis auxiliares, co-
meatumum copiam, itinerum commodi-
tatem pro tempore facilius nanciscan-
tur. Quod si tanta omnino Principum
aliquorum animos bellandi cupido in-
cesserit, vt ab armis abstinere non va-
leant, in Turcas potius iniuste regio-
nes Christianorum detinenteis feran-
tur: Expeditioneque huiusmodi suam
industriam, suasque vires ostendent.

PRINCIPEM DEBERE
iudices ac ministros ad sacræ scripturæ præscriptum ordinare: ut ex optima illorum administratione sibi gloriam paret: simulque pastorum: qui suis præsunt Ecclesijs, curam habere.

CAP. XVI.

QVONIAM ubiq;
 locorum inter mortaleis frequenter exoriuntur iurgia, contentiones, rixæ, lites, homicidia, & eiusdem generis alia per multa delicta, tum civili, tum criminali iudicio pertractanda, neq; Princeps per se potest hæc omnia præsens expedire, singulis in urbibus, ditionisque suæ locis alijs ordinarios constituet magistratus, illis ornatos dotibus, quibus eos esse præditos debere diuinæ requirunt literæ. Propterea quod quicquid ex ipsorum magistratuû administratione vel bona, laudis, vel mala,

la, vituperij resultat, id fermè totum ad Principem, tanquam ad caput, referri solet. In iudicibus igitur cæterisque Ministris præficiendis ipse Princeps *Exo. 18.* nullam poterit meliorè formam sequi, præ ea quã Ietro Mosi genero suo aliàs *Boni Iudicis partes.* tradidit. Nam seliges, inquit, ex omni populo Viros fortes, timentes Deum, Veraceis, auaritiam odio prosequẽtis, instituesque illos, vt iudicent populum omni tempore. Omnem vero rem grauem, quæ inciderit, ad te referent: res autem paruas iudicent ipsi. Moses itaq; consilio soceri prudentis obsequens, conuocata ad concionem multitudinem collegas ad politicam administrationẽ sibi asciturus, ait: Adhibete ex vobis sapienteis, prudenteis, & spectatæ integritatis Viros, secundum tribus vestras, moxque iudicibus constitutis inquit: Audite causas inter fratres vestros, & iudicate iustè inter virum & fratrem eius, & inter peregrinũ eius: nõ agnosce-
tis facies in iudicio: vt paruum sic magnũ audiatis, nec quenquã mortalẽ for-

midetis: Iudicium enim hoc Dei est. omnem vero causam difficilem ad me referatis, quam ego audiam. Ideoque Princeps non grauabitur maximi momenti causas, puta religionis, homicidiorum, Viduarum, item orphanorum, ac peregrinorum quos peculiariter illi Deus commendat, ad se vocare: vocatas examinare, examinatas rectissime cum clementia expedire. Idem efficiant & ipsius iudices in causis ad seipso attinentibus, ut æquissimè cuncta regantur. Super omnia vero qui Magistratibus præsent, auaritiã detestantur, ne dum per hanc propriè tantum utilitati suisque comodis inserviunt, & sibi tandem, & subiectis grauius nocent: Cuius rei manifestissimum exemplum Ioel nobis & Abia Samuelis filij iudicesque Israël exhibent sua rapacitate: quippe quæ sibi ipsis adeo per hanc obfuerunt, ut populi tandem excitata seditione, numeris functione summa cum ignominia priuati fuerint. Ergo prudenter admonet Aristot. in Politicis, cauendum in primis esse, ne ex Magistratibus lucra

1. Reg. 2.

Arist. cōsiliū in eligendis Magistratibus.

proue-

proueniant ijs, qui eos gerunt, alioqui
 geminū malū & incōmodū tunc sequi:
 Primū fuit auarissimi, & corruptissimi,
 deinde populus duplici discruciat
 molestia. & T. Vespasianus Imperator
 suarū virtutū laudem imminuit hac in
 parte q̄ rapacissimos quosq; summis
 præficere magistratibus consueuerat,
 ut ipsis tanquā spongijs vteretur. Con- 2. Paral. 19
 tra verò Iosaphatus Rex Mosen excel-
 lentissimū Ducē secutus, præpositos Re-
 gioni suæ Magistratus ita monuit. Di-
 spicite quid agatis, non enim homini
 iudicabitis, sed Domino: qui vobiscum
 est in causis, quas iudicatis. Sit ergo me-
 tus Domini vobiscum: Cauti sitis, & sa-
 tagite, quoniam non est vlla peruersitas
 apud Dominum Deum, ut vel perso-
 nas accipiat, vel munera suscipiat. Ne-
 que mundanæ tantum, sed spirituales
 quoque politiæ Princeps rationem ha-
 bere debet. Ut quemadmodum idē Io-
 saphatus Leuitis & sacerdotibus indi-
 xit, inquiēs: Sic ageris in timore Domini
 in fide & corde perfecto: Et omnem

causam, quæ venerit ad vos de fratribus vestris, qui habitant in urbibus suis inter sanguinem & sanguinem, inter legem & præceptum, statuta & iudicia: Admonebitisque eos, & non delinquent contra Dominum: neque erit ita super vos & super fratres vestros. Sic facietis, & non delinquetis. Itaque & Christianus Princeps ecclesiasticæ politæ Ministros urgere debet, ut suas partes exequantur, & quod ad sanam doctrinam, & quod ad integram vitam attinet: quò deinde fiat ut Principibus ac Ministris idem sentientibus, atque idem præstantibus, pacificè populi ac iustè & piè in Dei cultu regantur. Quamobrem ut expeditius ecclesiastici pastores in iunctis valeant officijs incumbere, curabunt Principes honesta commodaque stipendia illis exhiberi, quum etiam sacræ literæ affirmant dignum esse operarium mercede sua: neque alligandum esse os boui trituranti. Nam veteres quoque Principes ethnicos idem suis cum sacerdotibus fecisse notius est, quàm ut hinc re-

*Principib.
ecclesiarum
Pastores
præcipue cu-
randos esse.*

Matth. 10.

*Deut. 18. &
25.*

Prim. Cor 9

ferri debeat. Id quod vel ex Genesis quadragesimo septimo Capite comprobatur: Vbi legimus Pharaonem non permisisse Iosepho agros Aegyptiorum penuria laborantium regio nomine cæmenti, vt sacerdotum bona simul emeret: ne constituto sibiipsis ab Rege demenso priuarentur.

PER PRINCIPES

Vera sapientia præditos optima suis in prouincijs esse Gymnasia constituenda, in quibus omnis generis bonarum literarum Professores existant, qui etiam honorificè ab ipsis Principibus tractentur: ne scientiarum ignoratione peccetur.

CAP. XVII.

VT sapiens Rex populos, ita bene doctus præceptor discipulos rectè instituit. Princeps igitur ac respublicæ curam omnem adhibeant, vt suis in ditionibus Gymnasia

disponantur : quibus excellentissimi Doctores præsent, Qui tum linguas latinam, græcā & hæbræam, tum liberales disciplinas omnes & publicè & priuatim profiteantur. Adsint & eruditissimi que Theologi qui diuinis voluminibus fideliter interpretandis inuigilent: vt ne qui sunt optimo ingenio torpescant ignorantia. Nam vt Religiones, ità & Respublicæ sine huiusmodi Magistris consistere vix possunt. Scholarum exercitia tam apud Iudæos, quàm apud alias gentes antiquitus floruisse constat.

1. Reg. 6. Aegyptij, Palæstinique Sacerdotum habebant Collegia, vnde dubijs in rebus consilia peterent: vt sexto capite Samuelis habetur. Iosephus in libro de antiquitatibus asserit Abrahamum extitisse primum qui Arithmeticam atque Astrologiam Aegyptios docuerit. Nam ante aduentum Abrahami in Aegyptum, hæc Aegyptij penitus ignorabant. Chaldæos quoque sua Gymnasia, suosque doctores Principibus acceptissimos habuisse copertum est. Daniel item Cap. primo inquit. Rex præcepit Aspenam magistro palatij, vt

ex Israëlitis & de genere regio, & opti-
 matū pueros omnivitiō carenteis, &
 formosos introduceret: pueros inquam
 intelligenteis in omni sapientia, & peri-
 tos scientiarū, & tenenteis artiū prin-
 cipia: qui facultatem haberent in pala-
 tio regio ministrandi, quos doceret lite-
 ras, & linguam Chaldeorum: illisque
 Rex quotidianum victum constituit
 de cibo regio, & de vino, quod ipsius
 cōuiujs adhibebatur. Apud Persas Ma-
 gi, apud Indos Gymnosophistę summo *Lib. 7.*
 in precio sunt habiti, Strabo sua in Geo-
 graphia, Heliopoli domos amplas vidi-
 mus, inquit, in quibus sacerdotes habita-
 bant. Imo dicūt hęc olī sacerdotū habi-
 tationē fuisse hominū philosophiæ & A-
 stronomię deditorū. Nūc is ordo & hoc
 studiū defecit. Et quę sequitur. Leuitas
 Physicarū artiū peritos extitisse quos du- *Luc. 13.*
 bitet? cū videat illos curabiliū & incur-
 biliū leprarū genera scisse exactē discer-
 nere? Peculiares ijs Vrbes Decimæque
 prouentuū assignabantur, vt literarum
 studijs liberius vacare possent. Nulla
 pestis grauior est Regnis, rebusque

*Imperitia
quid effice-
re consueue-
rit.*

Deut. 32.

Cap. 5.

Lib. 2. cap. 6

publicis, quàm ignorantia. Nam quum in populos hæc dominantur, animos hominum furore sic interdum exagitat, ut rationi penitus vale dicant: Nihil pacta, conventiones aut leges curat, suo tantum fertur arbitrio, benegeredarum rerum inscia atque ignara. Conqueruntur hinc Moses & Esaias de populi ignorantia. Quoniam Gens est, inquit Moses, que perdidit consilia, neque est eis intelligentia aliqua. O si saperent intelligerentque hoc, expenderentque quid tandem futurum sit ipsis. Esaias autem ait, Ideo in captiuitatem abiit populus meus, quod scientiam nullam habet. Pessimè agitur cum illa natione, quæ auaritiam ac ventrem loco sibi Deorum constituit. At multò peius cum ea quæ suos filios bonis & moribus & literis institui negligit. Respublicas græcas curasse diligenter, ut quæ optimè erudiretur liberi notissimum est. Ad veritatē itaque sibi persuadeant docti viri, ad disciplinæ perfectionē duo potissimum requiri: quæ admodum Iosephus annotauit aduersus Apionem

pionē dicēs: Duo siquē sunt totius disci-
 plinē & moralis institutiōis modi quorū
 vnus quidē sermone doctōr est: alter ve-
 rō exercitatiōe morū. Quē quū ita sint,
 quidā legislatores sentiendi sunt discre-
 ti, quōd alterum horum modorum sibi
 placitum assumentes, alterum relinque-
 runt. Sicuti Lacedæmonij quidē & Cre-
 tes moribus erudiebantur, non verbis.
 Athenienses verō & penē omnes alij
 Græci quæ quidem oportet agi, præci-
 piebant suis legibus. Noster autem Le-
 gislator hæc ambo multa diligētia co-
 aptauit: Iussitque filios literis erudiri
 ppter leges, & nosse progenitorū actio-
 nes, vt imitentur: & quum legibus edu-
 cati sint, neque transgrediantur, neque
 cogitationem ignorationis habere iudi-
 centur. In hunc igitur finem Principes
 ac Republicæ Gymnasiorum exerci-
 tia collocēt, vt inde discant homines, &
 quæ fugere & quæ sequi debeant, non
 tantum è ciuilibus, verum etiam ex eccle-
 siasticæ legis, diuinæque præscripto.
 Quod vt commodiùs fieri posset, Euse-

*In quem fi-
 nem collocā
 da sint gym-
 nasia.*

In Cod. lib. bius Cæsariensis refert antiquos Impe
11. Tir. 18. ratores & salarijs, & immunitatibus
 quamplurimis eos donasse, qui nauiter
 incumberet in hæc studia. Quos Impe-
 ratores si nostri Principes æmulabun-
 tur, non paruam suis prouincijs gloriã
 è sapientibus viris acquirant.

Q V A N T V M R E F E R A T
ad Regna & ad Respublicas con-
seruandas optimos habere Consiliarios
in humanorum negotiorum quouis ge-
nere versatos: Quibus tamen vt non
nimum concedendum, sic non omnia,
quæ designantur, concedenda sunt.

C A P. X V I I I.

 O N S V E V E-
 runt peritiores Ar-
 chitecti sublimiori-
 bus colūnis firmas
 baseis solidasq; sub-
 iicere, vt ingentium
 ædificiorum grauia pondera sufferre
 valeant

valeant. Quū igitur nulli magis quàm Principes, vtrūmq; rectores inter mortales eminent, onerāque maiora sustineant, æquum est, optimos illis Consiliarios adhiberi, quibus haud aliter quā stabili fundamēto nitātur, causāsque tā ad Regnū quā ad religionē pertinēteis æquissimè disponāt. Seligēdi autē erunt ad id officij varijs è nationibus viri sapientes & cordati, & qui in omni negotiorum genere versati sint: vt omnibus, quę incidēt, rebus præsto esse & cōsilio, & auxilio valeāt. Hominum mores norint, quibus cum aut ineunda pax, aut bellum gerendū sit: quæ loca syluestriāne an domestica inhabitēt, quibus vitentent cibis: & quo pacto possint in fœdus ac societate commodū trahi. Præterea Iurisperitos, Rhetores, Dialecticos, Arithmeticos, Architectos omnīque generis artifices curabūt Principes & Republicæ suis in Ditionibus esse frequenteis: Quoniam horum omniū opera sapius in pertractandis ad imperium facientibus negocijs opus habēt.

*Quales esse
Consiliarij
debeant.*

Et

Et quanuis eorum aliqui nonnunquã
humilioris conditionis existant, non ta-
men dedignabitur Princeps ipsos, quo-
ties necessitas postulabit, consulere: il-
lisque animum præbere, vt quod senti-
unt, liberè loquantur: ne forte timore
præpediti, consiliũ aliquod optimum
aliquando reticeant. Per os enim peco-
rum pastoris Amos, immo & per asinæ
Balaami loquitur interdum Deus. Ci-
uitatum itẽ senatus idem efficient. Nã
cũ hominum opiniones non minus
quã eorum facies diuersæ sint, fieri
potest, vt ex variarum collatione sentẽ-
tiarum oportunum aliquod emergat
consilium. Alios etenim melius quã
nos ipsos contemplamur. Isocrates mo-
nuit suum Regem, quales esse debeant
consiliarij, sic inquit: Fidos existima,
non qui, quicquid dixeris, fecerisue lau-
dant: sed qui errantem increpant. Per-
mitte prudentibus liberè loquendi fa-
cultatem, vt si quid extiterit, de quo am-
bigas, habeas cum quibus rem expen-
dere possis. Qui tibi arte adulantur di-
scern

scerne ab ijs qui te cū beneuolentia cō-
 lūt, ne potior sit malorū, quàm bonorū
 cōditio. Ausculta quæ loquūtur ali' vi-
 cissim de alio, dans operam, vt noris, &
 qui sint, qui loquuntur: & de quibus lo-
 quuntur. Insuper obseruabit Princeps
 ne suas res omneis cum omnibus consi-
 liarijs communicet: sed pro rerum ipsa-
 rum qualitate hanc vni, alteram alteri
 concedat: præsertim verò qui secreta
 seruare norint. Sapiens nanque ait: Ne
 aperias consilium tuum cuiuis homini:
 Ne cum fatuis cōsiliū habeas: Fac vt
 beneuolos habeas multos: At vnum de
 mille consiliarium. Initium omnis ope-
 ris sit ratio: & consiliū præcedat omne
 negocium. Non erunt igitur tam prin-
 cipes quàm cōsiliarij discernendis in re-
 bus præcipites: verum si tēporis adsit cō-
 moditas, res ipsas determinare aliquan-
 tulum differāt: quod frequēter eueniat
 vt cū tēpore noua iudicia, nouique dis-
 cursus exoriātur. In primis autem sese
 princeps ad Deū cōuertat, obnixis pre-
 cibus ab illo petēs, vt nō nisi qđ ipsi pla-

*Temporis in
 consulendo
 obseruanda
 comoditas.*

ceat, fieri permittat. Hic imitetur (vt veteris Romanos, gentesque alias praeterea, qui sua numina difficilibus in rebus cōsultabāt) imitetur inquā Israeliticos Reges pios quidē illos ac sanctos, q̄ priusquā alicuius momēti quicquā decernerent, oraculū diuinū adire confueuerāt, vt ad eius responsum oīa peragerēt. Ecclesiasticus omneis adhortatur, vt ne q̄d incōsultè faciāt, ne facti eos poeniteat. Neq; vnquā adhibeāt Principes & magistratus in cōsiliū adultores, ambitiosos, inuidos, aut eos, q̄ vt vitijs faueāt, qui tollēdi è republica sint. Proin-

Cap. 37.

de idē Ecclesiastic⁹ ait: Ne consultes cū eo, cui suspectus es: nec inuidētibus tibi cōsiliū aperjas. Omnis cōsiliarius extollit cōsiliū suū: sed sunt qui suā in re cōsulant. Caue tibi ipsi à Cōsiliario: & cuius indigeat ipse rei pri⁹ cogita: Nam ipse sibi cōsulet, ne quā obuentionē omeretur tibi, rectūque dicat esse tuū institutū, atque interim ex aduerso spectatorē euentus tui se cōstituatur. Ne cōsultes de religione cū irreligioso: de iustitia cum

Cum qui-
bus non cō-
sultādum.

cū iniusto, cū muliere de pellice ipsius, de bello cū meticuloso, de permutatiōe cū mercatore, de venditione cū emptore, de gratulatione cum inuido, de humanitate cū immani, cū pigro de quouis opere, cū annuo mercenario de con summatione, cum seruo ignauo de opere multo, cū his inquam ne qua cōsilia consocias: SED FREQUENTES VIRVM PIVM QVEM NORIS OBSERVANTEM PRAECEPTORVM DOMINI: Cuius ad ingenium tuus accedat animus, & quem, si lapsus fueris, tui cōmiserescat. Cæterū super his omnib⁹ inuoca Altissimum, vt instituta tua dirigat fideliter. Porrò quæ principū nō est præcipuū munus thesauros iniuste à populis extortos reponere, sed potius ipsos populos grauaminib⁹ exonerare, quæ pauperes opprimūt, impingūt diuites, adsciscant sibi Consiliarios ipsi Principes, quorum admonitione superfluos ab Aula sumptus & curarū inonestatē amouere, victūmque decentē introducere studeant. Ad hæc tales sint

Consiliarij, vt in Principum ac populo-
 rum disidijs componere potius res cō-
 trouersas quàm bella nutrire quarāt.
 Ad nullam prouinciam, quam perfec-
 re posse non sperent, apponāt manum:
Luc. 14. sed Christi Iesu sibi proponant admo-
 nitionem, qui ait: Quis est ex vobis, qui
 velit turrin ædificare, quin prius sedēs
 computet sumptus, an habeat, quibus
 opus est, ad perficiendum? ne postquā
 posuerit fundamentum, nec potuerit
 perficere: omnes, qui viderint, incipiāt
 illudere ei, dicentes: Hic homo cœpit æ-
 dificare, & non potuit consummare.
 Aut quis Rex proficiscens, vt commit-
 tat prælium aduersus alterum Regem
 nonne sedens prius deliberat, an possit
 cum decem millibus occurrere ei, qui
 cum viginti millibus venit contra se? A-
 lioqui adhuc illo longe agente, legatio-
 ne missa, petit ea, quæ pacis sunt. Quid?
 An non & M. Tullius licet Ethnicus in
 suis officijs rectè monuit, inquiens: O-
 mne illud honestū, quod ex animo ex-
 cello, magnificóque quarimus, animi
 effici

efficitur non corporis viribus. Exerce-
dum tamen corpus, & ita efficiendū est
vt obedire consilio rationique possit in
exequendis negotijs, & in labore tolerā
do. Honestū autē id, quod exquirimus,
totum positum est in animi cura &
cogitatione. In quo non minorē utilita-
tē afferūt, qui rogati reipublicę pręsunt
quā qui bellū gerunt. Itaque eorū con-
silio sæpe aut non suscepta bella sunt,
aut confecta: nonnunquā etiā illata. Vt
M. Catonis cōsilio bellū punicū tertiū,
in quo etiā mortui valuit authoritas.
Quare expetenda quidē magis est di-
scernendi ratio, quā decertādi fortitu-
do. Sed cauendū est, ne id magis fuga
bellādi, quā utilitatis ratione faciamus.
Bellū autē ita suscipiatur, vt nihil aliud
quā pax quæsita videatur. Fortis autē
animi & constantis est, non perturbari
in rebus asperis, nec tumultuatē de gra-
du deijci, vt dicitur: sed præsens animi
vri cōsilio, nec à ratione discedere. Quā
quod hoc animi, illud etiā ingenij magni est
percipere cogitatione futura: & aliquā

to ante cōstituere quid accidere possit
in vtrāq; partē, & quid agendū sit, quū
quid euenerit: nec committere aliqui d
vt aliquando dicendū sit: Non putaram.
Hæc sunt opera magni animi, & excel-
si, & prudentiæ consilioque fidentis.

Cedāt arma togæ, cōcedāt laurea lin-
guæ. Vt itaq; per prudētes & experiētes
Viros bella, quoties op^o est, oportunè ge-
runtur: Itā p̄ eosdē sapiēsimè pax viget:
Quū ex opposito p̄ imprudētes & inex-
pertos etiā trāquilla omnia disturbētur.

*Non esse ni-
miū Consi-
liarius tribu-
endum.*

Ad illud insup̄ aduertat animū Prin-
ceps, vt ne suis Cūfiliarijs nimiū, tribu-
ens, adeo illos audaceis efficiat, vt sua
ipsius bonitate demū abutātur, atq; sua
rū hęc faciāt p̄textū rapinarū. Etenim
sunt ex ijs, q̄ cū Principē nihil aliud quā
quod ipsi cōsulant, agere cōspexerint, p̄
hęc occasionē nō iam Principi, sed sibi-
ipsis cōsulant: nec publicæ vtilitati, sed
propriè auaritiæ seruiāt. Inde fit, vt bo-
nis alienis inhiantes, vndecūq; sibi diui-
tias corradere studeāt, etiā per eorundē
honorū iniustā confiscationē, ad quam
quocunq; titulo cōficiendā Principē in-

duxerint, vt rapacissimè postmodù bona ipsa ab eodè impetrèt. vt interim mittā plureis alias rationes iniquas quidē illas, per quas eodè peruenire sine intermissione conātur. Hinc populorū exaudiuntur querele, quæ in ipsius Principis dedecus omninò cedant: nonnunquam etiā in ruinā: vt in Sergio Galba videre est. Cuius tamē rei Principes ipsi nullā aliā culpā habēt, nisi quod suis cōsiliarijs nimium fidi sunt. Quod si semp suspensos illos habebūt, quā eorū consultationē sequi velint, efficiēt sanè, vt quotidie meliora cōsilia excogitare ac p̄bere nitātur. In religionis autē causa Princeps potissimū diuina cōsulet scripta, neq; eos cōsultores admittet, quorū interest nullā fieri religionis ipsius instaurationē. Hi nāq; quū hac in parte velut amphibia sint animātia, aut muti erūt, aut nihil boni cōsulēt: vt de viro quodā docto nostra memoria refertur: qui paratis iam alis, vt in coelū volaret, crumena pōderosi auri plena de collo pēdente detract⁹ est ad inferos. Nouerint cū Principes, tūm Respublicæ durū asperūque

flagellum suis regionibus imminere, quoties auaros, inuidos, fastuosos, mendaces alijsque omnibus vitijs inquinatos consiliatores habuerint, præcipuè vero qui tales existant, vt falsis ac superstitiosis cultibus religionis faueant: Veris autem & cultibus & doctrinis aduersentur. Atque hæc ipsa flagellorum in flicto frequenter à Principum Domibus incipiens in populos deriuat: illosque miserrimè aut bellis, aut fame, aut peste, vt cū populo Israëlítico fecit, instat. Oprovincia, resq; publicæ infelicis in quibus Achitopheles, Giges & Glaucci Cōsultorū funguntur officio. Ne vobis quæso tales contingat, quales ij fuerunt, qui Hannoni Regi consuluerūt, vt contra ius gentiū Davidis Regis legatos, tanquā Exploratores, afficeret ignominia, Vnde bellū ingens ac perniciosum postea exortū est. Nulli Principi Consiliatores eiusmodi obuenant aduersus profugos ob Euangeliū Christianos, qualis apud Regē Assuerū contra Mardocheum inuidus extitit A

*Pla. 2. de Re
pub.*

2. Reg. 20.

Hes. 2. 3

man

man. Auertat, quæ sua est clementia, Deus à quouis dominatu, ne illius Principes approbent insolentiū iuuenū stultia consilia, quemadmoū Solomonis filius Roboam Rex in suā perniciē fecit. *2. Reg. 12:*
 Non permittat idē, obsecro, Deus aurē *2. Paral. 13*
 Principes adhibere, Consiliarijs illis, qui persequendo Euangeliū profiteis ipsis iniquè suggerunt: vt cū Sedechia Rege factū est: qui Ieremiam sanctissimū prophetam obid in squalidissimū carcerē coniecit. Hic denique considerent & reges & reliqui magistratus omneis inuidiā sepe ac in maleuolentiā sic esse consilijs coniunctā, vt immoderata suæ libidini potius quàm rationi satisfacere Consultores quærant: id quod in Danielis prophete causa deprehendi facile potest. Nam qui Regē Nabuchodonozorē consulebant, non Regis Regnive Salutis vllā rationem habebāt, sed suis tantū inuidis, malignisque cupiditatibus, eo sublato, factū volebant satis. Verū Deus, qui suos nō deserit, præsertim innocenteis, vt adfuit

*Ierem. 38.**Daniel 6.*

præsens Danieli, sic prauos Confiliarios meritis afficiendos poenis curauit.

QVAM MAXIMAM ESSE
*Principi diligentiam adhibendam,
 vt Oratores idoneis conditionibus
 præditos eligat. Et quanta ipsorum
 Oratorum habenda sit ratio.*

CAPVT. XIX.

Vperioribus capitibus, Illustrissime Princeps, vel pro parte saltem indicauimus, quibus, & quàm varijs pulchrisque conditionibus inclytum & gloriosum Principem exornatum esse deceat: & quàm singularem is curam adhibere debeat, vt in sua ditione Magistratus & reliquos per seriem ordinet Administros, qui velut à Capite pendentia membra semper illi præsto adsint, & in negotijs omnibus pertractandis, rebusque peragendis eadem

dem subseruiant. Nunc reliquum esse videtur, vt ad hoc ipsum corpus perficiendum suos illi tribuamus & Oratores & Legatos: Quorum opera Princeps vtitur, quoties illi cum Principibus alijs, rebusve publicis de bello, de pace, de societate, seu foedere, de inducijs, de conuentionibus, de cōmeatibus, & sexcentis huiusmodi rebus alijs, agendum est. Quales igitur Horum quoque conditiones ac partes esse debeant, quā breuissimè potero iam in medium proferam. Potissimum verò tria nobis hīc exponenda suscipimus. Quorum primum est, quanta cura, diligentiaque Princeps in eligendis Oratoribus vti debeat. Alterum, quā & liberalium artium & linguarum cognitione, quāque ingenuis moribus, heroicisque virtutibus exornatum esse oratorem oporteat. Tertium, tantam oratorum ipsorum habendam esse rationem apud omneis, vt à nemine vno lædendi sint. Quum itaque Principi pluribus de de causis ac legitimis quidem illis ad

alienas conferre sese prouincias neque
 tutum, neque integrū sit, necesse est,
 vt alijs hominibus vtatur internuncijs
 qui sui animi secreta, suamque inten-
 tionē illis indicent, quibus cum ipsi ali-
 quid agendū est. Quamobrē maturo
 consilio sunt eligendi, qui præfiantur
 huiuscemodi officio: quod quidē certe
 cōtinet in se ipsorū Principis ipsius glo-
 riā, tū Prouincię conseruationē, tum de-
 nique prouincialiū omniū salutē. Eligat
 igitur Princeps eū, qui suā ipsius perso-
 nā virtutibus referre valeat: Nam aliun-
 de huic aduentitia bona, vt puta statu-
 ra corporis elegās & procera, sang inis
 nobilitas, officiosum obsequiū aulę præ-
 stitū diu, parū habēt momēti, vt satisfac-
 ciat orator delegatę prouincię, nisi spe-
 ctata comes adsit virtus. Quod si cui
 perpefforū aute laborū ac vigiliarū lon-
 geque seruitutis merces est à principe
 rependēda, muneribus alijs, que minus
 in se, quā legationes, periculorū habeāt:
 reddēda erit. Viros itaq; taleis ad hanc
 legatinnis Prouinciā sibi requirāt Prin-
 cipes

*Quales eli-
 gendi sunt a
 Principe le-
 gati.*

cipes, qui quæ sunt illis demãdata nego-
 cia cū Imperatoribus, Regibus, aliisque
 Principibus ptractãda, dignè gloriosè-
 que perficiant, & exequantur. Inter eas
 autem cõditiones, quas & habere, sem-
 pèrque secum ferre debet orator, illa
 videtur esse præcipua, vt illibatam suo
 Principi seruet fidem: quam syncerus
 in eundem amor prosequatur. Etenim
 fides illi tanquam anchora existet, per
 quam stabilis factus, nullos aduersan-
 tiũ ventorum flatus extimescet, nulla
 prosperiore aura cõmouebitur. Amor
 autem efficiet, vt què maximè diligit,
 minimè velit offendere: quin potius in
 illius gratiam, quàm optimè facere o-
 mnia summoperè studebit: nihilque a-
 liud magis quàm eius gloriam promo-
 tã curabit. Hæc porrò præstabit fideli-
 tas, vt nullo precio, nullis donis corrũ-
 pi se sinat Orator, vt C. Fabricius nobis
 exemplo est: qui ad Pirrhũ Regem mis-
 sus à Romano Senatu, Regis ipsius nec
 minis, nec prece, nec precio potuit ab
 honesto dimoueri. Qua in re præferen-

*Quæ partes
 ipsorum Le-
 gatorum es-
 se debeant.*

dus omnino Demostheni est, qui suam
 eloquentiam in incommodum patriæ
 venalem habuit. Procul ergo sit Orato
 ris animus ab auaritia, ne per hanc cæ
 teras suas virtutes, ac præcipuè liberali
 tatē cõtaminet. Nã per ipsam liberalita
 tē non modo aliunde oblata contemnet,
 sed sua magis in alios alacri vultu distri
 buet, vt maiorem inde sibi populorũ be
 neuolentiã publicè priuatimque paret,
 id quod in liberis rebus publicis fieri sa
 nè commodius potest. Ad Oratorē spe
 ctat insuper, vt lōga rerũ experientia sa
 gax, cautus circumspectusque sit, vt ne
 amphibologicis, cauillosisque sermoni
 bus circũuentus in aliquẽ labyrinthum
 incidat, vnde illi postea non sine damno
 ignominiaque exire liceat. Id incōmodi
 Q. Mutius Sceuola prudenter euitauit
 quum Carthaginenses ad quos missus
 fuerat à Romanis Legatus, duas illi res
 felas obtulere, in quarum altera pacis,
 in altera verò belli signũ inscriptũ erat.
 optionēq; dederũt, vt vtram mallet, eli
 geret. Is ambab⁹ acceptis illico subintu
 lit: eadē vobis Carthaginēses optio da-

tur, utrā mauultis habetote. Sic dignita-
 tē suæ reipublicæ, quā imminuere Car-
 thaginēses astu voluerāt, singulari pru-
 dētia conseruauit intactā. Illud quoque
 Gn. Pōpiliij cōsiliū aduers⁹ Antiochum
 Regē q̄s nō fateatur prudētissimū exti-
 tisse: Nā & is, quū Legat⁹ in Syriā pro-
 fect⁹ esset, Regi q̄; Senatus Romani mā-
 data retulisset, cōfestim designato circu-
 lo dixit. Hinc tibi Rex exire, nisi pri⁹ mi-
 hi respōderis nō licet. Hac igitur impor-
 tuna quidē illa, sed sapientissima tñ (vt
 ita dicā) coactione Regē impulit, vt ad
 Romani Senat⁹ petitionē ac voluntatē
 se nō amplius infestaturū bello Ptolō-
 mæū Aegypti Regē polliceretur: qđ ni-
 si calliditate huiusmodi fuisset vsus O-
 rator, circūueniri faciliē potuisset à Re-
 gē lōgis ambagibus. Eligāt itaq; Princi-
 pes ad legationis munus (vt idem sæ-
 pius repetam) Viros doctrina, inge-
 nij promptitudine, sapientia, iudicio,
 probitatēque præstanteis, qui que, si fie-
 ri potest, varias diuersarū gentiū lin-
 guas calleant: quibus dotibus esse refer-
 tos (absit adulatio atque inuidia verbo)

te Princeps optime, illustrissimúmque Cugnetum apud Rhatos alterum, alterum apud Heluetios Gallorum Regis nomine Oratorum officio dignissimè fungenteis, nemo non nouit. At enim quod ad linguarú peritiám attinet, præterquam quod interpretum, qui non omnia rectè semper aut assequuntur, aut exponunt, euitantur incommoda, si per se potest Orator sui Principis explicare mandata: nonnunquam euenit aliquid Oratorem ipsum audire, quod scire scribas etiam suos minimè iudicet expedire, & quo de valeat suum postea Principem facere per sese certiores: ut interim taceam Oratoris, quàm Interpretis efficacioris sermonem esse, atque ad res, de quibus agitur, persuadendas aptiores. Id quod in Diogene stoico, & Carneade academico, & Critolao peripatetico, qui ab Atheniensibus ad Senatum populúmque Romanum publici negotij causa Legati fuerant, animaduertere possumus. Nã in eo ipso negotio tractando tanta facundia, tantaque prudentia

*A. Gel. Li.
17. Cap. vlt.*

dentia seorsum vfi sunt, vt audienteis
 in maximã inducerent admirationẽ. li-
 cet nõ min⁹ mirũ id etiã fuerit, qđ Cæ-
 cilius Senator vnicuique ipsorũ tã pru-
 denter, tã eruditẽ, tã accuratẽ respõdit,
 vtsomma cũ gratia gest⁹ etiã & actio-
 nes eorũ inter orandũ exprimeret. Iam
 nõ & Poëte nobis Vlyffem, Menelaum,
 Nestorẽ disertissimos proponũt? ac dul-
 ci sermone sapius impetrare quod pe-
 tãt? vt vel inde quantũ ad flectẽdos ho-
 minũ animos eloquẽtia valeat palã fa-
 ciant. Quare tria esse, quæ Oratori no-
 stro potissimũ habẽda sint, arbitramur:
 videlicet vt optimo atq; exactissimo iu-
 dicio sit: vt faciũdia dicẽdiq; gratia pol-
 leat, vt inculpatis pbatĩsque moribus
 omnino sit. Vulgo sic dici tolet, siquis
 Principẽ desiderat agnoscere, ipsi⁹ Ora-
 tores intueatur, quod aliquam tamen
 exceptionẽ patitur. Interdum enim vi-
 demus ipsos Principes esse ignauos, im-
 peritos, osorẽsque virtutũ omniũ: è re-
 gione verò suos Oratores viros esse stre-
 nuos, eruditos, amanteĩsque virtutum
 omnium

*Quæ Lega-
 to potissimũ
 conueniant.*

omniū. Apud Antiquos qui pacis causa mittebantur legati, Caduceatores: Qui verò belli, feciales vocabantur. Caduceatores autē quod ad ipsos attinet, propterea dicti sunt, q̄ Caduceo, quę Mercurij virga erat, ad dirimenda dissi diavteretur. Quibus nocere nemini vni mortaliū fas erat. Fecialiū porrò p̄tes vt Fenestella tradidit, in eover sabantur apud Romanos, vt fidei publicę inter populos p̄cessent: Neque iustū aliquod bellum fore cęsebatur, nisi id per Feciales fuisset indictum. Quę quidē omnia non paruum in dedecuseorum Principum ac rerum publicarum cedant, qui sibi ipsis licere putant Oratores aliunde missos non admittere, nisi eosdē ipsi suo arbitratu elegerint, aut petierint. Id sanē verum est, colendissime Princeps, eū, qui sit Oratores missurus, taleis debere mittere, qui, quoad eius fieri possit, acceptissimi sint illis, ad quos legantur: quemadmodum tibi apud magnificos & excelsos trium Rhatorum federum Dominos esse, qui Dei benignitas est,

est, cōtigit. Xenocratē apud Antipatrū
 maiorem quā cæteros Atheniensū O-
 ratores gratiā inuenisse fama est, itā vt
 per illū quos Rex penes se captiuos ha-
 bebat gratis etiā restituerit. Illud hīc o-
 biter admonendi sunt ij, ad quos missi
 fuerūt Oratores, vt etiā si ex ipsorū præ-
 sentia caperēt aliquid molestiæ, nulla tñ
 in re quērāt illis officere. Nā præterquā
 q̄ sibiipsis pararet ignominia, si cōtra
 ius Gentū id efficerēt, animos insuper
 eorū, qui mississent, in sese nō immeritō
 prouocarēt: Quicquid enim suis Ora-
 toribus factū esset iniuriæ, id in seipso
 redū dare interpretarētur: atq; ad vindi-
 ctā ea de re sumendā se accingerēt. Cu-
 ius quidē rei tā in sacris, quā in profanis
 historijs magnā habem⁹ exemplorū co-
 piā. Mortuo Ammonitarū Rege, quū
 eius fili⁹ Hānon ei in regno successisset,
 David vt Hānoni Nathæ filio pro bene-
 ficijs, q̄bus ab illius patre fuerat affect⁹
 gratiam referret, misit ad eum Lega-
 tos, qui eum de Patre consolarentur,
 Hannon verò, suis male consulentibus

2. Reg. 10.

id in sinistram partem accipiens, ipsos legatos ignominiosè habitos dimisit: id quod non minimum belli suscitavit incendium. Romani quoque licet alioqui clementes essent, nihilòsecius tamè quum à Laërte Tolumnio Veientum Rege suos oratores Fidenis fuisse ruperiter interfectos accepissent, exercitu comparato non ipsos tantù hosteis trucidarunt, sed urbem prius direptam, mox impositis flammis etiam succederunt. Nomina verò legatorum hæc fuerant, nempe C. Julius Tullus, Lucius Roscius, Spurius Naucius, & Caius Fulcinius: Quib⁹ à Romanis in rei memoriam erectæ statuæ, ad Ciceronis usque tempora, ut contra M. Antonium testatur idem ipse, perstiterè. Corinthû insuper urbem à L. Mummiò fuisse destructam Polybius refert, quòd Achæi Romanorum Oratores aduersus iura Gentium violassent. Neque sibi solum illatas istiusmodi iniurias vindicabant Romani, sed ne suos quidem alijs inferre sustinebant: quod in L. Minutio & L.

Manl

*T. Liu. Lib.
4. l. Dec.*

Manlio cernere possumus: Nam quū hi duo Carthaginensium Legatos opprimere tentassent, à populo Romano Carthaginem missi sunt, vt de illis Carthaginenses arbitrato suo supplicium fumerent, neque cæterorum ciuium Romanorum consensu fuisse suis illatā vim existimarent. Ceterum & oratores contrā cauere debent, ne Principes aut Populos, ad quos missi sunt, prauis moribus ad iracundiam prouocent, vt ne quod intriuerint, sibiipsis exedendum sit. Ante oculos habeant, quid Persarū Oratoribus apud Amyntam Macedonum Regem euenerit. Nam cum hos ipsos incontinentissima libidinum omnium mancipia esse Regis filius Alexander obseruasset, illos per occasionē interficiendos curauit. Etenim cum eos lautissimo accepisset conuiuio, iuuenes aliquot impuberes forma speciosissima præditos muliebris habitum vestis indutos adesse pariter iussit, pugionesque secum sub ipsa veste latitanteis habere. Sed enim Oratores arbitantes

huiusmodi iuuenes puellas esse, confestim earum compta atque eleganti pulchritudine capti sunt. Postea verò quã & epulis, & mero plus quam satis incauerunt, Centaurorum more iuencuculas ad explendam Venerem pertraxerunt. At iuuenes tũc eductis pugionibus illos interfecere. Persarum autem Rex Megabifus audita suorum legatorum occisione, Macedonibus bellum parabat inferre. Verum postquã occisionis ipsius causam intellexit, iure ac meritò exercitum reuocauit. Oratores igitur ijs in locis, vbi ad suorum Principum peragenda negotia commorantur, honestam quietamque vitam viuant, ne Principibus ipsis infamiam, sibi verò etiam ruinam parent: neque, si aliter vixerint, rumpendorum fœderum occasionem præbeant. Etenim altera ex parte Principes videant, ne faciles nimium sint ad remouendos Oratores ex ijs locis, vbi diuturnam illos moram traxisse gratiososque quĩ

Magistra

Magistratibus tum populis esse cogno-
uerint: Qui nanque substituuntur Le-
gati, nouicij quum sint, ob idque adhuc
neque Regum, neque Nationum mo-
res exactè calcant, grauiores nonnun-
quam expensas faciunt vt hominum si-
bi animos concilient. Damni autem hu-
iusce Princeps ipse sibi frequentibus
Oratorū mutationibus causa est. Ne-
que enim fieri potest, vt Imperatorum,
ac Principum, populorumque naturæ
cognitio breui paretur intuitu: longa
opus est consideratione vt horum in-
genia dignoscantur: id quod ex vario-
rum collatione sermonum, compluri-
busque aliis vitæ actionibus obseruatis
fieri consuevit. Maior autem difficul-
tas est hoc idem efficere, vbi sunt plu-
res, qui reipublicæ præsent: Nam ferè
fit, vt quot sint capita (quod aiunt) tot
sint sententiæ. Quamobrem diligens
adhibenda est cura, vt quorsum vnius-
cuiusque natura propendeat, explo-
retur: quò singulorum beneuolentia

quiri valeat: Quod vnum maximè omnium expetendum ijs esse videtur, qui cum Principibus aut Rebus publicis habent pertractare negocia. Illud postremo summopere vitent Oratores, ne ijs, apud quos agunt, aut adulationis, aut mendacij, aut alicuius machinationis crimine notandi sint. Omnino satis eisdem ipsis id sit, vt quæ ad sui Principis conseruandam gloriam faciant, fideliter omnia strenuèque procurent. Hic sua cuncta posthabeant commoda, vt liberius exactiusque sui Principis voluntati atque animo satisfaciant: Quemadmodum te Princeps optime semper egisse, hodièque agere comperitissimum est. Qua de causa fit, vt potentissimo Gallorum Regi sedulum tuum officium, fidelisque seruitus adè grata sint, vt non vereamur, suam Maiestatem, grauibus etiam perpensis laboribus, quos in sui Parentis gratiã exantlasti, dignioribus esse te & muneribus, & honoribus cumulaturum.

PRINCIPES ALIOS-

que Magistratus non aliter
quàm in corpus animam de-
bere, quod ad regimen attinet,
in subiectos diffundi: Commu-
nique semper vtilitati consu-
lere.

CAPVT XX.

VT capitis sapientia
totius corporis mem-
bra regit, ac nullum
discrimen habens,
quod oculus pede
nobilior sit, omnium
operibus atque officijs, vtitur, singulis-
que suum consilium, regimenque im-
pertit. Ità & Principis, & reliquorum
Magistratum iustitia, quæ in sese vit-
tutes continet omnes, indiscriminatim
vniuersas ditionis partes gubernare
debet: & quemadmodum anima tam
totum corpus, quàm totius corporis
omnes artus viuificat: Sic & principis

authoritas cunctis in vniuersum sibi sub
 iectis, ac singulatim vnicuique siue sint
 nobiles, siue ignobiles, siue pauperes, si-
 ue diuites, debet adesse præsens: Ita fiet,
 vt membra omnia suis veluti nervis cō-
 nectantur. Princeps igitur populum
 benignè complectatur, Vicissim popu-
 lus Principem reuereatur & obseruet:
 Neque enim expedit, Principem sem-
 per esse minacem, asperum, ac superbū,
 sed magis interdum pro locorum, tem-
 porum, ac personarum conditione, pla-
 cidum se & benignum ac mansuetum
 præbere. Rector constitutus es, inquit
 Ecclesiasticus, ne efferaris: sed cæteris
 te præbeas æquabilem. Habe curam eo-
 rum: sic demum reside. Fac omni tuo
 fungaris officio, & quiesce cum laude.
 Ceterum neque Princeps, neque Magi-
 stratus quiuis alius vnquam sibi laudē
 parabit, si ex commissi muneris admini-
 stratione suam potius quàm commu-
 nem vtilitatem exquisierit: Quin ma-
 gis inde murmura, tumultus ac seditio-
 nes excitabit in vulgo, qui non æquo

Dent. 17.
Cap. 32.

animo, nec lingua tacita id ferre solet.

Itaque. Qui Magistratibus præfuturi

sunt, Duo Platonis præcepta teneant,

à M. Tullio suis in officijs relata: Quo

rum vnum est, vt vtilitatem ciuium sic

tueantur, vt quæcunque agunt, ad eam

referant, oblitum commodorum suorum:

Alterum vt totum corpus reipublicæ

curent, ne dum partem aliquam tuean

tur: reliquos deserant. Vt enim tutela

pupilli, sic procuratio reipublicæ ad eò

rum vtilitatem, qui commissi sunt, non

ad eorum, quibus commissa est, geren

da est. Qui autem parti ciuium consu

lunt, partem negligunt, rem perniciosis

simam in ciuitatem inducunt, seditio

nem atque discordiam. Ex quo euenit,

vt alij populares alij studiosi optimi cu

ijsq; videatur, pauci, vniuersorū. Hinc

apud Atheniēsis magnæ discordiæ: In

nostra repub. nō solū seditiones, sed etiā

bella ciuilia pestifera: Quæ grauis &

fortis ciuis, & in republica dignus prin

cipatu fugiet atque oderit, tradetque se

totū reipublicæ: ne que opes aut potētia

*Quæ Pra
cepta Prin
cipibus Ma
gistratib. te
nenda.*

consecrabitur, totamque eam sic tuebitur, vt omnibus consulat. Nec vero criminibus falsis in odium aut in inuidiā quenquam vocabit: omninoque iustitiæ honestatique adhærescet, vt dum eam conseruet, quamuis grauiter offendant, mortem appetat potius, quàm deserat, illa, quæ dixi. Hactenus Cicero. Equidem quod ad me attinet, illam ego rem publicam felicem arbitror, quæ ordine tam eleganti, tamque iusta moderatione regatur, quæque taleis habeat administratores, qui duobus his honestissimis, vtilissimisque præceptis obseruandis incumbant: Non enim erunt, si id efficient, fautores partium: sed oblitam propriam, communem tantum utilitatem curabunt. Atque inde fiet, vt indies ipsa respublica prosperiore successu augeatur. Faxit optimus maximusque Deus, vt Christianarum rerum publicarum Rectores depositis prauis affectibus, temperato diuinæ religionis freno populos moderentur.

VRBEIS ATQVE OPPIDA

*Principibus esse bonis potius legibus
quàm muris ac propugnaculis muniē
da: Principesque ipsos primos esse de-
bere, qui suas Leges Lycurgi more ob-
seruent.*

CAP. XXI.

E ipsa compertū est nihil tam subiacere fortunæ casibus, rerūque mutationibus, quàm regna, quàmque respublicas: quarum dominatus frequenter ab alijs in alios transferuntur. Id quod plerunque solet accidere: quum ob inordinatam magistratus administrationem; tum ob effrenem populorum licētiam. His igitur vitijs & Principes, & reipublicæ præfecti seueris æquis, ac sanctis legibus debent occurrere, vt vel per has ipsi populi in ordinem redigantur. Iſocratis in volumine de administrando Regno cōsiliū Magistratibus est hæc in parte sequendum, qui ait: Si quæ le-

Isocratis con- ges erunt, aut cōsuetudines ciuitatis pa-
silium. rum rectæ, eas tolle, ac muta. Atque in-
 primis da operā, vt eas quàm optimas
 excogites. Quod si minus poteris, quæ
 apud alios benè constituta sunt, imita-
 re. In vniuersum leges conquire, quæ
 & iustæ sint, & reipublicæ conducibiles
 & inter se cōsentientes. Morbis itaque
 siue præsentibus seu imminentibus ipsi
 Principes optimis institutis eant obuiā.
 Nam id prouincijs ac ciuitatibus mul-
 tō erit vrilius, quàm si castellis, arcibus,
 muris, ac propugnaculis inexpugnabi-
 lib⁹ omnia ditionis loca munitur. At
 que vrbes ingenti militum robore, belli-
 cisque genus omne machinis replean-
 tur. Quid profit obsecro tutum vndi-
 que ab hostium insultibus esse oppidū,
 aliquod, intusque alere ciues incompo-
 sitos, qui suo tantum arbitratu feran-
 tur, nullis legibus, nullisque ordinibus
 subiecti viuant? Et sanè quidem præ-
 stant munitionibus leges, quod illæ
 tantum abarceant mala: hæ verò præ-
 ter id, etiam bona conferant: populos
 enim

enim in bonorum morum æquabilitate conseruant, neque permittunt vnumquenque suo viuere modo: sed ipsis transgressoribus minantur debita pro criminum qualitate supplicia: quum interim ex aduerso bonos animent ad meliora subinde præstanda.

Archelaus Milesius Socratis præceptor vicia & virtutes non natura, sed *Archelaus Milesius.* lege constare dixit: quod non admodum videtur abhorrere ab Apostoli Pauli sententia, qui peccati cognitionem fieri per legem affirmat. Legibus coercentur homines ne discedant ab honesto saltem extrinsecus, neque naturam vitij obæcatam atque in seruitutem redactam omnino sequantur. Sed per eas non possunt ab ipsa seruitute liberari, nisi diuina (quod Apostolus Petrus ait) intercedente gratia. Leges igitur quæ bonæ sunt & sanctæ, quærunt hominem ad id vitæ genus reuocare, quod præscriptæ ab se virtuti conformè sit. Is autem scribendarum legum modus, tunc

introducitur est, quum ipsius naturæ lex à Deo quōdam mortalibus data, obscurari cœpta est. Etenim tunc ipse Deus per Mosē sanctissimam legem tulit, quæ abditam naturæ vitiositatem in medium proferret, ac redargueret: ut non immeritò abierit in prouerbiū, bonas leges ex malis moribus procreari. Non est ergo, ut ad Solonem, Principes, aut ad Lycurgum, aut ad alios leges condendarum legum accedant: (quanquam ne hos quidem penitus cōtemnendos dixerim) diuinā sequantur legem, quæ sola omni errore caret. De ipso qui hanc tradidit, Mosē sic habet Iosephus contra Appionem: Dico igitur nostrum leges condendatorem quorumlibet, qui memorantur Legislatorum antiquitate præcedere. Lycurgus enim & Solon & Zaleucus Locræsis, & omnes, qui apud Græcos mirabiles sunt, nouelli, atque recentes, quantum ad illum comparati, esse noscuntur: quādo nec ipsum nomen legis, fuisse olim apud Græcos agnoscitur. Testis Homerus est, qui nusquam

*Lib. 2.
Cap. 5.*

nusquam in opere suo hoc usus est nomine, Non enim secundum legem, sed indefinitis sententijs, & Regum præceptionibus popul⁹ regebatur. Vnde etiã multo tempore permansere tantũ moribus vtentes & non scripto: & multa horum semper secundum euentum casuum permittentes. Idcirco, vera diuinæ legis cognitione carentes Græci fœderarum legum præcipuis philosophis tradidere negocium: qui multa licet ad naturæ honestatem ordinarint, in religionis tamen causa multum aberrarunt à scopo: quod Mosem minimè fecisse certum est. Romani quoque leges optimas non modo suę ciuitati, sed populis etiam sibi subiectis proponere cupientes, S. L. Posthumium, A. Málum. & P. Sulpitium legatos in Græciam miserunt, vt inde gentium illarum statuta Romã secum ferrent: vt nõ minus adhibitis legibus, quàm expositis armis loca omnia imperio suo parentia tutarẽtur. Et quãuis non omnibus omnes leges ardeant, satis tamen est, vt maiori parti satisfa-

Romanos optimarũ e-gum conden-darum cupi-dose xitisse.

T. Liv. Lib. ab vrb. cõdi-ta.

*De bello
Maced.
Lib. 4.*

*Catonis sen-
entia,*

ciant: vt T. Liuius inquit: Nulla lex fa-
tis accōmoda omnib⁹ est. Id modo quæ-
ritur, si maiori parti & in summa pro-
dest. quemadmodū Oppia lex, quæ pō-
pas muliebreis atque adeò mundū ipsa-
rū mulierū refrænabat, fœminis omni-
no displicuit. Ob quam causam dixisse
Catonē aiunt: Date frenos impotēti na-
turæ, & indomito animali. Cōplureis
itē alias leges atque ordinationes à Ma-
gistratibus Romanis ad malos mōres
prohibendos latas fuisse cōstat, quæ no-
mina fortiebātur ab ijs ciuibus, qui pro
tempore publicis fungentes muneribus
illas tulissent, vt apud Pomponiū Letū
legere est. Et Principes igitur, & Sena-
tus, & iudices optimas leges habere stu-
deant, vt secundum eas quod æquū est
decernere, quodque iniquum prohibe-
re, aut si ppetratū fuerit, punire queāt.
Etenim tantum abest, vt sine iustis le-
gibus, iustè iudicetur, aut viuatur, vt
tam iudices ipsi, quàm ceteri mortales
omnes prauis affectibus ducti, sua vitia
virtutum nomine cōuestirent. Id quod
in Ty

in Tyrannis cernere est, qui volunt sibi ipsis licere, quod libeat: atque ita superbè pronuntiant: Nos sumus Ius & Lex. & cum Poët a

Sic volo, sic iubeo: sit pro ratione voluntas.

At bonæ leges Aristotele teste, cunctarum virtutum opera iubent: & vitiorum omnium facinora vetant. Hac de causa Magistrat' eidem Aristoteli lex viua est: ac Iudex à nonnullis alijs anima legis vocatur, quia scripturarum iura legum in apertum proferunt, & *Deu. 17.* exequuntur. Idcirco iusserat ipse Deus ut suæ legis volumen Rex apud sese perpetuò haberet: neque ab eo vlla in re deflecteret: aut ad dexteram, aut ad sinistram. Ex quibus verbis colligere possumus, cuius Principi iustas leges etiã à seipso cõditas, obseruãdas esse, quod & Plinius iunior nouocomensis in Panegyrico ad Traianum inuit, inquit: Ipse te legibus subieisti Cæsar, quas nemo Principi scripsit. Sed tu nihil

amplius vis tibi licere, quàm nobis. Sic fit, vt nos tibi plus velimus. Quod ego nunc primum audio, nunc primum discō: Non est Princeps super leges: sed leges supra Principes. Idémque Cæsari Consuli, quod cæteris non licet, Iurat in legem attendentibus dijs: Nam cui magis quàm Cæsari attendant? Iurat obseruantibus dijs, quibus id iurandū est, &c. Quid obsecro magis animet milites, quàm ducem videre præeuntem ad certamen? Quid populos quæso disponat magis ad obtemperandum legibus, quàm cernere Principem eisdem obtemperantem? Iniustè præcipitur, quod à præcipiente non obseruatur. Si nãque bonum est quod præcipitur, cur non & præcipienti bonum sit? Locrensem Zaleucum sibi constituent ob oculos Principes, qui, quū suus filius adulterij crimine damnatus secundum ius ab se constitutum vtroque oculo carere deberet: ac tota ciuitas virtuti & meritis patris crimen condonaret, ipse sibi non pepercit: Sed duo prius, deinde filij

Zalenci exemplum.

Va. e. Max.

Lib. 7. Cap. de iustitia.

lij oculo eruto, vsum vtrique videndi reliquit. Præterea T. Manlij Torquati seuerum facinus frequenter Principibus in mentem veniat: qui proprium filium, quod aduersus edictum cōsulare pugnasset, morti traditurus, ita in publica cōcione locutus est. Tu T. Manli neque imperium consulare, neque maiestatem patriam veritus aduersus edictum nostrū extra ordinem in hostē pugnasti: & quantum in te fuit, disciplinam militarem, qua stetit ad hanc diē romana res soluisti: meque in eam necessitatem adduxisti, vt aut reipublicæ mihi, aut mei, meorumque obliuiscendum sit, nos potius nostro delicto plectemur, quàm Respublica tanto suo damno nostra peccata luat. Triste exemplum, sed in posterum salubre iuentuti erimus. Mox subintulit: I, Licetor, deliga ad palum. & cætera quæ sequuntur. Leges autem ipsæ & breues, & dilucidæ, & communes esse debent, & quæ res omnibus inordinatas in ordinem redigant: præcipuè Deum

*T. Manlii
exemplum.*

*T. Liu. lib. 3
ab Ur. Con*

*Quales esse
debeant leges.*

atque homines offendi prohibeant: mo-
destæ iustæque vitæ sint duces. Atenim
ad exemplum Lycurgi nihil sancien-
dum, quod non ab ipso sit Authore
seruarum. Quapropter Appij Claudij
scelus detestandum est, qui contra le-
gem fecit, quam ipse in duodecim tabu-
lis posuerat.

NON DECERE PRIN-

*cipem nimium esse credulum:
sed opus esse ipsum & res, &
rerum causas atque origines
diligenter intueri. Naturam in
super inuidorum obseruare, ne
per illos curare ipsi vel sibi con-
tingat.*

CAP. XXI I.

Non parum commen-
dantur Nautæ qui qua-
dam dexteritate ven-
torum impetuofos fla-
tus euitantes, nauem
tempestatibus agita-
tam incolumem seruant. Idem suo
modo fieri cum Principibus debet: quo-
ties

ties delatorum maledicentia veluti vē-
 tis impetuntur. Nanque ab ijs turbini-
 bus cautè sese subducant necesse est: si
 honorum Gubernatorum nomen adi-
 pisci velint. Non enim qui referunt,
 omnibus omnia credenda sunt: quan-
 doquidem sæpe fit, vt aliqui vel inuidia,
 vel odio prosequentes alios Principi-
 bus illos etiam falsò deferant: atque ex
 musca faciāt Elephantum. Res præter
 ea, de quibus eos aut Principibus, aut
 Magistratibus aliis accusant, verissimi-
 bus coloribus ità pingunt, vt vix aliter
 fieri potuisse videatur. Hic qui aliis præ-
 sunt, esse bene cautos oportet, nec teme-
 re statim propositis assentiri, ne nimia
 credulitate in aliquē inducantur erro-
 rē, Vnde vel vniuersæ reipublicæ, vel
 saltē aliquot ciuibus pernicies aliqua
 valeat interrogari. Profectò turpe est sa-
 pienti dicere non putarā. Nolim tamen
 ex aduerso, nimiū quoq; incredulos eos
 esse: Verum in ijs omnia recto iudicio
 temperari. Nero fidem omnibus delato-
 ribus adhibens, delatos interdum bo-

nis interdum etiam vita crudeliter priuabat. At contra Cæsar non sustinuit credere in seipsum aliquos coniurasse: imò ne scripta quidem illorum nomina legere voluit. Achabus item Micheę prophetæ monitis credere noluit. Ergo moderatè grauiusque Princeps cuncta vestiget, v estigata deliberet, deliberata exequatur, quod & Bianti placuisse certum est. Neque enim decet, ab ijs, quæ maturo semel consilio decreta sunt, leuiter vllorum delationibus aut persuasionibus remoueri, quod quidem in omnibus omnino negotijs tam publicis, quàm priuatis, alijsque omnibus causis ad Magistratus rei; publicæ administrationem facientibus habere locum debet. Quæ rectè cognoscuntur, peragi etiam rectè possunt. Nam M. Tullio, cognitionem prudentiamque sequitur considerata actio. Omnis autem actio vacare debet temeritate. nec verò agere quicquam, cuius non possit probabilem causam reddere. Omni in re quid sit verum videre & tueri decet, & ratione

Biantis Placitum.

Offi. lib. 1.

tione uti. Contraque falli, errare, labi,
 decipi tam dedecet, quàm delirare, &
 mente captum esse. &c. Quisquis ita- *Magistra*
 que regendorum populorum fungitur *tu fungenti*
 munere, vitiosos omneis affectus animi *bus vitiosos*
 puta iram, timiditatem profusam lati- *affectus esse*
 tiam atque id genus permulta dili- *relinquēdos*
 genter vitet: ne temerario præcipiti-
 que iudicio ad causas pertractandas fe-
 ratur. Etenim ut Mimus Publianus ait:
 In iudicando criminosa est celeritas.
 Isoctares itidem suo Regi sic inquit
 Considera semper quid vel dicas, vel
 facias, ut in errata quamminima inci-
 das. Potissimum quidem est ipsum re-
 rum punctum attingere. Quàm verò
 noceat, ac sit iniquum de re parum co- *Gen. 38. 39*
 gnita ferre iudicium, & Iudæ sua de *3. Reg. 21.*
 nuru Thamar, & Pothipharis de Iose-
 pho, & eorum qui Iezabelis in Naboth
 causa literis acquieverunt, iniquæ sen-
 tentiæ nobis indicant. Hæc idem multo
 magis efficere Invidiam sepiusimè vi- *Invidia effi-*
 demus. Cuius effigiem si quis ex Apel- *gies ab A-*
 lis prudentissimi viri, ac pictoris excel- *pelle picta.*

lentissimi tabula velit intueri, sic se-
rem habere, dubio procul animaduer-
tet. Cæcum hoc & inhumanum, at que
fferum monstrum innocentem Socra-
tem damnauit. Hoc Demetrii Phale-
rei trecentas & sexaginta statuas æreas
deiecit: Nam totidem fuerant. Is ab
Atheniensibus ob res apud illos opti-
mè ac magnificentissimè gestas hono-
ratus, quod quidem quum audisset ipse
Demetrius, dixit virtutem, cui fuerant
erectæ prius eadem statuæ, minimè
fuisse ab Inuidis euersam: quod nulla
ingenia, vt T. Liuius ait, tam prona ad
inuidiam sint, quàm eorum, qui genus
ac fortunam non æquantes, virtutem
& alienum bonum oderunt. Quid? an
non etiam nostra tempestate præsentia
neis Inuidorum venenis impetitus est
Franciscus Taberna summus Mediola-
ni cancellarius, vir omni virtutum gene-
re præstantissimus? Quin ob id quo-
que in eius Urbis arce aliquandiu de-
tentus est. Verum patefacta denique li-
uoris calumnia, in pristinum amplissi-
mè dignitatis gradum summa cum lau

de restitutus est. Ut & Franciscus Bernardinus, & Antonius Maria Cermenati Mediolanenses ciues ac fratres mei, qui rebus ijs omnibus interfuere, per litteras mihi significarunt. Ergo scitè dictum est ab Aristotele, nihil aliud esse inuidiam quàm dolorem quendam de bonorum prosperitatibus, qui torquet, siccatur, afflat, exossatque Inuidentis, Aristot.

quasi tortor quidam ex tartareis Vltoribus ad mortaliũ exterminia missus. Sed discant inuidi, qui aliorum fœlicitate torquẽtur, ex Nasone, quæ domus Inuidiæ sit: & qualis ipsius Inuidiæ facies.

*Domus est imis in Vallibus antri
Abdita, Sole carens, non vlli peruia
vento.*

*Tristis & ignaua plenissima frigiditatis,
& quæ*

*igne vacet, semper caligine semper
abundet.*

Mox ipsam inuidiam suis coloribus graphicè sic depingit.

Pallor in ore sedet, macies in corpore toto:

*Nusquam recta acies:liuent rubiginē
dentes:*

*Pectora felle virent:lingua est suffusa
veneno:*

*Risus abest,nisi quē visi fecere dolores:
Nec fruitur somno,vigilantibus excita
curis:*

*Sed videt ingratos:intabescitque viden
do*

*Successus hominum:carpitque &
carpitur vna.*

Suppliciumque suum est.

Ac paulo post eiusdem incessum tabi-
dum ita describit.

*Quacunque ingreditur Florentia pro
terit arua:*

*Exuritque herbas:& summa papaue
ra carpit.*

*Afflatūque suo populos, vrbeisque
domosque*

Polluit.

Hoc,inuidiæ monstrum medio in pe-
ctore geritis:Neque aliam esse putetis
Inuidiæ domū.Hāc si sapitis & vobis &
humano

humano generi plurimum inimicā excutite viperam, que socia in habet semper malevolentiam, germanam indiuiduamque sororem, diuas nocte, erebóque genitas. Et solent hæ pestes in ciuitatibus incubare, aliorum foelicitatibus & gloriæ venenato dente, obliquo oculo, felleóque pectore insidiâtes. Quas multum vt fugerent, patrias locaque deseruerunt. Quas inquam vt fugerent, Conon diutius in Cypro peregrinus vixit: Diphocrates apud Thracas: Timotheus apud Lesbios: & Cabrias in Aegypto. Et omnibus seculis Phocion, & Timon Athenienses malevolentiae nota posteritati redduntur infames. & cetera, quæ apud Iacobum stapulensem in hæc sententiam super Aristotelis Ethicen leguntur. Licet itaque tandem concludere, minus esse malum cum syluestribus feris, quam cum inuidis & maleuolis habitare. Non igitur Princeps horum delationibus audiens omnino sit. Verum sedulo perquirat, an quæ crimina deferuntur, talia sint, qualia nuntiantur. Et

siquidem talia esse deprehenderit, adhibitis remedijs reuocare facinorosos ab errore delictóque studebit. Sin res minus id sustineat, neque vllá admonitione sustineat, pœnis debitis castigentur.

PRINCIPES QUI FO-

uēt Adulatores ac seditiosos, ruinam suis ditionibus parare: speciemque seditionis extitisse, quæ magnificã Rhetorum Republicã à cuiuslibet Principis ac præsertim à Regis Gallorũ societate abalienare tentauit.

CAP. XXIII.

DEBENT Principes ut in subiectos populos, ita suos etiam in animos dominari, neque permittere ut inibi vitiũ aliquod regnet. Nam quid obsecro turpius est, quàm eũ seruire, qui alijs habeat imperare? Sed illud in primis cauendum est

Princi

Principi, ne suã mentẽ adulationibus
 corrũpi sinat: ne q̄ Regnis, Prouincijs,
 Urbib⁹ ac populis præesse debet, vitiosę
 linguę subiaceat: quĩq; natiões debella
 re superbas, à minutulo virulentõque
 membro vincatur. Augustinus asserit
 Adulatores laudem suam tanquam o-
 leum venditare stultis. Etenim mellito
 sermone hos in suam nassam illectare
 quærunt. Agefilaus autem Lacedæmo-
 niorum Rex non secus Adulatores,
 quàm qui nos ad necem persequeren-
 tur, esse vitandos existimabat. Nõ enim
 ad veritatem eos loqui sed ad volunta-
 tem, ac voluptatem Democritus aie-
 bat: ob idque etiam interdum amplissi-
 mas dignitates illos nancisci atque obti-
 nere videmus. Mirum verò videri pos-
 sit, adeò stupidum & vccordem esse ali-
 quem, vt se Achillem fieri, Thersites
 quũ sit, patiatur. Nullo maiore morbo
 grauari posse Principem Isocrates arbi-
 trabatur, quã si delectaretur Adulatori-
 bus, quos haud aliter atq; ignẽ fugiẽdos
 esse ducebat. E cõtrario suũ Regẽ monet

*Agefilai
 sententia de
 Adulatori-
 bus.*

*Item Demo-
 criti.*

*Item Iso-
 cratis.*

vt eos diligat, verosque amicos putet, quos animaduertit Zelo quodam honoris regij ductos, ex animo sua ipsius errata modestè corrigere, quod vt securius efficere possint, necesse est, vt integram liberè loquendi facultatem illis concedat, ne timeant ob id suam gratiam, fauorem & beneuolentiam amittere. Nam id aliquot viri sanè docti, ac probi verentes admonere Principes atque instituere scriptis potius quam voce mauerunt. Quocirca Demetrius Phalereus Ptolemeo Regi dixit, vt legendis libellis, qui institutiones istiusmodi continerent, assiduam operam daret: quoniam in illis inuenturus esset multa, quæ viua voce non ausi fuissent eorum authores profiteri. Agamemnonem quoque plaris apud Homerum fecisse Nestorem quam Aiace[m] apparet. Antigonus ite[m] Rex assentatores auersatus, Zenonem philosophum integerrimum, per literas, vt secum habitaret, inuitauit. Idem cum Philippide poeta comico Lyfimachus fecit. Verum quia nonnunquam

euenit vt adultores huiusmodi Prin-
 cipis alicuius virtutem ac fortitudinē
 ob id extollant, vt eum incitent ad nocē-
 dum ijs, quos ipsi odio prosequantur,
 diligenter obseruandum est, ne simul
 cū assentatione seditionem etiam inue-
 hant & inducant aut publicè, aut priua-
 tim. Cuius iniquitatis exempla & vete-
 ra & recentiora non pauca sunt. An nō
 Datames egregius Dux apud Artaxer *Apud Emi.*
 xem eam ob causam circumuentus inte- *Prob.*
 rijt? Sed vt antiquiora prætermittam,
 Nonne etiam ij seditionis aliquam spe-
 ciem non ita pridē inter Rhætos intro-
 ducere velle visi sunt, qui blandioribus
 verbis populo persuadere tentabāt, ex-
 pedire multo magis rempublicam suā
 suis auspicijs regi, suisque viribus confi-
 stere, quàm vllorum Regum fœderib?
 innitti: ad hanc tutandam satis adesse
 roboris absque aduentitijs auxilijs, præ-
 sertim quum socialibus præsidijs vndi-
 que circumuallata sit. His adulatorijs
 verbis nihil aliud efficere conabantur,
 quàm vt Rhætos à fœdere, quod initū

ipsis cum Rege Gallorum iam diu est
 amouerent. Quin dum hæc agerentur
 apud Rhætos, aderat quidã monachus
 Natalis nomine, qui tamen abiecto cu-
 cullo sese Aurelium Scytarcham nomi-
 nari volebat. Is Adulatorum huiusmo-
 di conatibus ire se obuiam velle tã diu
 finxit, quo ad eorum, qui aduersaban-
 tur sententijs expiscatis, Adulatorum
 Adulator factus, illis omnia secreta re-
 texit, vt adderet (quod aiunt) oleum ca-
 mino: moxque inde clãculum aufugit.
 Istiusmodi pesteis amoueat à rebus pu-
 blicis Deus. Quid? an nõ & Eurides La-
 con tale quid est cõmentus? de quo scri-
 ptum est itã. Eurides Lacon proditiosif-
 simus Adulator reconciliationem per-
 turbauit Alexandri: Regemque adula-
 tione falsisque laudibus, & sermonis
 calliditate circumuenit: qui apud eum

Iosep. de An Antipatri laudator pecunia corruptus
riq. Lib. 16. erat: & Alexandri, qui incautẽ de Pa-
Cap. 10. A tre conquebatur, proditiosifsimus
gesip. lib. 1. fuit accusator, & quæ sequuntur in ean-
cap. 41. dem

dem sententiam. Quare perniciosi generis huius Assentatores haud omnino sunt absimiles Lenonibus, qui castas alioqui matronas falsis laudibus illætas nituntur ad libidinem trahere, atque illarum honestatem corrumpere. Idem suo modo cum Principibus ac Rebus publicis efficiunt Adulatores. Publicitus itaque sunt hæ pestes abigendæ, aut saltem penitus contemnendæ: quemadmodum Romani cum Bithyniæ Rege Prusia fecisse dicuntur: è quibus etiam aliquot seorsum hoc idem factitasse cum alijs memoria proditum est. Rectè igitur Bion *Bionis dictum.* Rorysthenites aiebat, adulationis crimen grauius esse, quàm falsi testimonij dictionem. Quam autem ab hoc *Timago* vitio primis temporibus abhorrent *ras capite* Athenienses, id indicio esse potest, quod *punitus* supplicio capitali Timagorâ affecerunt, *ob adulationem.* quoniam Darium Regem, ad quẽ legatus missus fuerat, more Persarum adulatione adorauerat. Verum oro parumper

*Adulato-
rum lex*

attende, quonāvsque progredi audeat
Adulorum impudentia. Legem olim
tulisse feruntur in Demetrii Regis gra-
tiam, quæ sic haberet: Quicumque sub
Rege Demetrio esse amāt in cœlo san-
cti, iustique in terris habentur. O perdi-
tos & inuerecundos homines. Oderint
ergo Principes hæc monstra cane peius
& angue, si suis regionibus benè consul-
tum, suis populis benè prouisum, sibi
ipsis benè prospectum volunt,

DE SEDITIONVM CAV-
sis: *vtque hæc nonnunquam per Prin-
cipes ac Iudices: nonnunquã per po-
pulos excitatur: Quantamque se-
cum ruinam trahant.*

C A P. X X I I I I.

V P E R I O R E
Capite nonnullã fe-
cimus de seditiosis
hominibus mentio-
nem. nunc videndum
est hîc vnde seditio-
nes ipsæ, & quo plerunque tēpore exo-
riri

riri consueuerint. Obseruandum igitur quandoque Principem suscitandarum seditionum causam esse, quemadmodum de Rege Demetrio legimus. Qui quum debita stipendia militibus, quos ex Creta conduxerat, haud soluisset, occasione seditiosi tumultus præbuit, per quem parum abfuit, vt à Triphone non sit expulsus regno. Tarquinius vero ob violatam Lucretiam tanti tumultus populo Romano causam exhibuit, vt cum suis omnibus etiam fuerit priuatus imperio. Gabaonitæ porrò stuprata fœdissimè Leuitæ concubina tam ingenteis motus in vniuersa Israelitarum gente concitarunt, vt sibiipsis ac suæ tribui summam perniciem pararent. Iudices quoque populis interdum causam tumultuandi præbent, ob id nimirum quod iniquas ferant sententias, muneribusque aut prauis affectibus corrupti malignè atque iniuste commisso fungantur officio, vt per Ioelem atque Abiam factum fuisse legimus. Frequenter etiam Principum in Nobi

Mach. 11
Ioseph. de
Antiqui
Li. 13. cap
6.

Iud. 9.
Ioseph. de
Antiqu.
Cap. 10.

1. Reg. 8.

liorum sanguinem sc̄uitia seditiones non minimas mouet, sicuti de Athaliae in regiam stirpem immanissimo scelere scriptum est. Suscitantur aliquando seditionum motus per homines ambitiosos, qui turpis lucri causa Magistratibus aut alijs honoribus adipiscendis auidissimè inhiant. Ex his etiam sunt, qui alios publicis iam muneribus prefectos tanquam rapaceis calumniantur: seque non minus idoneos esse ad eadem officia administranda, Reique publicæ iuuandæ quàm illos alios palam iactent & multaque perpeffos ob patriam affirment, propter quæ non iniuria id promereantur. Huiusmodi tumultuosis ambitionibus olim abundasse rempublicam Romanorum, testes sunt omnes ferè ipsorum historia: Quod seorsum etiam Quintus Capirolinus Consul apud T. Liuium Concione ad populum habita luce clarius indicauit. Quare qui ceteris præfunt, iis omnino curæ esse debet

vt

*Libro 3. ab
Vr. con.*

vt ambitiosa seditiosaque id genus ingenia compeſcant, & quo ad eorum fieri poſſit, in ordinem redigant, quo tumultuum omnium occaſiones auferantur. Aliqui præterea populi ſunt, qui ex libera viuendi forma in aliorum poteſtatem redacti, ſeruitutem æquo animo ferre non valeant: Atque ob id ad priſtinam libertatem ſemper aſpirantes, oppreſſionis iugum abijcere, quomodocunq; liceat, experiantur. Hinc ſeditiones, hinc tumultus exoriri ſolent: quemadmodum Iudeos frequenter ex *De Bell. citaffe Iosephus Author est. Non-Iudai. lib. nulli maleuolentiæ atque inuidiæ 12. cap, 12. ſtimulis agitati motus concitant. Vt Num. ca, 2* Core cum ſuis contra Moſem fecerunt, quem ægrè ferebant eſſe in ſummo honore conſtitutum. Neque hi tantum aduerſus ipſum extitere ſeditioſi, Sed etiam vniuerſus Iſraëliticus populus, quem eduxerat ex Aegypto ſapiffimè idem fecit: præfertimque verò quum fame

vel siti laboraret: aut aliâs de vita periclitaretur. Quocirca qui vel ductandis exercitibus, vel populis regendis quoquo modo Præpositi sunt, cuncta necessaria, & quorum quotidianus indiget usus illis adesse pro sua virili quàm diligentissimè procurent: vt omnem tumultuandi causam, quæ non omnibus vna & eadem esse solet, hinc ipsis adimant. Illud insuper est Principibus cauendum, ne consueta stipendia tam præfectis militaribus, quàm cæteris nobiles Viris apud se agentibus imminuant, sed potius liberalitate quadam in dies augeant: ne contingat illos ob Salariorum detractionem aliquod rebellium meditari. Neque minus eisdem Principibus cauendum est, ne populos intolerabilibus atque insolitis oneribus grauent, vt ne dum quarunt ingêtes parare sibi thesauros & ipsis thesauris & Regno, & vita deniq; spoliètur. Idq; etiâ summopere vitandû, ne libidinosi affectibus ducti aut vi aut alio quo

quouis inhonesto modo ad castas matronas constuprandas virginesque violandas aggrediatur. Nam ij sepe, qui bus tam grauis irrogatur iniuria pariter & infamia, vindictam sumere vel cum vitę dispendio non verentur: vt cum Mediolani Duce Galæaceo factum fuisse vir prudens Nicolaus Longonius affinis meus, qui tunc inter ordinarium Magistratum in ipsa Vrbe gerenteis erat, mihi bona fide iam retulit. Interdum etiam per eos, qui partibus fauent exoriri seditiones consueuerunt: quum suos qui solum vertere coacti sint, in patriam reuocare conantur. Quibus ibitur facilè obuiam, si dexteritate quadam ab omnibus publicis administrationibus amoueantur, ac præcipuè munitioribus locis præesse non sinantur. ita nihilominus vt suis bonis, suisque redditibus non priuentur, ne inde forte asperiores fierent. Verum enimvero quoties eiusmodi perturbationes excitantur, non illico debent

Principes, aut exercituum Ductores ita expauescere, vt penitus animum despondeant, sed potius inde cautiore facti, custodia sanè diligentiori curare sua omnia. Legimus Censorinum Catonem vidisse libenter, vt serui domestici dissiderent inter sese: quod inde fieret, vt hero fideliores essent: Concordes enim Dominum commodius fallere poterant: at discordes non item, quod in delictis alter alterius delationem timeret. Ita nonnunquam fit etiam cum Principibus vt ijs ex populorù dissidio machinationes aliquæ retegantur, quæ

Homil. 36. alioqui forsitan in pace latitassent. Ergo
In Mat. cap. 10. nō inelegāter Chrysoftomus ait. Medicus hoc modo reliquū corpus cōseruat facile si quod reduci ad sanitatem non potest, reciderit atque abiecerit. Et militiæ dux ad soluendam militum conspirationem alterū in alterum concitat. Sic illo quoque tempore turrim factam vidimus, quando perniciosa pax per probatam discrepantiam dissoluta
 tran

tranquillam atque laudabilem pacem reddidit. Et paulo post. Nec enim semper concordia laudanda, quum etiam latrones inter se conspirare sciamus. Per adulterinas insuper literas aliquando tumultus commouentur, quin & prodiciones interdum enascuntur: vt de Diophanto Alexandri Regis notario scriptum reliquit Iosephus, quod is cuiuslibet manus literas imitando falsasque sæpe conscribendo ab ipso tandem Rege sit interfectus. Afferunt plerunque seditionis occasionem etiam ij, qui senatorio munere funguntur, confictis inter contrarias parteis prodicionibus: quod licet illos ad gradus excellentiores nonnunquam ducat: nihilominus quoniam prodiciones potius quàm proditores Principibus plurimis placere solent: quia quod aliis per illos factum est, sibi quoque per eosdem fieri posse timeant, frequenter euenit, vt iniuste partis dignitatibus priuentur, inuisique omnibus fiant. Præter hos alij reperiuntur, qui

*Libr. 1. de
Bell. Iud.
cap. 21.*

quas ipsi confinxere prodiones, easdem
 mox literis vel ad Principes, vel ad
 Respublicas missis per se retegant, ut
 apud ipsos curiosę cuiusdam fidelita-
 tis gratiam ineant, non verentes inte-
 rim etiam innocenteis in discrimen vo-
 care: Cuius ille generis extitit, qui ve-
 nena per aliquot vrbeis Gallię com-
 portanda curauit, ac paulo post Re-
 gem admonuit per literas, ipsius po-
 pulis insidias per venena parari: quò
 monitionis huius ab ipso Rege præ-
 mium aliquot referret: Verum deni-
 que technis huiusmodi palam factis
 per eos, qui penitus eorum, quę ageren-
 tur ignari venena comportarunt, mi-
 rando Dei consilio factum est, ut per
 suã ipsius ad viuũ depictã effigiẽ Prodi-
 tor ipse Lugduni proderetur, & inno-
 cui homüiones euaderet. In cõcionib⁹
 etiã publicis cõmouentur aliquãdo sedi-
 tiones: ut per Gisgonem Amilcaris filiũ
 hominem factiosum Carthagine factũ
 fuisse constat. Nam quũ Senatus Car-
 thaginensium pariturum se iudicio Ro-
 manorum

*L. Flo. Epit
 lib. 48*

manorum legatorum dixisset, Ita is bel-
 lum aduersus Romanos suadendo con-
 citauit, vt legatis quò minus violarētur
 fugam explicuerit. Liuius item Drusus
 Romæ Tribunus plebis, vt vireis sibi ac-
 quireret, perniciofa spe largitionis ple-
 bem concitauit. Seditioforū

igitur omnium natura

Principibus optimè

& noscēda &

cauēda

est.

Q 5

QVOD NONNVLII AD
*societatem dirimendam, quæ inter
 Principem ac Rempublicam aliquã
 intercedat, abutantur etiam religio-
 nis doctrina: vt Petilianus contra
 Augustinum fecit.*

C A P. X X V.

AVD procul à se
 ditiosis id etiam ge-
 nus hominum abest
 qui per speciem re-
 ligionis Euangelicæ
 persuadere populis
 conantur, non licere cum Principibus
 eidem religioni non fauentibus aliquã
 societatem, sed ùsue contrahere. De
 qua re Petilianum quoque ad Augusti-
 num scripsisse, atque ipsum Augusti-
 num prudenter illi respondisse noui-
 mus. Constat etiam sacras literas in
 Abrahamo ac Dauide aliisque quam-
 plurimis contraria huic sententiæ no-
 bis

bis exempla proponere. Non satis ergo rectè cum illis agitur, qui Principis alicuius æqua fœdera dirumpere, vt Alterius ineant, absque legitima ratione contendunt. Nam fieri potest, vt dum inde priuata spectant commoda, publica vtilitati, ac nōnunquam etiam libertati non minimum noceant, præterquam quod magnarum sæpe factionum Authores fiant. Cæterum quoniam id Euangelicæ religionis prætextu consueuerunt efficere, quibus nitan- tur è diuina scriptura sumptis argumētis breuiter in medium proferemus. Principio Iosaphatum adducunt, qui per prophetam Iehu redargutus est vehementer, propterea quod suppetias impio tulisset Achabo, Illi nanque sic dixit: An impio decuit te ferre opem? & oculos Domini diligere? & propter hoc super te ira à facie Domini. Ac non ità multò post, Quia Rex idem Iosaphatus inierat societatem cū iniquissimo Rege Achazia, ab Eliezer propheta reprehensus his verbis est: Quia

2. Paral.
18. & 19.

societatem iniusti cum Ahazia, dissipauit Dominus opera tua. Et cōfectę sunt
2. Para. naues, neque valuerunt ire in Tharsis.
20. Huc afferunt etiam Asam Regem increpitem fuisse: quod fiduciam in Afsy
Cap. 30. riorum Rege collocasset. Ad id facere
 Esaię quoque prophetę verba putant: quum Iudę Regibus dixit: Væ qui ambulatis vt descendatis in Aegyptum: & os meum non interrogastis: sperantes auxilium in fortitudine Pharaonis: habentes fiduciam in vmbra Aegypti. Et erit vobis fortitudo Pharaonis in confusionem. Apud Ieremiam eadem ferē leguntur. Denique superioribus adiungunt, suo mandasse Deum populo, ne fœdus feriret, aut amicitiam contraheret cū Cananæis, Amorrhæis, ac reliquis odio ab se habitis gentibus. Hisce obiectionibus dupliciter occurritur: videlicet, & rerum, & causarum, & tēporū distinctione: & omnino contrarijs obiectionibus. Primū itaque ab vniuersalib⁹ præceptis, præcepta particularia quidā segregantes dicunt, prohibitionem
 nem

nem Iosaphato Regi factam, ad ipsum peculiariter pertinere, propterea quod suppetias tulerit Regi nō modo impio, sed qui omnis etiam impietatis author, impensius in hanc vnā studebat. Assam verò ob id tantum fuisse reprehensum aiunt, quod oblitus diuini auxiliij, non nisi humanis viribus niteretur. Deinde temporum quoque rationem habendam esse existimant; Sub veteri nanque testamento propterea Deus haud permittebat infidelium populorum subsidia implorari, quò sibi soli paratarum vel parua manu victoriarum in gentium gloriam reseruaret: Insuper cum eisdem populis iniri societatem nō sustinebat, ne superstitiosis illorum impiisque cultibus inficerentur. Qua in re illud obseruandum est, religionis cultum, quem nostra tempestate Galliarū Hispaniarum, cōplurésque alij Reges exhibent Deo, non esse cum illo conferendum, quem Cananæi, cæterique eius generis populi quondam præstiterunt. Atque inde fieri, vt prohibitio neutri-

quam

*Ante
legem.*

quam parem locū obtineat. Porrò E-
saia monitionem ita interpretantur, ni-
mirum nihil aliud Prophetam repre-
hendere, quàm fiduciam pessimè collo-
catam in Aegyptijs, quæ in vno tantū
Deo ponenda erat, quum nulla maior
illi possit iniuria irrogari, quàm relicto
Creatore, Creaturis inhærescere: Qua
etiam de causa sacræ literæ Asam Re-
gem damnant, quod Medicis potius,
quàm ipsi Deo sit filius: id quod idolo-
latriæ quædā species est. Verum si quis
rebus benè conditis benè vtatur, nihil
apud Deum reprehensionis promereat.
Nunc ad contrarias obiectiones deue-
niemus, per quas ex eisdem sacris lite-
ris indicatur licere Christianis Princi-
pibus inire cum Ethnicis foedus, præ-
fertim cum ijs, qui & suam ipsorum a-
micitiam expetant, & se cum illis omne
genus beneficia communicaturos pol-
liceantur. Deuteronomij vigesimo Ca-
pite sic Moses habet: Quum oppidum
aliquod bello adoriemini, ei pacē offer-
tote: Quod si pacē acceperit, vobisq;
portas

portas aperuerit, omnis in eo repertus
 populus vobis tributari⁹ esto. Præterea *Ios. 15. &*
 Gabaonitas in foedus accepit Iosua, quod *16.*
 nedetecta quidē illorū fraude vnquā re
 scidit. Quin & Abrahamus ipse præci-
 puū iustitię fideique specimen & exem-
 plar cum Abimelecho Rege percussit
 foedus. David quoque, qui vir erat se- *1. Reg. 23.*
 cundum cor Dei, talem amicitia con- *& 27.*
 iunctionem cum Achi Rege contraxit,
 vt custos etiam regij capitis fuerit con- *2. Reg. 10.*
 stitutus. Idē insuper singulari beneuo-
 lentia Naham Ammonitarum Regem
 persecutus perpetuam cum illo societa- *3. Reg. 5.*
 tem seruauit. Hoc idem fecit & ipse, &
 Solomon suus filius cum Tyriorū Re-
 ge Hiram: à quo idem Solomon etiam
 intercedēte inter eos foedere, materiā at
 que artifices ad cōstruendū Hierosolimis
 Dei tēplū accepit. Ergo si iā dictis Re-
 gibus iustis de causis licuit cū infidelib⁹
 Regibus ferire foedus vel bonorum, vel
 vitæ, vel ædis extruendæ causa, quī
 quæso minus licebit Christianis Prin-
 cipibus, Rebusque publicis auxiliij

gratia cum ijs, qui eiusdem secum religionis nō sint Principibus societate vinciri: modo suæ religionis dogmata deserre non cogantur; vt Israelis filios in Aegypto fecisse pro comperto est.

EX DVOBVS PRINCIPI-
*bus qui non faueant alicui alij religio-
 ni adhaerendum esse illi, qui minus ad-
 uersetur.*

C A P. XXVI.

LV RIBVS de
 causis Principes di-
 uersæ religionis etiã
 professores non pa-
 cem tantum habeat,
 verum & foederibus
 colligantur. Sed enim quum Prin-
 ceptis aliquis verè Christianus ad id ex-
 posceretur ab aliquo alio, vt coniunctis
 cum illo virib' illicitum bellum excitare, fi-
 nitimasq; regiones subiugare, aut Chri-
 stianam religionem persequi comodius
 ille

ille posset, nullam contrahendæ societa-
 tis iustam causam habet. Quin potius,
 vt his omnibus occurrat, alteri quæret
 adhærescere, quæ licet religioni suæ mi-
 nimè fauentem habeat, pericula ta-
 men paulo ante dicta ab eo sibi timen-
 da non sint, sed multo magis oppor-
 tuna suis in omnibus indigentijs au-
 xilia expectanda. Per matrimonia quo-
 que nonnunquam Principes concilian-
 tur alter alteri: nō tamen in causa sunt
 matrimonia, vt semper id fiat, quū etiā
 nostra memoria viderimus, Coniugiū
 inter Franciscum Gallorum Regem,
 & Caroli V. Cæsaris sororem contra-
 ctum, non modo, non conciliasse Princi-
 pibus ipsis amorem inter sese, verū po-
 tius discordiarum veluti seminarium
 quoddam extitisse. Cæterum an nō &
 per cōubialia fœdera superiore anno
 Gallorum atque Hispaniarum Reges
 post horrida bella, pacem demum inie-
 re? Faxit verò Deus, vt faustum felix-
 que sit, coniunctaque beneuolentia di-
 tius perseueret, nec malis vnquam di-

nulla querimoniis suprema citius sol-
 uatur die. Consueuerunt etiam Princi-
 pes aliquando aut ad suas prouincias
 ab imminentibus hostibus facilius tu-
 tandas, aut ad easdem in pace securius
 conseruandas, quod vires in vnum col-
 lectæ fortiores omnino sint mutua so-
 cietate copulari. Quemadmodum Iu-
 das Machabæus amicitiam, ac societa-
 tem cum Romanis coiuit, vt vexatos
 à Demetrio Rege suos Iudæos defen-
 deret. Jonathan quoque Iudæorum pō-
 tifex maximus Alexandri Regis ami-
 cus est factus, vt quas molestias Iudæo-
 rum genti Demetrius idem inferebat,
 procul amoueret. Igitur minima (quod
 dici solet) de malis. Nā & Moses Dei fidif-
 simus Administer Iudæis duræ ceruicis
 hominibus diuortij libellum concessit,
 ne maritis vxores odiosæ grauioribus
 essent periculis expositæ: Quod Iesus
 Christus indicauit, inquiens. Moses ad
 duritiam cordis vestri permisit vobis
 repudiare vxores vestras: Ceterum ab
 initio

Libro 1
Mach. 8.
Cap. 8.

Cap. 12.
Ioseph. de
Antiqu.
Libr. 13.
cap 6.

initio non fuit sic. quasi diceret: Hoc Deus quidem fieri noluerat, Sed Moses duritiem vestri cordis agnoscens, leuius malum indulfit, ne grauius à vobis committeretur. Idem & Principibus erit in contrahendis fœderibus obseruandum, vt quod emolumentum commodique plus habet, & damnis & incommodis præponderet. Hic obiiciunt aliqui quod à Christo dictum est, nempe futurum, vt religionis causa Pater filium, & mater filiam, Socrum Nurus, & è conuerso deserturi sint: Igitur multò magis inter diuersæ religionis Principes idem efficiendum arbitrantur: Quibus omnino responderi potest, eam disiunctionem, qua de loquitur Christus, ad internum Dei cultum, non ad externam consuetudinem pertinere: quod non

Luc. 12.

colligitur: Namque sic ait: An me ad pacem in terris cõciliandã, venisse arbitra-

u

mini: Nequaquam (inquam vobis) sed
 potius ad discordiam: Erunt enim dein
 cept quinque in vna domo dissidentes,
 tres à duobus, & duo à tribus. Quum
 itaq; qui dissident in vna domo sint, nō
 de corporum sed de spirituum dissidio
 Christum loqui minimè dubium est.
 1. Cor. 7. Iam & ex Apostoli Pauli sententia li-
 quet, matrimonia olim contracta non
 propterea fuisse dirimenda, quod alte-
 rius religioni pars altera aduersaretur,
 modo simul coniuges cohabitare susti-
 nerent: Quod fieri possit, vt alter per
 alterius ministeriū verè fidei cognitio-
 nem accipiat, quum liberius loquendi
 facultas inter vtrunque adsit. Quis igi-
 tur neget, Principum etiam religione
 dissidentium fœdera vim habere, mo-
 do in id consentiant ambe partes? Ete-
 nim hic non minus euenire queat, vt
 ex quotidiana consuetudine, mutuis-
 que de religione colloquiis, quæ pars
 per omnia sincera prius religioni ad-
 uersabatur, ita paulatim instituat, ut
 vt fauente diuina gratia, tandem ad in-
 tegram

tegram veræ fidei cognitionem perueniat. Quod si ob dissentientis in religione sententias, inter populos dirimenda pax esset, Quid cum Heluetiis obsecro, quid cum Rhatibus ageretur? in quorum oppidis ac vicis, quod ad hoc ipsū attinet, ita commista sunt omnia, ut vix ab inuicem discerni valeant: Et nihilominus ipsis adeo inter se conuenit, ut ex hac ipsa concordia quotidie potentiores euadant. Sed enim quoniam peculiaris hinc mentio de Rebus publicis facta est, pro eo, quanti ego illas facio, mihi monendæ sunt, ut omnes, quæ hinc exoriri possent, dissidiorum occasiones euitent, quò suorum ciuium optimorum prudentissimum consilium sequentes, in grauiora discrimina non incurrant. Et quandoquidem supra non nihil de matrimonio meminimus, meminert & ipsi, quod semel ut contracta legitimi matrimonij iura non nisi per mortem dissolui possunt, sic inter Principes inita fœdera suo quodam modo per ipsorum alterius tantum mortem

esse rescindenda: ne faciles omnino sint ipsi Principes ad hanc fenestram aperiendam.

POPVLVM FIDELEM

cum infideli commercium habentem, ipsius infidelis impietate non infici. ex Augustini contra Donatistas in Haggæum Prophetam sententia.

CAP. XXVII.

Nihil æquè mortalium animos exagitat, quàm religionis opinio, cuius defendendæ causa nonnunquam homines etiam de vita periclitantur. Quamobrem hîc mihi conandum est, vt ex mentibus ipsorû hominû, cum errorem summoueam quo

quo sibi persuaferunt aliqui, non licere piis cum impiis commercium habere, simulque pertractare negotia. quod non de priuatis tantum hominibus, verum etiam de publicis magistratibus intelligunt. Nullus hic erit mihi sermo de iis, qui per excommunicationem è fidelium cœtu legitimis de causis abarcentur, quando nemini dubium sit, eos ab omnibus esse vitandos, quoad si fieri possit, resipiscant: Sed solummodo de iis dicemus, qui nunc itidem aliis hac in re faceffent negotium, vt olim egiffè Donatistas cum Augustino memoriæ proditum est. Nam Donatus Manicheus hæreticus arbitrabatur pios homines impiorum consuetudine ità contaminari, vt fas non esset inter eos externam familiaritatem intercedere. id quod è sacris literis nitebatur asserere, ac præsertim ex Haggæo propheta vbi ait: Interroga de lege Sacerdotes, si quis carnem sacram in vestris suę gremio tulerit, & tangat

gremio suo panem, aut pulmentū, aut vinum, aut oleum, aut quemuis cibum an id consecratur? Non consecratur, inquit respondentes sacerdotes. Et Haggæus: Quid si exequiis pollutus quiduis istorū tetigerit, polluetur ne? Polluetur, inquit respondentes sacerdotes. Tum Haggæus: Eadem est mihi istius populi, eadem gentis ratio, dicit Dominus: Eadem & omnium eorum operum ratio vt quod accedunt, id impurum sit. Quàm aptè hîc respondeat Augustinus, ex ipsius volumine licebit obseruare, sed simpliciter nos hîc animaduertemus, Electorum Dei numerum licet minimum, ab improborū multitudine, quos inter inhabitant, non inquinari: quum nihil aliud sacrę literę suis nos & præceptis & exemplis admo-
neant, quàm vt ne ducamus cum infidelibus iugum de externa cohabitatione non admodum sollicitę. Nam & Mo-
ses ipse, quanquam sibi sæpius rem esse cum multis contumacibus ac proteruis agnosceret, non tamen ab illis, nisi
Deo

Deo peculiariter id iubente, sese subtrahebat. Samuel quoque tamen si comperit haberet Saulum à Deo fuisse reprobatum, non propterea tamen ab eo se subduxit. Id quidem verum est, pios ab impijs nonnunquam etiam loco disiungi, nimirum quoties Deus aliquam scelestam gentem puniturus, fideles inde suos discedere facit: vt cum Noha diluuij tempore: cum Loto dum Sodomam incoleret: cum Mose aduersus Coram Dathanem & Abiramum, atque alios conitratos illum egisse notissimum est. Abstinit etiam ab Ieroboami commercio Vates ille, cui præceperat Deus, vt in Samariam profectus eundem Ieroboamum argueret de Idololatria. Modo igitur ne sic impiorum erroribus assentiamur, vt illos etiam & sequamur, & imitemur, nihil obstat, quo minus inter illos habitare valeamus. Idem etenim Augustinus in eundem Haggæum prophetam sic ait. Vitium notat, quo accedi prohibuit, nō homines ab hominibus corporali dis-

iunctione secludit. Acceditur autem ad vitium corruptionis, vitio cōsensionis. Ergo spiritualem prohibet accessum, cōsensionemque factorum. Hæc Augustinus. Quod si qui sunt in eodem ecclesiastico cœtu, atque iisdem participant sacramentis, improborum externo conuictu non coinquinantur, quanto minus contaminabuntur ij, qui non tantum aduersariorum non communicant religioni, sed illis potius in omnibus aduersantur? Verè igitur Christiani Magistratus diligenter obseruabunt, quod ad fœderis ineundam sanctionē attinet, quibus cum Principibus res illis futura sit. quod si cū Neronibus, Domitianis atque eiusmodi mōstris hominū: qui cōtra manifestā Dei voluntatē, cōtrāque diuinā pietatē ferro Christianos insectantur & igni, contrahēda societas illis esset, omnino vale dicant immanib⁹ hisce feris, nec taleisvlla dignetur amicitia: Quin illis cum M. Tullio

Offi. lib. 2 dicant, Nulla societas nobis est cū Tyrannis: sed potius summa distractio.

PRINCIPES AB HOMERO, Pastores, a Romanis autem, patriæ Patres, vocari. Ea de causa debere illos vti suos in Populos beneficentia, necnon eosdem sedulo tutari.

CAP. XXVIII.

NEMINI dubium est, corporis exercitationes honestas Principibus esse decori, sed animum liberalibus disciplinis exercere laudabilius ipsis est: At beneficentia in omnibus tam ciuibus, quam peregrinos effluere, turpèque putare hac in re se ab aliquo superari, id verò demum gloriam quàm maximam illis parit. Nam quum inter sibi subiectos populos quandam Solis imaginem referat Princeps, ita debet in suos omnium bonorum, quoad eius fieri potest, efficientiam effundere, quemadmodum

*Arist. de
Cæ. 2.
Mun.
lib. 2.*

in res omneis creatas ipse Sol facit. Inde suorum ciuium beneuolentiam sibi conciliat, quæ firmissima custodia locorum omnium est, ac sola Principem liberat à timore, quem alioqui neque

Strabo. munitiones, neque thesauri liberare ualent. Strabo geographus refert, Aethiopus duo præsertim numinum genera, mortale alterum, alterum immortale coluisse. Et immortale quidem illos numen existimasse Deum ipsum esse, qui & cõdiderit omnia, & cõdita regat & gubernet. Mortale uerò numen esse

Psal. 81. beneficos homines, qui studeant benè de omnibus promereri. Sacris in literis Principes ac Iudices Dij uocantur: quod ipsi Deo munificentia, benignitate, clementia & iustitia similes esse debeât. In Psalmis enim ita legitur: Deus consistit in confessu diuino: in medio Deorum iudicem agit. Et paulò infra, Equidem dixeram, vos Dij estis: & vos omnes filij excelsi. Quod autem ad benignitatem attinet & beneficentiam,

Prover. 2. Solomon quoque sic ait: Beneficentia
& fides

& fides seruant Regem, & suffulcitur
 folium eius benignitate. Quum igitur
 Magistratus in Reipublicæ corpore
 quoddam veluti corculum sit, vnde bo-
 norum omnium proueniant motus, ijs
 ipsis in exercenda erga omnes, præci-
 puèque erga pauperes, viduas, orpha-
 nos ac peregrinos munificentia vti de-
 bet, vt quum tales inde suis necessitati-
 bus prouisum esse cognouerint, pro Ma-
 gistratus eiusmodi salute preces assi-
 duas offerant Deo: quandoquidem ipse
 Deus horum precationibus autem faci-
 lem præbere soleat. Id quod etiam Pli-
 nius iunior licet Ethnicus non ignoraf-
 se videtur, quum inquit. Pauperibus
 educãdis vna ratio est bonus Princeps.
 Hic fiducia sui procuratos nisi larga
 manu fouet, auget, amplectitur, occa-
 sum imperij, occasum reipublicæ acce-
 lerat. Magna laus Principis, vt pater pa-
 triæ vocetur: non armis, non præsidij
 militaribus tanquam subditos, sed hu-
 manitate, beneuolètia, pietate tãquam
 filios regat, ac moderetur. Primus o-

*In Paneg.
 ad Tra.*

mnum hoc cognomē M. Tullius Cicerone meruit Catilinæ coniuratione detecta, & vrbe incendio liberata. & cætera quæ in hanc sententiam affert plurima: & non immeritò Iuuenalis etiam idem Ciceroni tribuerit inquiring.

Roma Patrem patriæ Ciceronem libera dixit.

Hoc postea cognomē Diuo Augusto vniuersam ciuitatem maximo cōsensu detulisse, idem Plinius pluribus verbis Author est. Subsequentibus verò temporibus Imperatores alij complures eundem titulum sibi sumpsere populorum potius adulatione, quàm quod re vera tales existerent. Et sanè vocabant illos populi patres patriæ, quò saltem ista hac appellatione, quales esse deberent, admonerentur. Principes enim qui se suis populis patres exhibent, illos humanissimè tractant, assiduis beneficijs cumulant, ab omni calamitate atque iniuria tutos reddunt, iniustis oneribus, iniquisque tributis minimè grauant. denique si verè Christiani sint Principes

pes, externis huiusmodi benefactis illud in primis addūt, vt integer Dei cultus in suis regionibus instauretur, impiæ doctrinæ, prauique mores procul penitus abigantur, hisque cōtraria substituantur: quò nihil omnino, quātum in ipsis est ad commodum felicemque reipublicæ statum desit: Ità Princeps pater patriæ, seu quod Homerus ait, ποιμήν, id est Pastor vocari poterit, si quæ supra iam dicta sunt re ipsa præstet: periculisque omnibus iuxta Socratis sententiam sese exponat: vel etiam vitæ discrimen cū Atheniensem Rege Codro aut cum Horatio Coclitæ nō ve reatur adire, quò suos ciueis liberos ab aduersariorū Tyrānide cōseruet. Cæterū in conferendis beneficijs opus est, vt benè cogitet Princeps quando, quomodo, & quibus det: Nam quemadmodum Benefacta malè locata Mimus Publicianus arbitratur malè facta, sic è conuerso idem inquit: Beneficium dignis vbi das, omneis obligas. Clazomenius Anaxagoras Periclem

De Principis magnificentia Anaxagoræ opinio.

Principē non suum sed suorū esse.

Veri Principis Epitheta.

Principem instituens aiebat, Principis magnificentiam in quadam animi gravitate, cui comes beneficentia sit, esse sitam: eamque ad populorum beneuolentiam sibi conciliandam plurimū habere momenti. Id insuper beneficentiæ munus est, & quidē maximum, ut qui aliquod seruitutis officium præstiterint, ijs Princeps debita præmia profusè largiatur, ut ingratitude vitium sibi præcipuè detestandum, ac Persis etiam lege coactum vitet. Quippe quum nihil tam Principem deceat, quàm liberalitas, sequitur illud nihil eum dedecere magis, quàm auaritiam, rapacitatem ac tenacitatem. Quocirca quum post acceptum imperium non suus amplius Princeps iam sit, sed sui populi, pro viribus illi conandum est, ut se totum suis omnibus iuuandis & dedicat, & exponat. Ad id efficiendum alacrius animabitur, si quæ sint veri bonique Principis Epitheta ex Iulio Polluce diligēter obseruet. Sunt autem huiusmodi. Pater, Mitis, Placidus, Lenis, Aequus, Humanus, Magnanimus,

nimus, Liber, Pecuniæ contemptor,
Haud obnoxius affectibus, sibi ipsi impe-
rans, Dominans voluptatibus, Ratione
vtens, Acri iudicio perspicax, Circun-
spectus, Valēs consilio, Iustus, sobrius,
Numinum curam agens. Hominum
negotia curās, stabilis, Firmus, Infalibi-
lis, Magna cogitans, Authoritate prædi-
tus, Industrius confector negotiorum,
Solicitus pro his, quibus imperat, Ser-
uator promptus ad beneficētiā, Len-
tus ad vindictā, Certus, Constans, In-
flexibilis, propensior ad iustitiā, Faci-
lis aditu: Comis in congressu, Commo-
dus alloqui volentibus, Blandus, Expo-
situs, Curam habens suo parentum im-
perio, Amans militum suorum, qui
strenue quidem bellum gerant,
Sed qui bellum non affectet, Pacis a-
mans, Pacis conciliator, Pacis tenax,
Appositus ad emendandos populi mo-
res. Qui Ducem agere norit ac Princi-
pem, Qui legis salutare sciat condere.
Natus ad benemerendum diuina

specie. Hactenus Pollucis sententiam sua traductione expressit Erasmius, ac mox subintulit. Iam si Ethnicus moderator eiusmodi Principem deformavit Ethnico, quanto sanctius simulacrum proponi convenit Principi Christiano? Nunc quibus coloribus Tyrannum expresserit, attende. Nam malum Principem vituperat ad hunc modum Iulius pollux moderator Cæsaris. Tyrannicus, Crudelis, Efferus, Violentus, occupator alieni, Avidus pecuniarum, & quod verbum est apud Platonem, pecuniarum cupiens, Rapax. Et quod dixit Homerus, populi deuorator, Superbus, Elatus, Difficilis aditu, Incommodus ad conueniendum, Durus ad congressum, Incomis ad colloquium, Malè iracündus, Irritabilis, Terribilis, Turbulentus, Voluptatum seruus, Intemperans, Immoderatus, Inconsideratus, Inhumanus, Iniustus, Inconsultus, Iniquus

*Mali
Principis
cognomi-
na.*

quus, Impius, Mente carens, Leuis, Et qui facile decipiatur, Malè facilis, Immitis, affectibus deditus, Incorrigibilis Contumeliosus, Bellorum Author, Grauis, Molestus, Incohercibilis, Intolerabilis. Quum Deus longissimè ab sit à natura Tyranni, verisimillimum est illi nihil inuisius esse pestilente Rege: Quum nulla Bellua nocentior sit Tyranno, consentaneum est nihil inuisius esse mortalibus omnibus, quàm malum principem. Quis autem vel viuere cupiat, superis & hominibus pariter exosus & execratus? proinde Octauius Augustus vbi sensisset caput suum crebris coniurationibus peti, & alia oppressa, protinus & alia succederet, negauit tanti esse viuere, vt omnibus inuisus, incolumitatem suam tot ciuium sanguine tueretur. Idem Erasmus ait: vt oculi est videre, aurium audire, narium olfacere, ita principis est populi rebus consulere: At non potest alia re melius consulere quàm sapien-

tia: Ea si careat Princeps, non magis cō-
sulet reipublicę, quàm oculus videbit

Xenophō obcæcatus. Xenophon in Oeconomi-
*quid senserit de Prin-*co libello scribit, diuinum potius quàm
cipibus. humanum imperare liberis, ac volenti-
bus. Sordidum enim imperare mutis

animantibus, aut coactis mancipijs. At
homo diuinum est animal, ac his libe-
rum, primum natura, deinde legibus.

Ideoque summę virtutis est, ac planè di-
uinę regere, sicque temperare imperiũ
vt beneficium sentiat populus, seruitu-

*Duo potissimũ Ari-*tem non sentiat. Duę potissimum res
*stoteli sub-*sunt, vt in Politicis tradit Aristoteles,
*uertere im-*quę subuertunt imperia, odium & con-
*peria.*temptus. Odio opponitur beneuolen-
tia: Contemptui authoritas. Itaq; Prin-
cipis partes erunt, diligenter obseruare,
quibus hæc parentur, illa vitentur. O-

dium conflatur sæuitia, violentia, con-
tumeliis, morositate, difficultate, rapaci-
tate. Et facilius concitatur odium, quã
excitatum placetur. Modis omnibus
igitur cauendum bono Principi, nequa
occasione à charitate suorum excidat.

Credé

Crede obseruande, magno Satellitio nudatur, qui fauore populi (vt iam diximus) restituitur. Contra beneuolentia multitudinis conciliatur his moribus, vt dicam in genere, qui plurimum absint à tyrannide, clementia, Comitatus, Aequitate, Ciuilitate, Benignitate. Benignitas, extimulat ad officium, præsertim si conspexerint iis esse præmium apud Principem, qui de Republica bene mereantur. Clementia malè sibi, conscios inuitat ad meliorem frugem, dum veniæ spem ostendit iis, qui superioris vitæ errata nouis officiis studeant pensare: Grata interim & integerrimis, contemplatione naturæ humanæ. Ciuilitas vbique aut amorè gignit, aut certè lenit odium. Verum ea in magno Principe longè gratissima multitudini. Sed hæc hæctenus. Iam & illud obseruet Princeps ne quosdam veluti fucos alat, qui per speciem religionis ociosam ducere vitam quærunt. Igitur cum Massiliensibus id efficiat potius

Quid Massilienses cum inueniunt se fecerint.

vt Iuuenes varias arteis exerceant.
Mercaturæ dent operam, vt pro cuius-
que conditione commoda sit rei paran-
de ratio, ne forte aliqui nimia indigen-
tia coacti, vel ad furta vel etiam ad
alia iniquiora facinoræ manus appo-
nant. Eò fiet, vt non modo populorum
maiolem sibi conciliet beneuolentiam:

Sed eos quoque sit pacificè iustè
honestè ac piè mo-
deraturus.

PRINCIPI E SVA

*ditione debere prouentus
Quos tamen neque inu-
tiliter expendi, neque in
homines indignos distra-
bi conuenit: præterea non
esse illi ab vlllo aliquid eri-
piendum, vt alteri donet.*

CAP. XXIX.

Quoniam Principem
vt iam supra dictum
est, liberalem esse de-
cet, neque suis parce-
re bonis, vt populo
prodesse possit, Idcir-
co constitutos habet prouentus ex ordi-
nariis tributis ac vectigalibus, quemad-
modum illi sacræ etiam literę conce-
dunt. Nam si nihil è publicis
redditis acciperet, nullam posset
erga suos beneficentiam ostendere.

13. Rom.

Verùm enim uero in ipsa magnificentia præstanda rectè consideret Princeps & quomodo, & quando, & quibus det, ne dum vni prodesse cupit obsit alteri. M. Tullius hac de re suis in officiis ita loquitur: Videndum est, vt ea liberalitate vtamur, quæ profit amicis, nemini noceat. Quare L. Syllæ, & C. Cæsaris pecuniarum translatio à iustis dominis ad alienos, non debet liberalis videri: nihil est enim liberale, quod non idem iustum. Hique arbitrantur se beneficos in suos amicos visum iri, si locupletent eos quacunque ratio ne. Id autem tantum abest ab officio, vt nihil magis officio possit esse contrarium. Præterea cauendum ne nimia liberalitas in prodigalitate degeneret, atque inde fiat, vt ipse postmodum egere incipiens, imprudentiæ meritò arguatur, suisque contemptui sit. Insuper videat Princeps ne ingratos, aut Sardanaplos ditet, qui sua ipsius abutantur liberalitate: Neque gloriæ tantum cupiditat

cupiditate fit profusus in quoslibet: quod idem M. Tullius itidem reprehendit, inquit. Videre licet plerosque non tam natura liberales, quàm quaedam gloria ductos, ut beneficia videantur facere multa, quæ videntur magis proficisci ab ostentatione, quàm à voluntate: Talis autem simulatio vanitati coniunctior est, quàm aut liberalitati aut honestati. Beneficus igitur fit in suos omnis ipse Princeps natura duce, comite studio, ut pastoris instar vel potius partis omnibus profit, quacunque tandem ratione id efficere possit. Cæterum quum illi res est hac in causa cum gratis hominibus, qui receptorum beneficiorum memores quoquo modo gratiam referre student, abundantius largiatur. De gratis enim huius generis hominibus idem Cicero sic habet: De benevolentia, quam quisque habeat erga nos, primum illud est in officio, ut ei plurimum tribuamus, à quo plurimum diligimur. Sed benevolentiam non adolescentulorum more ardore

quodam amoris, sed stabilitate potius & constantia iudicemus. Sin erunt merita, ut non ineunda, sed referenda sit gratia, maior quædam cura adhibenda est. Nullum enim officium referenda gratia magis necessarium est. Quod si ea, quæ utenda acceperis, maiore mensura, si modo possis iubet reddere Hesiodus, quidnam beneficio prouocati facere debemus? An non imitari agros fertiles, qui multo plus afferunt, quàm acceperunt? Etenim si in eos, quos speramus nobis profuturos non dubitamus officia conferre, quales in eos esse debemus, qui iam profuerunt?

Hesiodus

Duo genera liberalitatis Nam quum duo genera liberalitatis sint, vnum dandi beneficium, alterum reddendi, demus necne, in nostra potestate est: non reddere bono viro non licet, si modo id facere possit sine iniuria. Hactenus Cicero. Cui quidem etiam si videatur in nostra esse potestate non dare, tamen ausim affirmare, id Principi vix licere, qui nulla re magis, quàm largitione populorum sibi

ratis Cicero.

animos deuincit: id quod Pyrrhi Philippi & Alexandri Regum exemplo facile comprobari potest, vt interim de quamplurimis alijs nihil dicam.

Pyrrhus nanque sua munificentia cōplures vrbeis sibi conciliauit. De Philippo autem dictum est, Non Philippū, sed Philippi aurum Græciam subiugasse. Alexandri verò liberalitas tanta extitit, vt non æquo animo ferret à quocumque sua munera recusari, quod in Atheniensi Photione, qui centum talenta ab se illi dono missa noluit accipere liquidò demonstrauit. Horum igitur ac similium si vestigijs insistent Principes, odioso auaritiæ crimine vitato, liberalitatísque grato nomine conquisito, euadent

suis omnibus charissimi.

*Pyrrhi,
Philip-
pi, atque
Alexan-
dri libe-
ralitas.*

AD PRINCIPIS MAGNIFICENTIAM ac generositatem pertinere non modo suas, verum etiam sibi fœdere conuictorum Prouincias tueri, quoties iniuste ab hostibus infestatur.

C A P. XXX.

MAGNANIMORUM Regum, potentiumque Rerumpublicarum partes sunt ut non seipso tantum, sed & socios fœderibus

coniuictos ab hostium infestationibus iniquis defendere, præsertim quum periculum imminet, ut in ipsorum hostium ditionem iniuste deueniant. Eximium specimen huius bonitatis imperium Romanum olim præbuit, de quo

*Suis in of
fic.*

M. Tullius ita scriptum reliquit. Quamdiu imperium populi romani beneficijs tenebatur, non iniurijs, bella aut,

pro

pro socijs, aut de imperio gerebantur: exitus erant bellorum aut mites, aut necessarj: Regum populorum, nationum portus erat, ac refugium Senat⁹. Nostri autem Magistratus, Imperatoresque ex hac vna re maximam laudē capere studebant, si prouincias, si socios æquitate & fide defendissent. Itaque illud patrociniū orbis terræ veriusquàm imperium poterat nominari. Sensim hęc consuetudinē & disciplinam iā antea minuebamus, postremo Syllę victoria penitus amisimus. Hęc M. Tullius. Quæ licet ex plurimis ipsorum Romanorum historijs manifestissima sint, vel vnius tamen Flamini factū in vni- *Flamini⁹*. uersa Græcia liberanda satis supérque iudicio esse potest. Vt interim præmittam quàm benignè se gesserint in defendendis Iudæis, vt in primo Ma- *Cap. 8.* chabæorum libro diffusissimè contine- *Ios. 10.* tur. Quid? an non & Iosua Gabaonitis olim suppetias tulit, quum obsiderentur ab hostibus? ob id modo, quod sibi fœdere licet fraudibus impetrato con-

iuncti essent. Nec solum exempla sed & præcepta sacra nobis literæ subministrant, quibus ad beneficentiam charitatēque præstandam amicis æquē atque inimicis iure cogimur. Nanque sic inquirunt. Si inimici tui asinum videris oneri succubuisse, ne ei auxilium denegato, sed opitulator. Si conseruandis huiusmodi minutulis rebus curam adhibere iubemur, quanta obsecro solitudine Ciuitates, Regna, Respublicas, quæ maximi momenti sunt res, curare & conseruare debebimus, quoties ab hostibus opprimuntur iniuste? Circumuenitur viator aliquis à latronibus, grassatur ignis in propinquas ædeis: Inuadit lupo in gregem aut armentum, concurrunt vndique viciniore, vt oppressis opem ferant. Si naturali quodam instinctu ad hæc priuata officia indigentibus præstanda ducimur, quanto maiore studio publicis rebus itidem publicis egentibus tenemur exhibere? Quod si hæc efficiendi nulla penitus adesset alia ratio, id saltem

tem Principes mouere deberet, vt se beneficos ac liberales in aliorum necessitatibus prouidendis ostendendo, magnanimitatis ac iustitiæ sibi nomen acquirant, ociosæ vitæ infamiam fugiant, vt etiam M. Tullius consulit, inquiring, Magis est secundum naturam pro gentibus, si fieri potest, conseruandis aut iuuandis maximos labores, molestiasque suscipere, Imitantes Herculem illum, quem hominum fama beneficiorum memor in Concilio Cœlestium collocauit: quàm viuere in solitudine non modo sine vllis molestijs, sed etiam in maximis voluptatibus, abundantem omnibus copijs &c. At enim quàm pauci sunt hodie Principes, qui ità sint affecti, vt Hercule in perseque- dis Tyrannis hominum monstris imitari studeant, suisque solummodo contenti sint. Quod si tales eorū aliqui sunt, vt à bellis abstinere nō valeāt, expeditio nē in Turcas parēt, qui plurimas Christianorū prouincias iniusto titulo pos-

fident, atque inde sibi quantum libuerit, ditionis accipiant, imperiūque sineis arbitratu suo circunquaque dilatent.

IUSTITIAM DIVINAM

semen esse in pectoribus hominum satum.

C A P. XXXI.

X I S T I M A-
uit Anaxagoras Ho-
merum in id poema
suū composuisse, vt
optimi Principis in-
stitutū ostēderet, iu-

*Platonis
dictum.*

stēq; administrādū dominatum pponeret. Iouis igitur discipulos Principes vocat, qui Deorū instar iustitiā & ipsi seruent, & alijs obseruandam exhibeant. Plato itidem dixit, optimum in hominibus esse iustitiam. In sua nanque republica fuisse hanc ab altissimo rerum omnium Monarcha Deo productam, indicat. Quod illi commune est cum mul-

tis

multis aliis doctissimis viris qui hanc
cœlestem esse virtutem autumant hu-
manis à Deo mentibus insitam, vt inde
numini præcipuum honorem ac reue-
rentiam ferrent. Marcus item Tullius
in suis legibus idem frequēter affirmat.

Officiū igitur duplex continebit iusti-
tia, vt & cultu debito veneretur Deū,
& charitate non ficta prosequatur ho-

*Iustitiæ
duplex of-
ficiū.*

mines. Hanc Cicero suis in officiis,
multas in species diuidit: de Quarum
aliquibus nos hîc nonnihil dicemus,
ita nihilominus, vt ab ipsius definitione

prima nobis instituenda sit oratio. Ari-
stoteles itaque sic hanc definit, vt eam
dicat habitum esse quendam, per quem
iustorum operationes fiunt: & per quā
agunt, & volunt res iustas. M. vero Tul-
lius hanc esse virtutem ait, qua singuli
sua secundum leges possident, suam
cuique tribuens dignitatem. Cuius qui-
dem virtutis laudes hîc satius fuerit si-
lentio præterire, quàm de ipsis pro sua
dignitate non loqui. Tantam enim se-
quum sublimitatem affert, vt etiam in-

Iustitiæ.

*Iustitiæ
plures
partes.*

ter latrones venerabilis habeatur : vt non hîc referam plurimorum tam priuatorum,quàm publicorum hominum exempla, qui hac ipsa quondam æquifimè vfi, immortalẽ sibi gloriam peperere. Iam, vt dictum est supra, sunt qui iustitiæ plureis parteis attribuant. Ac primam quidem diuinam, Secundam verò naturalem, Tertiam autẽ ciuilem, Quartam sanè iudicialẽ vocet. Diuinã porrò esse aiunt, quã Deus ipse mortaliũ mētibus inserat, sic inquã, vt per hãc reliquis omnibus animantibus præferẽdi sint, atq; inde fiãt, quoad eius fieri potest, itã similes Deo, vt non nisi pietatẽ, innocentia, veritatem, sanctitatẽque sectentur. Naturale autẽ eã esse iustitiã dicunt, quẽ cūctis quidẽ animantibus, nõ ex æquo tamẽ omnibus ab ipsa natura donetur, vt videlicet se omnes ac suos fœtus enutriant, ac tueãtur, seruandæ posteritatis curã habeãt. Socratici phi osophi iustitiã naturalem esse inquiunt, æqui, rectique notitiã, quã si sua sponte quis ad vsum atq; exercitationẽ

trans

trāsferat, vir probus euadat, multò pro-
 bior etiam futurus, si alios quoque idē
 efficere doceat. Ergo quādiu per se ho-
 mines iustitiā nō exercent, suauis eius
 fructus non nisi per quandam imagina-
 tionem percipiunt, si verò per seipfos
 operā operibus iustitiæ nauēt, eò maio-
 iorē felicitatem nanciscentur, quò vir-
 tus eiusmodi circa difficiliora versabi-
 tur. Ciuilē verò iustitiam esse inquirunt,
 rectam Magistratuū administrationē,
 quæ sibi subiectos accuratē, moderatē-
 que regat: ab iniurijs tueatur: Vnicui-
 que quod sūum est tribuat. Pro perso-
 narum meritis munera dispenses: Mala
 denique omnia pro viribus amoueat,
 bonaque omnia introducat. In primis
 igitur curæ debet esse Principibus, qui
 hāc administrandā susceperūt, vt malos
 in religionem inuectos mores amolian-
 tur, temperatē tamen id fiat, ne contin-
 gat inde tumultus aliquos excitari:
 Mox verò & reliquæ consuetudines
 prauæ tollantur è medio, ne perditos
 homines omnino perdāt. Quod à Xer-

Iniustitiae.

se cum Babiloniis non solum non fuisse factum, sed potius licentiam fuisse introductam iusta reprehensione non caret. Ad hæc Principes neque iniuria quæ quam afficiant, ipsi, neque ab aliis affici patiantur, sed iniuriosis in proximos nequaquam parcant. Duo iniustitiæ genera recensentur à M. Tullio. Vnum eorum, qui inferunt: Alterum eorum, qui ab iis quibus inferitur, si possunt, non propulsant iniuriam. Nam qui iniuste impetum in quempiam facit, aut ira, aut aliqua perturbatione incitatus, is quasi manus violenter videtur afferre sociis: Qui autem nec defendit, nec obstitit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quàm si parentes, aut amicos, aut patriam deserat. Quod ad eam quoque sententiam comprobendam facit, quam paulo supra iam diximus, debere videlicet Principis iniuriis suorum propulsandis insistere. Superest vt de iudiciali Iustitia iam aliquid etiam dicamus, quam ad ius reddendum pertinere existimant.

Aequum hæc ab iniquo per leges discer-

unt.

nit, sic inquam vt Epicurei dicāt, res nō natura, sed legibus aut iustas, aut iniustas fieri, quæ quidem leges virtutem in hominibus requirant. Idem Socratis præceptor Archelaus in seipso iam sensit. Iudiciales porro leges, eas esse dicimus, per quas iudex iustum ab iniusto secernit. Et licet priuati quoque homines has easdem sequentes, ita prauos temperent affectus, vt in nefas non facile ruant. Magistratus tamen per illas multo magis fontium omnium errata corrigunt: quum sit ipse veluti viua lex quæ iustè grauitèrque disponit omnia: *Iustitiæ*
 Vt nō immeritò iustitiæ pposuerit ima *imago* perginè Chrysippus, quemadmodū refert *Chrysippus*.
 A. Gellius, in hanc formam. Dicitur *pum*, virgo esse, iudicio eam esse incorruptā: improbis nunquam concedere: non orationem modestam, non precationem, non adulationem, non denique quicquam aliud pati. Quas ob res meritò tristis etiam ac contracta fronte pingitur, cultu graui, aspectu contento & toruo, vt iniustis terrorem incutiat, iustis

fiduciam præbeat: quando huiusmodi
facies iustis grata, iniustis molesta est.

Lib. 14 Hæc A. Gellius ex Chryſippo. Quàm

Cap. 4. verò iniqua nonnulli de iustitia, de quæ

legibus fenserint, à Deo lata lex per Mo-

sem facilè indicat, quæ veram iustitiam

aliundè quàm ex naturæ viribus proue-

nire contendit. Consultò prætermis-

eo de iustitiæ genere hîc loqui, quod

Principes exercere debêt, in suis æqua-

biliter ab iniuria defendendis: in pro-

curando quæ tum necessaria tum op-

portuna sint populis: in rectè distribuē-

dis & muneribus & officijs, ac præser-

tim quæ ad religionem pertinent, pro-

pterea quod ijs de omnibus ali-

bi quoque hoc in volu-

mine dictum

iam sit.

QUANTIMOMENTI SIT
*fides. Et quàm vituperabile sit nō sta-
 re promissis.*

CAP. XXXII.

IVSTITIAE fun-
 damentum fidem es-
 se M. Tullius arbitra-
 tur, sine qua nec reli-
 quæ virtutes, virtu-
 tes putandæ sunt.
 Quid autem iniquius quàm eum deci-
 pere, qui tibi fidat? Quid magis impiũ
 quàm Deũ fallere, quẽ tuis pmissis adhi-
 bueris testẽ? præsertim vbi agitur de iu-
 re publico. Nihil enim est aliud iusiurã-
 dum quàm affirmatio religiosa, quã qui
 violat, is fidem violat, quæ proximũ in
 Capitolio Ioui locũ tenet. Quãta in ve-
 neratione habitũ sint, apud Siculos
 Palici Iouis Thalia ex Nympha filij
 ob iurisiurandi religionem, testis est
 sacra ædes illis, propter eam cau-

fam dicata. Aegyptios fama est capite
 punisse periuros. Varijs autem iurifiu-
 randi formulis vsos fuisse antiquos no-
 tius est, quàm, vt hîc referri debeat,
 quemadmodum Herodotus de pluri-
 bus gentibus annotauit: Diuersos quo-
 que fuisse mores in ferendis publico
 iuramento fœderibus compertissimū
 est, quibus quidem qui non stetissent,
 vt pactorū, promissorūque violato-
 res ingentibus deuouebantur suppli-
 cijs. Sed Christianis datam fidem in
 rebus honestis non seruasse tam pu-
 blicè, quàm priuatim, adeò iniquum
 fuerit, vt iure meritò Deus ipse cri-
 minis huius reos grauibz afficiat pœ-
 nis. Quemadmodum etiam in veteri
 2. Reg. 21. testamento cum Saulo, qui fidem Ga-
 baonitis præstitam non seruauit, factū
 fuisse testantur sacræ literæ. Idē & pro-
 fanæ de Prusia Bithyniæ Rege ostē-
 Prusias. dunt: qui ob fidem quam Annibali de-
 derat, violatā ab Nicomede filio pulsus
 Regno miseram obiit mortem. Quid?
 Tarquini) superbi perfidia, qui Seruio
 Tullo

Tullo socero Regnum abstulit? an non debita sceleri suo recepit præmia? Sed nimis hîc longum fuerit ex historijs omnibus facinoris huius exēpla referre velle, quæ quum priuatis tum publicis in negocijs fraudulentè, infidelitèrque peractis acciderūt. Verum vt æquū non est quenquam per fidem aut simulatam, aut non seruata decipi, sic è cōtrario par est, neminem esse tam socordem, vt sibi temerè patiaturs imponi. At purgitanorum aduersus Polemonem Regem prudens actus, documento cæteris esse potest, quàm non sit inutile, nonnunquam cretizare cum Cretenfisibus. Nam qui paratus est alios circumuenire fraudibus, nullo iure conqueri potest, si aliquādo ipse quòque circumueniatur ab alijs. Cæterum ea est adhibenda fidei reuerentia, vt etiam ius bellicū (quod ait Cicero) fidèsq; iurisiurandi sæpe cum hoste seruanda sit: *Parthorum iniquus?*

Quis autem æqui honestique amans *mos.*

Parthorum cōsuetudinem probet, qui rem turpem stare promissis arbitrabā-

tur? quum viri fortis esse putarent ac prudentis, omnia fraudulenter ac violenter agere. At longè diuersus mos Romanis fuit, qui multò præstabilius virtute vincere, quàm dolo existimabant: quod præsertim ex T. Camilli, & C. Fabritij dignissimis exemplis videre licet. Etenim de Fabritio seorsum refert. M. Tullius libro officiorum tertio talem narratiunculam: Quum Rex Pyrrhus populo Romano bellum vltro intulisset, quumque de imperio certamen esset generoso cum Rege ac potente, perfuga ab eo venit in castra Fabritij, eique est pollicitus, si præmium sibi proposuisset, se, vt clam venisset, sic clam in Pyrrhi castra rediturum, & eum veneno necaturum. Hunc Fabritius reducendum curauit ad Pyrrhum: idque eius factum à Senatu laudatum est. Hucusque Cicero. Pœni verò ita leue ducebant fidem frangere, vt iam abiit in prouerbium, Agere punica fide

nihil

nihil aliud esse, quàm decipere. quod vel ex Annibalis Carthaginensis operibus liquet satis, vt de Amilcare nihil dicam. Romanorum autem fidei tantus honos est habitus, vt Aegypti Rex Ptolomæus è viuis discessurus populum Romanum testamento tutorem paruulo adhuc filio, quem hæredem instituerat, reliquerit. Verumenimurò multa hîc tam fidelitatis, quæ laudem, quàm infidelitatis, quæ vituperationem promerentur, exempla sciēs prudensq; prætereo, ne in re manifestissima diutius immorandum sit. Hoc tantum addam, eius esse generis infamiam, quæ ex fide non seruata, quæ ex periurijs, quæ ex imposturis nascitur, vt nullo smigmate vnquam amplius abstergi queat. Nec vllus Princeps, aut Respublica, quæ huiusmodi maculis infecta sit, amicitiam cum alijs Principibus initam, fœdusue contractum diu seruare poterit. Denique vt Musarû quoq; sententiam

tiam

K.

tiam hac de re coronidis vice subiunge
rem libuit hîc paucula quædam carmi
na supra iã dictis rebus ascribere. Sunt
autem huiusmodi.

*Mortalium quisquis es amator integer
Pacis bonæ, atque os formæ discordiæ:
Puramque candidamque seruato un
dique*

*Fidem: neque flectas ad sinistram,
aut dexteram.*

*Ne si aliquando deserere banc ipsam
pares,*

*Aduersa te tuosque fortuna impetat.
Quæ iure merito persequitur sic per
fidos,*

Vt non queât securi esse usquã gentium.

*Quin & agitant Furie hos malo
rum vindices:*

*Faciuntque, ut eorum quisque sit Ere
bus sibi.*

PRINCIPI CURAM HABENDAM esse, vt non modo sibi subiectos populos verùm etiã alios Principes, exterãsq̃ue nationes amicitia sibi deuinciat: Deuinctosq̃ue postea temerè non offendat.

CAP. XXXIII.

ARVM omnino Principibus prodesset munitissimas habere prouincias, nisi populorum beneuolentia cõseruandas curarèt, Aliorũque Principum amicitia, exterarũque nationum societate contracta defenderèt. Amicitiaũ autem dico, quæ fidem ac iustitiam sibi coniunctam habeat: quod ea tantum, quæ inter bonos conflatur, vera demũ amicitia sit. Hæc nanque vt mutuis animorum conuentibus paratur, sic non nisi quæ recta sunt, turari solet, vt non minus Ciceroni, quàm Aristoteli placuit. Contra verò

quæ inter prauos fit societas, vt prauis item affectibus conciliatur, ità denique dissidentibus animis propriæque vtilitati solummodo inietis durare diutius nequaquam potest. Atenim quæ veræ sunt amicitia vincula, siue publicos, siue priuatos homines complectantur, vsque adeò tenacia sunt, vt etiam sanguinis propinquitati non cedant. Id quod Solomon quoque comprobat in

Prou. 18. Hæret interdum magis amicus quàm frater. Huius autem amicitia synceræ ingenium tale est, vt amici bonis æquè gaudeat, atque suis malis verò non secus ac proprijs doleat. Porrò complures etiam inter neotericos docti viri tres in parteis

Tres in parteis a- hanc ipsam amicitiam distinxere, nimi
micitiæ di rum in Ciuilem, Naturalem, atque
uisio. Hospitalem, vt ex ipsorum voluminibus editis, quæ istiusmodi de re pertractant, videre licet. M. Tullius quum in Amicitia sua de priuatorum hominum societate quamplurima disertissimè disputet, huc tandem euadit, vt dicat:

Quum

Quum omni ratione animóque lustra-
 ueris, omnium societatum nulla est
 gratior, nulla charior, quàm ea, quæ
 cum Republica est unicuique nostrū.
 Chari sunt parentes, chari liberi, pro-
 pinqui, familiares: Sed omnium chari-
 tates patria vna complexa est: pro qua
 quis dubitet mortem oppetere, si ei sit
 profuturus? Si ciues hoc inter se ob ser-
 uandam patriam efficere debent, cur
 non idem efficiant cum fœdere sibi con-
 iunctis Principibus ac Regibus? quorū
 opportunis auxilijs fit, vt seque suaque
 omnia commodius tueantur? Cauen-
 dum tamē ne nimia familiaritas (quod
 prouerbio dici solet) inter amicos con-
 temptū pariat: aut nimia facilitas ad cō-
 trahendā pro leuiore quauis causa indi-
 gnationem amicorum animos alienet.
 aut ficta proprii alicuius commodi nā-
 ciscēdi gratia simulatio magno labore
 sutā amicitia dissuat. Iniquum etenim
 foret, intimam illam coniunctionem,
 quæ focos & aras communes habet,
 quolibet pretextu temerario violare.

Omni

Cap. 6.

Super
Matth.
Cap. 14.
Homil. 50.

Omnino vt sola virtus amicitia vera
fundamentum est, ita qua alijs de cau-
sis copulatur amicitia minimè diu stabi-
lis esse cōsuevit. In primis autem id eue-
nire solet ijs, qui tātum amicitias (vt il-
le ait) vtilitate probant: De quibus etiā
Ecclesiasticus inquit: Est amicus mensa-
rum socius, qui in tuis difficultatibus
non maneat. Rebus quidem tuis secun-
dis erit alter tu: & in tuos domesticos
vtetur libertate: Quod si fueris deiectus
erit tibi contrarius, seque tuo conspe-
ctui subtrahet. Hoc idē nonnulli potius
adulatores quàm amici cum Principi-
bus faciunt: Qui quandiu aut munera,
aut officia, aut pensiones ab eis habere
se sperant, tam diu sese amicos esse ostē-
dunt. Atque hi nonnunquam Rebus pu-
blicis maximopere nocere solent: Vt de
ijs Chrisostomus dicat: Non retineas
amicos damni magistrōs: non retineas
amicos mēlæ magis quàm amicitia cupi-
dos. Hi omnes, crede mihi, nisi deli-
tijijs disrumparis, non erunt tibi amici.
Qui verò virtutis gratia tecum viuunt,

erunt

erunt cōtinui, etiā si aduersa fortuna re-
 flauerit. Nolim tamē hęc sic accipi, vt in
 humanum debere Principem esse cen-
 scam, quum nihil magis illū, quā hu-
 manitas deceat, quæ non tantum ami-
 cos amiciores illi faciat, sed hosteis quo-
 que nonnunquam in amicos vertat.
 Cuius rei magnificum exemplum in
 Chisæ Duce atque ipsius fratre viris il-
 lustrissimis apud Valentiam Galliarū vr-
 bem editum habemus. Qui quum oppi-
 dum illud obsideret, duāsque Rhætorū
 militum cohorteis in eo contineri acce-
 pisset quæ contra Rhætici Magistratus
 edictum Cæsareo sese commiscuerāt
 exercitui, quod Rhætorum gentem sci-
 ret in vniuersum Gallis fœdere coniun-
 ctam esse, per publicum nuntium ipsis
 cohortibus indicauit, si vellent ex vrbe
 spatio temporis constituto se ad Gallos
 conferre, id illis impunè ac tutò peni-
 tus licere, alioqui cum alijs vrbe capta
 interficiendos esse. Qua in re quantum
 valuerit amicitiae societatisque ratio
 animaduertere facile possumus. At sit

hoc de publicis rebus dictum. Priuatæ
 verò an non habent & ipsæ suam lau-
 dem? Quænam ætas non celebrat ami-
 corum veterum aliquot paria? vt puta
 Davidis ac Ionathanis: Thesei ac Piri-
 thoi: Orestis ac Pyladis: Damonis ac
 Pythiæ indiuiduam atque inseparabi-
 lem societatem? Sed de his aliâs. Verùm
 vt huic etiam capiti Colophonem ad-
 dam: Caueat Princeps ne veteris ami-
 citiæ fœdera temerè nouis commutat.

Cap. 9 Hac in re magis Ecclesiastici monitio-
 nibus obsequatur, qui ait. Amicum ve-
 terem ne deserito: nam recens ei

par non est. Vinum nouum,
 Amicus nouus si inue-
 terauerit, id cum
 voluptate
 bibes.

CONC

CONCORDIAM AMAN-
dam esse Principi: Neque nimium illi
fidendum suis viribus, Quū omnium
rerum vicissitudinem esse videat.

CAP. XXXIIII.

VNT nationes a-
liquot admodum bel-
licosæ, quæ pertra-
ctandis armis conti-
nuam operam nauēt.
Verum eæ si quan-
ti fit momenti concordia rectè perpen-
derent, fortasse bellorum tumultibus
atque incendijs vale dicerent: pacem-
que cum omnibus (quod in ipsis est) ha-
bere studerent. Nam cōcordia, vt ille
ait, paruæ res crescunt: Discordia ma-
ximæ dilabuntur. Quod animaduertē-
tes optimè Galliarū Henricus & Hispa-
niarū Philippus inuictissimi Reges, lō-
gis inter se dissijs iā cōpositis, pacē itā

complexi sunt, vt per affinitatis etiam iucunda vincula hanc eandem sanxerint. Quantum verò boni secum afferat concordia, Leontinus Gorgias ad Græciæ discordibus olim inter se Ciuitates facundissimè scripsit: quemadmodum & Demetrius Magnesium de Romanorum simultatibus ad Pomponiū Atticum. Qui autem discordia bellorum parente, aut auaritiæ, aut alterius cuiusuis affectus vitiosi causa delectantur, merentur illi quidem acrem sanè reprehensionem, propterea quod & seipsos & alios, nonnunquam etiam totam patriam in ruinam trahunt. vt Iudæis duræ ceruicis hominibus teste

De bel. Iosepho sepius accidit: neque enim tam
Iud lib. facile martiæ flammæ restingui, quàm
 2. *Cap.* excitari solent. Et quâquam interdum
 16. ipsa bella cœlitus ad hominum castiganda peccata demittantur, nihilominus tamen quia diuina iudicia plerunque nobis occulta sunt, nihil omnino prætermittere debent Principes ac Magistratus, quod & ad pestem huiusmodi
 propul-

propulsandam, & ad suas regiones vindique tutandas faciat. Non se temerè periculis, vt fortes habeantur, exponat, Nam vt Mimus ait,

Non citò ruina perit vir, qui ruinam timet.

Et. M. Tullius nunquam periculi fuga committendum est, vt imbelles timidique videamur: Sed fugiendum etiam illud, ne offeramus nos periculis sine causa, quo nihil potest esse stultius.

Tecum habita: sempèrque tuas vigil aspice vireis.

Non est fortis, inquit Vitus Amerbachius, qui nihil timet, sed timenda timere, non timenda contemnere conuenit. Fabius maximus cunctando potius, quàm pugnando victor euasit. Idem Antigonus fecit cum Pyrrho Rege. Contra verò nimia sui ipsius confidentia, multos præcipites egit: Sunt qui quum se maximè tutos putent, in maxima tunc præcipuè incurrant pericula: quemadmodum euenisse De-

In Histor. metrio Iosephus ait. Homines enim
Macha. (inquit ille) ante malorum peritiam v-
li. i. cap. 8. tilitates suas non intelligunt, sed cùm
 in malis fuerint constituti, tunc men-
 te percipiunt, & agunt, quæ nihil læsi
 facere debuerant. Imperiorum vicif-
 situdines obseruentur, & quo pacto
 Regnum hoc excidat, illud exurgat, &
 qui modo imperabant, nunc seruire co-
 gantur, & è conuerso. quod in Persa-
 rum, Macedonum, Romanorùmque
 Monarchijs, vt interim minora Regna
 Ditionesque præteream, videre nunc
 licet. Non est igitur, vt Principes rebus
 nimium secundis extollantur, quum
 varijs casibus omnia esse subiecta con-
 spiciant. Hactenus de viribus exter-
 nis, ac de corporis fortitudine dictum
 est: nunc reliquum esse videtur, vt de
 animi quoque robore non nihil loqua-
Fortitudi mur. Hanc itaque animi fortitudinem
nis animi diuersimodè multi definiunt. Socrates
Definitio eam esse dixit, sciētiam, quæ doceat, res
nes variæ. formidabiles non extimescere, periculo
 sas euitare. Chrysippus fortitudinem
 esse

esse rerum aduersarum tolerantiam ar-
bitratur. Aristoteles medium quoddam
hanc esse ait inter nimiam audaciam,
ac nimium timorem. M. Tullius illam
sic describit. Fortitudo est considerata
periculorum susceptio, & laborum per-
pelsio. Fortitudo est conseruatio stabi-
lis iudicij obsequentis rationi. Propriū
fortitudinis est in rebus arduis esse con-
stantem, præsertim verò vbi vitæ disci-
men incurrat, quemadmodum in bellis
fieri consuevit, in quibus præsentē intē-
tāt omnia mortē. Cōiunguntur in non-
nullis animi fortitudo ac vireis corpo-
ris, vt in Sāpsone, in Hercule, inque alijs
quā plurimis cernere est. Quis nō mire-
tur Leonidæ pectus inuictū apud Ther-
mopylas? Quatuorq; Atheniensium in
Marathonia pugna? Quis non laudet
Scæuolæ constantiam, Syllæ tyranni-
di sese opponentis? Utinam Rerumpu-
blicarum, quæ Christo nomen dede-
runt, Senatores aliquot eadem essent
animati constantia in religionis causa
liberè defendenda, quum non modo
Principes, verū etiam Senatores, ac

*De Leg.**Lib. 1.**De muēt.**Lib. 2.**Fortitudi-**nis pro-**prium.*

Iudices intrepidus esse oporteat, in omnibus quidem sententijs ferendis, at præcipuè in religionis ipsius honestissimis causis, vt hac de re supra quoque iam diximus. Perpaucos tamen esse crediderim, qui sapientiæ coniunctam fortitudinem habeant, vt æquum est pareis has incedere. Id Aristomeni Messenio, cui cor pilosum fuisse ferunt, contigisse credibile est, aut etiam Tritano Samniti, quod nihilominus Crotoniate Miloni nõ contigit, quum ausu temerario interierit. Quid autem dicemus de animi fortitudine illa, quæ in causa religionis ostenditur? Quis non hanc summopere commendet? qualem extitisse in Iobo, in Apostolo Paulo, innumerisque alijs diuinæ literæ contestatur. Sed vt ad Principū fortitudinē reuertamur: id in primis illos decere arbitror, vt ne despondeant in rebus aduersis animum, Sed Annibalē, Mariū, Sertoriū, aliósque cordatissimos Duces æmulentur, qui nunquam reflati fortunæ cedere consueuerāt, quod il-

lis erat eò facilius factu, quod difficilibus atque asperis rebus iam inde vsque à pueritia consuefecerant animum, vt Cimbros ac Celtiberos transeam, quibus mortis omnino nullum genus formidolosum erat.

NIHIL ANIMI FORTITV

dini similius quàm Audaciam arrogatè esse, quum tamen hæc Duces atque exercitus in maxima discrimina frequenter inducat.

CAP. XXXV.

EXTRINSE-
cam similitudinem
quandam cum ani-
mi fortitudine teme-
raria habere videtur
audacia, quum tamè
veræ fortitudini penitus contraria sit,
vt que nò modo pericula nò cõsideret

aut euitet, sed ad hęc incautè subeunda
 vel sine causa nonnunquam aggredia-
De of- tur. Quamobrè Cicero de hac ipsa sic
ficijs. ait. Temere autè in acie versari, & ma-
 nu cū hoste configere immane quidè
 & belluarū simile est, nec iudiciū forti-
 tudinis est. Sed quū tēpus necessitāsque
 postulat, decertandū est, & mors serui-
 tuti turpitudinīque anteponenda est.
Archida Archidam' Laecedæmoniorū Princeps
mi dictū. filio pugnā aduersus Athenienses præ-
 cipitanti dixit, aut vires tibi fili augendę
 sunt, aut audacia minuenda, Sēper igitur
 fortitudini inimica est temeritas,
 sempérque cōsilio vacat, siue illa ex a-
 nimi elatione nascatur, siue ex despera-
 tione, siue ex stupore, siue alia ex re qua-
 cunque. Q. Cepionis contra Cimbrōs
 & C. Flaminiј aduersus Annibalē pu-
 gnarum exitus documēto esse possunt,
 quid imper' ratione destitutus valeat.
 Cōtra verò Fabij maximi prudēs cun-
 ctatio Annibalē ad ea vsque tēpora ro-
 manis insuperabilem vicit. Ille consilio,
 Marcellus executione pollebat, vt de
 vtroque

utroque sit iure dictum. Fabium quidē clypeū, Marcellū autē gladium Romanorū esse, ob idque simul iunctos à Senatu populoque Romano fuisse, vt præsentaneo alter alteri auxilio foret. Non debēt igitur Principes temerè aggredi, quod humeri postea (vt poëta inquit) ferre recusent: quemadmodum & Sebastianus Foxa super Aristotelis Ethicen inquit, Temerarius autem is, qui quod supra vires est, nulla habita periculi ratione, cōfidenter aggreditur: Quem idcirco necesse est, in ipso congressu deficere, quoniā plus quā vires permittāt, tētavit &c. Scipio verò Africanus turpe esse aiebat in re militari dicere nō putarā. Idē negabat aliter cū hoste cōfligi debere, quā quū aut occasio obuenisset, aut necessitas incidisset: & quæ apud Valeriū Maximū sequuntur. Quod si omnino bellare iuuat, in infideleis ferātur, exēplo Iosux ac Davidis: de quo Stapulēsis ita inquit. In sacris literis David puer inermis, impaudus aggreditur Gigātem hamata lori-

Sebastianus Foxa.

*Lib. 7.
Cap. 2.*

ca, multiplicique telo tumētem: nudus
 occupat armatum, occupatum obrun-
 cat. Vnus puer fortis decem millia cede-
 re cogit. Ecce quid pro cultu diuino ge-
 nerosæ mentis virtus infractaque forti-
 tudo valere debeat, cui semper virtutū
 Dominus fortissimus rerum aspirat ab
 alto. Et si hæc vel sola nunc inter Chri-
 stianos Principes regnaret virtus, non
 esset tam paruum nunc Christi Salua-
 toris regnum, & in tantis angustijs no-
 men eius contractum, qui ex duodecim
 fortibus totum sibi conquieserat orbē.
 & cætera, quæ longa oratione ibi prole-
 quitur ipse Author, quoad tandem ita
 concludit. Omnes Christiani gratijs
 habitis, & pijs ad Deum veræ fortitudi-
 nis parentem profusis lachrimis concla-
 ment cum Baptista mantuano,

*Surge, tuo pater ense tuos defende nē-
 potes,*

*Quam geris, aduersas feriat rhōphea
 cohortes:*

*Capadoce, Phrygij, virides vbi flumi-
 neripas*

Curuat

Curuat, & argutos audit Meander
olores.

Et veteres Eneti, Cares vbi dicitur ortū
Augurium, Licij, Pontus, Bithynia
diues

Annibalis tumulo insignis, Lydique
vetustum

Vnde genus Tuscis fuluas vbi voluit
arenas.

Diuitibus Pactolus aquis: Hæc omnia nostris

Hostibus, & rigido parent inuita ty-
ranno.

I Decus o Regum, tantoque accinge
labori.

Præteritisque nouam meritis hanc
adijce laudem,

Quam delere sequens annis labenti-
bus ætas

Nulla queat: sed quæ cælo scribatur
& astris.

Parce tamen miseris: nec te fortuna
superbum

Eleuet, & casu virtus dominetur in
omni.

Hæc de fortitudine, quæ sola Regno
rū lapsas, aspirate Deo, releuat ruinas

FORTITVDINI TIMIDI-
*tatem opponi: quæ sæpius in causa est
vt & Duces, & milites magno cum
dedecore vincantur.*

CAP. XXXVI.

NIMI fortitudini
timorem opponi ne-
mo est, qui dubitet:
qui quidem timor
quum animum inua-
lit, sic ipsius vireis e-
neruat, vt sæpe etiam in desperatione
inducat, vt de Oreste, de Atheniensi Ni-
cia, de Nerone, quam plurimisque alijs
apud Historicos legere est. Sunt qui per
somnia concitentur in terrorem, quæ ad
modum Pharaoni, Nabuchodonosori,
Galbæ, Vitellio, alijsque cõpluribus eue-
nisse

nisse constat. Quid de Perseo Macedo-
nię Rege dicem? Quid de Pōpeio ma-
gno? Quorū vtrique quū maximè opus
esset vltimis in suis cōflictibus fortitu-
dine, tunc maximè nimia formidine de-
fecit animus. Solō vnus è septē Gracię
sapientibus vt è cordibus militum, qui
sua pro Republica pugnaturi erant
metum excuteret, legem tulerat, vt eo-
rum, qui inter pugnandum morerētur,
liberi, stipendijs publicis alerentur. Vti
nam hac tempestate nostri etiam Prin-
cipes itā essent erga suos milites anima-
ti, fidiōres illos, & animosiores habe-
rent. Sed ad rem. Quū. Q. Fabij dictato-
ris exercitus Annibalem ad Casilinum
obsedisset, Pœni facilè potuissent vinci,
nisi Romanus miles fraudibus Anniba-
lis circumuentus, formidine correpta
cessisset loco, quemadmodum. T. Li-
uius in De secundo bello punico vo-
luminibus diffusissimè narrat. Extat *Lib. 2.*
etiā Ambronū populorū exemplū, qui
suis sceminis formidolosiores fuere. Nō
extimefcit impavidus miles vitā peri-
culis

culis exponere, quoties rei dignitas id
 exposcit. At cōtrā timidus honoris obli-
 tus ac famæ, vel minima discrimina vi-
 tare solet. Quid igitur illi prodest ar-
 mare corpus, si animus inermis manet?
 Nam quidam adeò meticulosi sunt, vt
 quum classicum cani audiant, in publi-
 cum prodire nō audeant, animi torpo-
 risque viribus destituti. Vnde Iodocus
 in Ethicen Aristotelis inquit, Fugere
 laboriosa timidi est atque mollis. Idem
 vbi de verecundia tractat, sic ait: Stupi-
 dus siue pavidus est, qui ex passione,
 non electione de quolibet tam honesto
 quàm turpi vituperationem timet: ne-
 que audet bonum opus aggredi, quia ti-
 met irrisionem hominum, ob cuius ti-
 morem abstinet æquè ab honesto, sicut
 à turpi: quemadmodum timidus metu
 periculorum belli abstinet ab aggrediē-
 dis hostibus. Ergo bellica præcepta ne-
 quaquam seruat: Quia lex fortitudinis
 iubet, vt ne miles fugiat ab acie: ne dese-
 rat locum: non arma abijciat. Neque tã-
 tum immodicus timor pugnandi pro-
 uinciam

In Mag.
Moral.
Aristot.

uinciam deserit, sed in molestioribus negocijs homines interdum etiam ad desperationem talem adigit, vt sibiipfis manus consciscant: quod minimè post tenebras lucem sperent. Id Catoni, id Bruto, id Cassio, id alijs permultis accidisse notius est, quàm vt hïc referri debeat. Quin & populi aliquot inuenti sunt, qui mutuis volutarisq; vulneribus desperata rerum suarum salute se ipsos interficiebant, aut sua sponte insiliebant in ignem vt saltem eo pacto manus hostileis euaderent, quemadmodum & Saguntini, & Numantini à Romanis obsessi fecerunt. Quid? an non & Santium populus ter diuersis exercitibus obsidètib; idem facinus perpetravit? Quare quum timiditas plurium malorum auctor sit, vt quæ neque publicis, neque priuatis rebus prouideat merito cunctis fugiendam esse contendimus.

QVAM REPREHENSIBILI-
*lis sit in Principibus Auaritia, præ-
 fertim quando comitem habet ambi-
 tionem.*

C A P. XXXVII.

V M alia quam-
 plurima vitia, tum
 præcipuè Auaritia
 magnam perturban-
 di Principum, priua-
 torumque hominũ
 animos vim habet. Ea Stoicis tenacissi-
 ma cupiditas est, atque inordinatus a-
 mor, immò (vt Ouidius ait) amor sce-
 leratus habendi. Paulus Apostolus ra-
 dicẽ omnium malorum auaritiam esse in-
 quit: cuius auidi quidã à fide aberrarunt,
 & sese transfixerunt doloribus multis.
 Auarus igitur, vt etiam Mimographus
 ait, ipse miseriæ causa est suæ: nam quò
 maiores diuitias accumulatur, idque per
 fas ac nefas, cò magis inter ipsas opes
 inops est, quum illi instar hydropici.

Quò plus sunt pot. & sitiantur aqua.

— Quo

Quo de vitio Valerius Maximus ita *Lib. 9.*
 scripsit. Protrahatur in medium etiam *Cap. 4.*

Auaritia latentium indagatrix lucrorum, manifestæ prædæ auuidissima vorago, nec habendi fructu felix, & cupiditate quærendi miserrima. moxque de Cypriorum Rege Ptolemæo sic inquit: Non possedit diuitias, sed à diuitijs possessus est: Titulo Rex Insulæ, animo autem pecuniæ miserabile mancipiū. Quã-

Catonis dictum.

De offic.

obré M. Cato quum de corrigendis moribus cõcionaretur ad populū Romanū, dixit auaritiā ac luxuriā duas esse pestes, quæ potentissimum quodque imperium destruere valerent. Cui sententiæ M. Tullius astipulans ait: Nullum vitium tetrius est, quàm auaritia, præsertim in Principibus & Rempublicam gubernantibus: habere enim quæstui Rempublicam, non modo turpe est, sed sceleratum etiam ac nefarium. Itaque quod Apollo pythius oraculo edidit Spartā, nulla re alia nisi auarita esse periturā, id videtur nō solū Lacedæmonijs, sed etiā omnibus opu-

Offic. 3. lentibus populis prædixisse. Detestatur idem alibi. M. Crafsi & Q. Hortensij factum, Qui quum L. Minutij Basilij locupletis hominis falsum testamentum in quo ipsi quoque scripti erāt heredes, è Græcia Romam esset allatum, quanquā euidēs fraus erat, inhonesti tamē lucri captura inuitati suis eā auctoritatibus cōtexerunt. An nō & Iugurta, quū Roma discederet, urbē illā venalem esse dixit, si emptorē inueniret? ac citō periturā quod nimirū malè parata, malè item dilabi cōsueuerint. Id quod etiam Demades atheniensis orator ostendit, qui quum ingenteis diuitias per auaritiam parasset, per luxum ac libidinem eas demum perdidit. Heu quàm falluntur Principes, qui auaritia ducti populos indebitis grauaminib⁹ impositis expilātes augere suos inde thesauros arbitrantur, ob id enim contracto in seipfos populorū odio, ruina aliquādo patent. Indicio esse possunt Lydi, qui Regē suū olim eandē ob causam cū tota familia interemptū, in Pactolū fluuiū precipitarunt

tarunt, vt inde se auro exsaturare possent. Itaq; qui magna cupiūt (inquit Stapulensis) vt tyrāni nō illiberales, sed potius perniciosi, impij, iniusti que dicuntur, vt Dyonisius Syracusanus, qui vbi auro & magnificis oblationib⁹ tēpla Deorū spoliauerat, in Diuos iocabatur, cachinōsque mouebat. De quo Valer⁹ maxim⁹ scribit plura ac paulo post. *Lib. 1.*

Turpi item versantur in lucro lenones, qui spe quæst⁹ turpiter meritoria exercent: Nebulones genus hominū leuiū, aliorum fex, & nostri generis dedecus: Fœneratores, qui dant ad fœn⁹ hoc est ad vsuram, & quorum nummi nūmos pariunt. Atque alia quamplurima, quæ in hanc sententiam subiunfert inibi Stapulensis, quoad ad Iuueualis quædam carmina citāda descēdit, quæ sic habēt.

*Sed quò diuitias hæc per tormenta
coactas?*

*Quum furor haud dubius, quum sit
manifesta phrenesis,*

*Vt locuples moriaris, egenti viuere
facto?*

*Interea pleno quum turget saculus
ore,*

*Crescit amor nummi, quantum ipsa
pecunia crescit.*

*Et mirus hanc optat, qui nihil habet.
Et paulò infra.*

*Inde ferè scelerum causæ: nec plura ve
nena*

*Miscuit, aut ferro grassatur sæpius
vllum*

*Humanæ mentis vitium, quàm seua
cupido*

*Indomiti sensus: Nam dives qui fieri
vult*

*Et citò vult fieri. Sed quæ reuerentia
legum?*

*Quis metus, aut pudor est vnquam
properantis auari?*

Supra etiam dixerat idem Poëta.

*Et maiore domus gemitu, maiore tu-
multu*

*Planguntur nummi, quàm funera:
nemo dolorem*

*Fingit in hoc casu: vestem diducere
humanam*

*Contentus, vexare oculos humore co-
acto.*

*Ploratur lachrymis amissa pecunia
veris.*

Et non modo ploratur, sed plerun-
que curritur ad necem. O Auari ani-
maduertite, elegantem poëtam habe-
tis Ausonium Gallum vestrum fatum
describentem.

*Qui laqueum collo necebat, repperit
aurum.*

*Thesaurique loco deposuit laqueum.
At qui condiderat, post quã non rep-
perit aurum:*

Aptavit collo quem repperit laqueũ.

Itã certè digna mulcta pereũt, quos
auri sacra fames continuè strangulat:
Et nihil ad tantam miseriam finiendã
deesse putavit Ausonius præter laqueũ:
habent enim quem in sacris literis imi-
tentur, Iudam avarum, cuius fauces la-
quei constrinxerũt, & cuius media cre-
pãtis viscera lapsa fluxerũt: Dignũ pro-
fectò auari speculũ. Quibus enim adẽ-
pti sunt virtutis oculi, illis relictĩ sunt

ad omnia turpia sensus. Et monstrum
 Principum venatur capita, & nunc in
 esca, nunc in poculis toxica miscet. Per
 Deum immortalem ô Principes hanc
 sauisissimam belluam, hanc Pandoram
 omnium vitiorum parentem ab omni-
 bus Regnis pellite. Hæc enim victoria
 vobis securam vitam relinquet, vitã re-
 stituetis pupillis, vitam orphanis, pau-
 peribusque viduis. Deinde Author idẽ
 Stapulensis Craesi & Aquilij proponit
 exempla, quorum vterque ob nimiam
 auri cupiditatem infœliciter occubuit.
 Mox argumenta quædam, quibus aua-
 ri suum morbum defendere nituntur,
 in medium profert, illisque omnibus
 veluti per dialogum respondet. Verùm
 hæc apud ipsum Authorem cõmodiùs
 videri poterũt. Nã nimis longum foret,
 huc omnia velle transferre. Cæterũ (vt
 prosequamur inceptã) ingens omnino
 mortalium, præcipuèque Principum
 stupiditas ac stultitia est, qui quũ Do-
 mini creatarum rerum à Deo sint con-
 stituti, seruos auri atque argenti alia-
 rumque

tumque huiusmodi terrenarum rerum
 seipso efficiant. Quibus etiam Chriſto *Homel. 31.*
 ſtomus ait: Auarus cupiditate æris alli- *In Mat.*
 gatus terrenis rebus affixus, & ſeruus *x. Cap.*
 factus ex libero, & cœleſtibus excidens
 nunquam de ſublimioribus cogitat: &
 cœtera quæ ſequuntur. Hippocratis *Hippocra*
 igitur conſilio, parendum auaris fue- *tis ſententia.*
 rat, qui ait: Qui vult liber eſſe, non cu-
 piat, quod habere non poteſt. Qui vult
 habere, quod optat, optet quod habere
 poteſt. Hoc peſtifero morbo complu-
 res ex antiquis Principibus addita in-
 ſuper ambitione laborarunt: qui in alie-
 na Regna contra ius & fas inuadentes
 populos, nationeſque ſibi ſubiugare ten-
 tarunt, non quidem vt illis beneface-
 rent, ſed tantum vt dominandi & habē-
 di vitioſæ libidini cū eorum detrimen-
 to ſatiſfacerent. Quamobrē Calithe-
 nes Alexandrum increpans dixit. Si
 Deus es, beneficia largiri mortalibus
 nō ſua eripere debes: Si homo, id quod
 es, ſemper te eſſe cogita. Et ſcytharum
 legati eiſdem Alexandri cupidita-

tem moderari potuissent, si non alius imbibisset hoc immedicabile malum. Elegantem eorum orationem si quis videre desiderat, apud Q. Curtium inueniet: ad quem ipsum remittimus. Et Cyneas Theffalus Pyrrhum Regē pulchra deductione admonuit, ac salubre consilium dedit, ut à cædibus ac rapinis locorum, & gentium abstineret, suis, quæ sufficere illi ad felicitatem poterant, contentus. Quod sanum sanè cōsiliū, si secutus fuisset Rex, & filium, & seipsum in extremas miseras non coniecisset. Principes igitur nostri iam discant & ipsi auaritiæ atque ambitioni frenum imponere, ne dum terrenā ditionem iniuste quærunt acquirere, iustè cœlestem amittant. Nam hæc vitia ad eō efra sunt, ut non sanguini, non amicitia, non fœderibus, non sexui, non ætati, non denique vlli rei parcant, ut quod sequuntur, assequantur, quod oblita suæ conditionis perpetuò se fructura his bonis, quæ sibi quomodocunque tandem parauerint, arbitrentur.

Verum

Verùm qui Principes cupiunt ex immundis huiusmodi Lacunis emergere, quã veteres, tũ recentis euoluãt historias non minũs profanas, quã sacras, quoniam ex ijs omnibus liquidò cõprehendere poterunt, nihil esse diuturnum sub Sole: Transferuntur imperia: Regna commutantur: Intercidũt Republicæ: Ditiones intereunt: Qui dominantur seruiunt: Qui seruibant, dominantur: denique licebit obseruare cunãta, quæ aut olim per orbem gesta sunt, aut nunc gerantur varijs & casibus, & vicissitudinibus esse subiecta: quemadmodum vt gentis Iudicæ res diuinis literis contentas præteream, Troianis, Græcis, Persis, Macedonibus, Romanis, Carthaginensibus, Lacedæmonijs, Atheniensibus, innumerisque Regnis ac Ditionibus alijs euenisse commonstrabũt eadẽ ipsæ historiæ. Fœliciter itaque sapient, si alio periculo sapient: neque sanguinolentis victorijs, aut populorum stragibus,

aut

aut regionum rapinis auidam possidē-
 di regnādique cupiditatem explere cō-
 tendent. Vtinam saltem imitentur &
 Paulum Aemilium, & Africanum eius
 filium, qui ex maximis prædis deuicto
 ab hoste collectis nihil sibi penitus reser-
 uarunt, Sed in ærarium publicum ad
 communem vtilitatem omnia contule-
 rūt. Hoc Principum, Hoc Reëtorum,
 Hoc Exercituum quoque officium est,
 prodesse populis, aut si quid ab illis ac-
 ciipiendum est, cum bona eorum gratia
 est auferendum. Quid enim vtilitatis
 habet, violenter sibi parare thesauros,
 atque inde populorum beneuolentiam
 amittere? vix fieri potest, vt qui Dux
 aut iudex citò ditescere expetit, rectè
 munus iniunctum administret. Quum
 gloriaretur Sylla se ditissimum esse, re-
 spondit Senator quidam, quī potest fie-
 ri, vt vir sit probus, qui tam breui tam
 diues euaserit? quum præsertim nil sit
 illi à parentibus relictum? Vbinā hodie
 inuenire est aliquē tā generosum ac li-
 beralem, quàm extitit Camillus? Cui
 quum

quum à Gallis oblatum esset aurū generosē refutauit inquiring: Ferro, nō auro patriam esse seruandam, Itaque liberalitas patriam seruauit, quam illiberalitas auro corrupta perdere potuisset. Est enim liberalitati fides, auaritiæ verò comes perfidia. Darius Xerxis pater in periculis dubiisque rebus quum pecunia opus esset, prouinciarum Præsides, Principesque accersiri iubebat, rogabatque grauiāne tributa irrogarentur: Respondentibus verò ea mediocriter se habere, dimidium vt ex quæstoribus soluerent præcepit: pluris enim populorum gratiam, quàm pecuniæ magnitudinem faciebat. Nā liberalitas nullum nisi gratum pectus inhabitat, Phocionis & factum & dictum e-

quum multæ pecuniæ à Philippo Rege dono mitterentur, nequaquam accipere voluit. Et hortantibus Oratoribus, vt si is

Darius.

Phocionis & factum & dictum e-
legans.

facile

facile carere posset, filiis tamen acciperet, quibus difficile esset in tanta paupertate paternam dignitatem tueri: respondit: Si similes mihi erunt liberi, hic idem agellus, qui me ad hanc dignitatem euexit, illos educabit. Sin dissimiles, nolo his opibus eorum luxuriã alere. Et hic exemplo est, liberales facile ditescere non posse: & plus gaudere alijs sua dispensare, quàm aliena recipere. Hinc Iuuenalis ait.

MENSURA TAMEN QVAE

*Sufficiat census, si quis me consulat:
edam,*

*In quantum sitis atque fames, &
frigora possunt.*

*Quantum Epicure tibi cultis suffe-
cit in hortis.*

*Quantum Socratici coeperunt ante
penates.*

*Nunquam aliud natura, aliud Sa-
pientia dicet.*

Et alibi.

*Nemo petit modicis quæ mitteban-
tur amicis.*

A Seneca

*A Seneca: quæ Piso bonus: quæ
Cotta solebat*

*Largiri. Namque & titulis & fa-
scibus olim*

*Maior habebatur donandi gloria.
Solum*

*Poscimus, ut cœnes ciuilitè. Hoc fa-
ce, & esto,*

*Esto (ut nunc multi) diues tibi: pau-
per amicis.*

Et Horatius.

*Si quis pauperiem veritus potiore
metallis*

*Libertate caret, dominum vehet im-
probus, atque*

*Seruiet eternū, qui paruo nesciet vi.
Imperat, aut seruit collecta pecu-
nia cuique.*

Epimenides verò dicebat, pecuniā
Avaro supplicium esse, liberali decus.
Cæterum si quis cupit intelligere, qui
nam sint verè diuites, Is M. Tullij Cice-
ronis vltimum paradoxum ad M. Bru-
tum perlegat, ibi enim hanc mate-
riam diffusissimè pertractatam videbit
diffu

diffusissimè pertractatam videbit: Cuius hinc verba refertè supersedeo, tum quia unicuique commodum est, apud ipsum Authorè hæc perspicere, tum ne nimis lōga recitatiōe lectorè remorer. Porro nonnulli sunt qui per ambitionē ad auaritiam defleant, propterea quod videant extitisse plureis, qui diuitijs ingentibus ingentem sibi nobilitatem compararint. Igitur ad idem hoc & ipsi facinus animati, quo iure, quaque iniuria corradere diuitias vndecūque conantur, vt ipsi quoque nobilitatem inde atque honorem adipiscantur. Quod innuere videtur & Aristoteles Ethic. 4. quum ait: Potestas, diuitiæque propter honorem expetuntur. Itaque qui hæc habent, per ipsa honoribus affici volunt, & quædam alia, quæ in hanc sententiam ibi sequuntur. Quum autē damnamus auaritiam, non propterea dicimus Principem non debere suarū rerum curam gerere, sed potius id volumus res ipsas ita rectè administrari, vt omnia virtuti consentanea sint, quod hæc

hæc sola mortaleis nobiliter, atque illu-
 streis faciat, ac magnanimos: Cui sententiæ sic ad stipulatur Stapulensis in Ethi-
 cen Aristotelis, vt prolixiore disputa-
 tione hanc ipsam cõfirmet. Eam pote-
 rit Lector, si libuerit, apud eundem Au-
 thorem inspicere. Verum de veræ nobi-
 litatis origine, deque causis ipsius insti-
 tuendæ, conseruandæ atque excolendæ
 si quis auct plura pernoscere, tam ex di-
 uinis quàm ex humanis literis, Pius Ae-
 neas in suis historijs abundè satis huic
 faciet. Nam hæc omnia oratione copio-
 sissima percurrit. Nos verò caput hoc
 ita concludimus, auaros homines tur-
 pis lucri Sectatores, diripiendis aliorum
 bonis inhiantes ab sibi ipsis tantum na-
 tos neque nobilitatis nomen promere-
 ri, neque si interdum assequantur diu-
 tius conseruare, quum id eos
 iniusto titulo posside-
 re certissi-
 mum sit.

Y

OPTIMUM ESSE REME-
 dium ad seruandam in concordia
 Ciuitatem, curare, vt quaedam sit in-
 ter Ciueis, quoad eius fieri potest,
 æquabilitas, ne quidam elati nimi-
 um, ceu Lupi ac Leones euadant.

CAP. XXXVIII.

Ensum inæqualitas
 Aristoteli seminaria
 discordiæ inter ci-
 ueis plerunq; gignit
 quum illis de virtu-
 te potiùs quàm de
 diuitijs inter se certandum esset, quã-
 doquidem virtus ipsa nõ diuitiæ alium
 alio nobiliorem facit: quod in Aristide
 Atheniensi facilè est cernere, qui quã-
 nis ob virtutes alias præcipuèq; ob iu-
 stitiam qua erat præditus, iusti cogno-
 men adeptus esset, nihilominus ad eò
 pauper extitit, vt suo sumptu iam mor-
 tuus efferri nequiuerit. In quo tantum
 abest, vt sit habitus ignobilis, vt multo
 — magis

magis inde suam & nobilitatem, & dignitatem auxerit. Ceterum quum eidē Aristoteli Ciuitatis corpus in plura membra diuidatur, nempe in Agricol- *Lib. 4. Po*
 las, in Artifices, in negociantes circa fo- *lit.*
 rum, in mercenarios, & in p̄sidiarios
 milites, quibus omnibus ad sui conser-
 uationem vrbs indiget: Quumq; alijs
 idem Ciuitatis corpus in pauperes, di-
 uites, mediocresq; distinguatur, Prin-
 cipi summopere vigilandum est, vt qua
 possit, maxima dexteritate, ac benigni-
 tate membra hæc omnia moderetur,
 vt vna cum capite totum corpus inte-
 grum seruari queat. Sed enim quum
 nihil tā noceat rebus publicis, tātumq;
 damni prouincijs afferat, quàm vt in ijs
 insolentes, iniuriosi, superbiq; nutrian-
 tur, cauendum est Magistratui diligen-
 ter, ne facis huiusmodi faueat, qui ni-
 hil aliud quærunt, quàm vt per ipsum
 impunè sibi liceat, ex rapinis alieno-
 rum bonorum & ociosè & vitiosè
 viuere. Sunt igitur aut interficien-
 di aut saltem expellendi, si consul-

Lib. 7.
cap. 2.

tum patriæ velit ipse Magistratus, ne
 si nimium indulserit, obsequi tandem
 illis necesse sit. Aristophanis apud Va-
 lerium Maximum extat hæc de re ad-
 monitio in hæc verba. Aristophanis
 quoque altioris est prudentiæ præce-
 ptum, qui in Comœdia introduxit re-
 missum ab inferis Atheniensem Peri-
 clem yaticinantem non oportere in vr-
 be nutrirî leonem: Sin autem sit alitus,
 obsequi ei conuenire. Monet enim vt
 præcipuæ nobilitatis, & concitati inge-
 nij iuuenes refrenentur: nimio verò fa-
 uore, ac profusa indulgentia pasti, quo
 minus potentiam obtineant, ne impe-
 diantur: quod stultum & inutile fit, eas
 obtrectare vireis, quas ipse foueris;
 Hæc Valerius. Ergo qui sunt ita perdi-
 ti, nihil commune habent cum Aristi-
 de paulo supra iam dicto, nihil cum
 Epaminonda, nihil cum L. Mumio, ni-
 hil cum Fabio Maximo, nihil denique
 cum quàm plurimis alijs egregijs viris,
 quos patriæ potius, quàm sui ipsorum
 ratonem habuisse cõpertissimum est.

Etenim

Etenim omnes hi virtutis tantum non diuitiarum, quas cōtemnebant, aut potentia causa nobileis haberi volebant: Quæstumque putabant maximum, quam maximè seruire suorum ciuium commodis. Hoc idem nostris principibus efficiendum est, ac præcipuè cauendum ne populos ad iracundiam prouocent, vt ne inde seditionis alicuius occasionem præbeant, quemadmodum Romæ per nobileis factum aliquoties cum plebe fuit. Vt igitur nimio furore, immodicâque iracundia in suos excandescere ac seruire Principibus frequenter obest, ita mansuetudine, humanitate & clementia cūctis adesse, præsertimque nobilioribus & fauorem, & gratiam nō mediocrem illis conciliat. Quod sic accipi velim, vt non propterea verè Principes ipsos irasci, quoties iustis legitimisque de causis irascendum est: quum & Christus Iesus māsuetudinis omnis ac mititatis exemplum, summa nonnūquam exarserit indignatione aduersus pro merito fonteis, quemadmodum

Mat. 21. Euangelistæ contestantur. Psalmogra-
Ioan. 2. phus item quousq; sit fas iram exten-
 dere, nobis indicat, inquiens: Irascimini
 & nolite peccare. Verùm si quis de
 hac ipsa ira, deq; eius antidoto, mansue-
 tudine complura scitè scripta peroptat
 audire, Aristotelem adeat, qui his de re-
 bus differit sermone locupletissimo.
Lib. 4. Nos verò Principem illum valdè com-
Moral. mendādum esse ducimus, qui nouerit,
Cap. 4. quo tēpore, quo loco, quibus personis,
 quantū vnicuiq; delicto irascendū sit:
 sic inquam vt semper iræ præcipiti mo-
 derans ratio dominetur. Antigonus in
Antigo- Eumenem plūs quam par erat, iratus,
nus. illum ad necem, propositis etiam inter-
 fectori præmijs, exquirebat. Eumenes
 autem sua mansuetudine & calliditate
 vicit Antigonum. Quid? an non Apol-
 lonius quoq; Tyaneus Philosophus in
 causa fuit (vt nonnulli arbitrantur) vt
 Aurelianus Imperator mitigaret, ira-
 cundiam, qua succensus vrbi Tyanae in-
 terminatus fuerat se ne canem quidē
Clemēter. relicturum in ea? Antonius Pius adeò
 Clemēter

Clemens extitit, vt Scipionis celebra-
 tissimam sententiam in ore frequēter
 haberet, se malle vnum seruare ciuem,
 quàm mille hosteis occidere. Cui nō est
 notum consilium Athenodori Philoso-
 phi Augusto Cæsari datum ad reprimē-
 dam iram? vt videlicet iratus, nihil dice-
 ret prius, aut faceret quàm quatuor & *Atheno-*
dori con-
filium.
 viginti græci Alphabeti literas mente
 percurrisset: idem ferè cum Alexandro
 magno Gymnosophista quidā effecit.
 Et Diodorus Siculus Author est: Sa-
 bacum Aegyptiorum Regē adeò san-
 guinis animaduersionem horruisse, vt
 capite reos, dānatosq; vinctos catenis
 operas vulgo per Ciuitates præstare iu-
 beret, ne interimerētur: Et quū (paucis
 interfectis sacerdotib⁹) i⁹perare potuis-
 set, spōte se regno abdicauit, maluitq;
 in māsuétude, scelere vacare, quàm
 crudeliter diuturno regno potiri. Nihil
 hic dicā de Trasibulo Lai filio, de Pytha-
 gora, de Xenocrate, cō pluribusq; alijs,
 quorū māsuétude cunētis est notissima
 Sedenim cōtraria huic iracundia quos
 fort⁹ pariat, vel vni⁹ Altyagis exēplū, vt

innumera prætermittam alia, satis iudicio esse potest. Hæc nanque non modo
Lib. 9. non parcat inimicis, sed ne amicis quidẽ
Cap. 2. quanuis innocentibus. Hæc eadẽ Cru-
 delitatem comitem habet. De qua Va-
 lerius Maximus sic inquit, Crudelita-
 tis verò horridus habitus, truculenta spe-
 cies, violenti spiritus, vox terribilis, om-
 nia minis, & cruentis imperijs refer-
 ta. & quæ cum suis exemplis sequuntur.
 Isocrates autem hisde rebus alloquens
 Regem suum sic ait: Adimito metum ci-
 uibus, neque velis admodum formida-
 bilis esse ijs, qui nihil peccant: Nam ut-
 cunque reddideris alios affectos in te,
 ita & tu in illos eris affectus: & quæ alia
 in eandem sententiam illic referuntur.
 Non ita procul à crudelitate abest se-
 ueritas. De qua nos quoque supra non
 nihil attigimus. Verum quisquis expe-
 tit seueritatem ipsam penitus intueri,
Lib. 6. pluraque ipsius exẽpla cõspicere, Vale
Cap. 3. rij maximi totum de Seueritate Caput
 euoluat, in quo permulta comperiet
 summa etiam admiratione dignissima.
 Princeps

Princeps itaque cui cordi est, pacificè
 diùque regnare, feruidam atque impe-
 tuosam deuitet iram, affabilem & gra-
 tiosam humanitatē sequatur. Sic enim
 populi & longam illi precabuntur vi-
 tam, & libenter erunt in omnibus ob-
 sequentes. Quū Amasis Aegypti Rex
 contemneretur à suis quòd obscuro lo-
 co natus esset, id adeò non ægrè ferebat
 vt quotidie se illis humaniorem exhibe-
 ret, quousque tandem etiam commen-
 titia fabella, simulacro Iouis ex aurea
 trulla confecto, atque ipsis ad ado-
 randum proposito, comiter
 euicit, vt ab omni-
 bus fieret plu-
 rimi.

*Stapul. in
 Ethi. Ari
 Stot.*

Y 5

VT VERITATIS AMAN-
*tem, sic osorem mendacij Principē
 esse debere: idemque in suis admini-
 stris ac cæteris familiaribus require-
 re, in super sua non omnibus commut-
 zere.*

CAP. XXXIX.

*Lib. 4.
 Moral.*

Rrogantis potissimū
 ac dissimulatores ar-
 guit Aristoteles men-
 dacij, sic inquiring. Ar-
 rogās itaq; præclara,
 & ea, quæ nō insunt
 & maiora quam insunt fingere sibi vi-
 detur. Dissimulator autem contrā, ne-
 gare quæ sibi insunt, aut imminuere so-
 let. At medius quum sit talis, vt vnum
 quodq; quale est ipsum dicat aut osten-
 dat, tā vita, quā verbis est verax ea sibi in-
 esse cōfitendo, quæ insunt, & neq; maio-
 ra neq; minora. Et Paulò infrā. Itaq; Ve-
 rax quū sit medius, est laudabilis: Men-
 daces

daces autem ambo vituperabiles sunt, sed arrogans magis. Hæc Aristoteles. Cæterum nos eum veracem esse dicimus, qui de rebus & iustis, & iniustis, ita loquitur scribit, ac testatur, ut omnino se habet. Quamobrem si Principes cum suis Administris ex animo veritatem amabunt, neque per se ipsi mentientur neque alios mentienteis admittent. Artaxerxes militi cuidam mendaci tribus clavis perfodi linguam iussit. Gymnosophistæ naturales (inquit stapulensis) quasdam coniectationes ad futurorum præsentia curasse memorantur, & reuoluto quoque anno, consilium populorum conuocabant, & quid in illo anno futurum coniectassent, ordine denuntiabant. Quod si quis in ijs, quæ denuntiauerat, in mendacio deprehendebatur, aliorum conuitio & maledictis multabatur, & reliquam omnem suam vitam in silentio & tenebris exigebat. Sic arbitrantur eum, qui veritatem mendacio violasset, iustas Silentio temerariæ linguæ dare pœnas. Quod si verba tantum

puniuntur, quanto magis facta (vbi ad-
sunt) punitione digna sunt? Et quatum
patronis causarum in administranda
iustitia ipsi iustitiæ famulatur veritas,
tantum iniustitiæ seruit mendacium,
iustitiæque obest: Quapropter Cicero
clamat, se non intelligere, cur qui sententi-
am pecunia corrumpit, pœna dignus
sit: qui verò eloquentia, laudem ferat.
Verum (inquit) mihi plus mali facere
videtur, qui oratione, quàm qui precio
iudicem fallit, quòd pecunia corruppe-
re prudentem nemo potest, dicendo autem
potest. Et ideo hæc virtus iustitiæ Admi-
nistratorib⁹ summè necessaria est, sum-
mèq; venerari debet, nec vnquã violari,
remque vnquã cõmitti tãto piaculo di-
gnam. Hæc Stapulensis. Altera quæ in
Principe suisque ministris requiritur
cõditio silentium est, & secretorũ reti-
centia: Quod Simonidis ex sententia
tutius est tacere quàm loqui: Et nemi-
minem tacendo, multos autem loquen-
do circumuentos agnouimus: Cecilius
Metellus exemplo est quanti sit facien-
data-

da taciturnitas: Sed idem Persæ multo magis ostendunt, apud quos disciplina verusque lex est qua cauetur vitæ periculo silentium custodiri. Pythagoras quoque suos discipulos prius tacere quàm loqui docebat. An non etiã Anseres Taurum montem, qui aquilis abundat, præteruolantes rostra lapillis obstruunt? ne consuetudo vocem illis eliciat, atque ita fiat, vt ipsarum aquilarum præda sint? Nature documētum id esse potest, oportere, silentij, vocisque rationē habere eos, qui linguæ volunt effugere nocumentum. Chilonis inter sentētias hæ recensentur. Quid difficile? arcana reticere: Ocium rectè disponere: Iniurias tollerare: His adiecit. Linguam semper, sed præsertim in conuiuio contine. Proximo noli maledicere &c. Iuuenalis item ostendit, quàm indecorum sit habere loquacē linguam, sic inquires de Græcis.

*Ingeniū velox, audacia per dita, sermo
Promptus, & Iseo torrentior. Ede
quid illum*

Esse

*Esse putes: quemuis hominem secum
attulit ad nos*

*Grammaticus Rhetor, Geometres,
Pictor, Aliptes*

*Augur, Schenobates Medicus,
Magus omnia nouit.*

Inter huiusmodi loquaces homines aliqui sunt, qui etiam mordacitate gaudeant, quarantque famam illorum denigrare, quos Principibus ob bene gesta chariores esse conspexerint, quum tamen illam potius tueri deberent, de quibus Horatius ait.

*Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, Solutos*

Qui captat risus hominum, famamque loquacis:

Fingere qui non visa potest: Commissa tacere

Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueo.

Arcanum neque tu scrutaueris, vltius vnquam,

*Commissumque tegetes & vino tortus,
Vira*

*Nec tua laudabis studia, aut aliena
reprendes.*

*Quid de quoque viro, & cui dicas
sepe video.*

*Percōtatores fugito: nam garrulus
idem est.*

Et eius generis alia permulta, quæ
apud eundē Poëtam passim leguntur.

*Quam horrendis puniat supplicijs
Deus iniquos Principes.*

CAP. XL.

Quemadmodum iustis
æquisq; Principibus
itã sauet ipse Deus vt
etiam sui nominis ti-
tulos illis pro parte
communicet, sic ini-
quos, atque iniustos itã punit, vt in-
gentem formidinem supplicia intuen-
tibus incutiat: præterquã quòd in-
terdũ etiam subiectos populos illis re-
belleis faciat. Nam quum sint ipsi suis

sceleribus iniurij diuinæ iustitiæ, neque Deo subijciantur (vt æquum fuerat) Quid mirum si iusto Dei iudicio, populi quoque nonnunquam talibus omnino subijci recusent? Apertum hîc habemus campum spatiosissimum, præsertim in sacris literis, vnde & authoritatēs huius rei, & exempla quamplurima sumi possint. Quàm insectatur Esaias propheta malos Principes, vel primo statim sui voluminis capite satis liquet, quum ait: Principes tui desertores, & furum socij, omnes donorum cupidi, atque nummarij: Pupillis ius non reddūt: Viduarum causas non admittunt. Itaque sic inquit Dominus. Heu vt in meos aduersarios vindicabo, vt hostes vlciscar, & conuersa in te mea manu scoriã tuam quàm purissimè expurgabo. Idē & Ieremias suæ prophetiæ quinto capite interminatur. Solomon quoque suæ Sapientiæ sexto Capite Principibus nõ rectè imperantibus hæc denuntiat. Vobis sanè à Domino imperium, à supremo potestas est data, qui vestra & facta
excu

excutiet, & confilia examinabit: Quod quum effectis eius regni Ministri, non rectè iudicaueritis, neq; legem executi fueritis, neq; vos gesseritis ex Dei voluntate. Ille vos horribiliter & celeriter inuadet: Nam in excellētissimos quosq; seuerissimum exercebitur iudicium. Etenim infimi venia digni sunt: at in potētes potenter animaduertetur. Exempla verò tam frequentia sunt, vt superuacaneum videri possit, his fusius commemorandis insistere. Cui nō est notū quid impio Pharaoni, quid Adonisede-*Exo. 10.* cho, quid Sifare, quid Abimelecho, *Iosu. 10.* quid Saulo, quid Ieroboamo, quid Achabo, quid Iezabeli, quid Athaliae, *Iud. 4.* quid deniq; innumeris alijs ob tyrannica scelera, facinorosamq; vitam euenerit? sexcenta morborū excruciantium genera sauiissimum Herodem, referente Iosepho, Machabæisq; torserunt: vsq; ad miserrimam necem: poscēte nimirum Deo pœnas eiusmodi ob ipsius crudelia nefandaq; facinora. Herodes *Act. 2.* item alter, quod sibi diuinos honores

tribui passus est,erosus à vermibus ex-
pirauit,vt interim taccã quid Herodi
Antipæ Galileæ præfecto ob nequissi-
mas impietates acciderit. Caueant igi-
tur Principes, & maximopere quidem
caueant ne suis malefactis diuinam in
se iram atq; indignationem prouocent,
vt ne cum supra iam dictis, atque etiã
innumerabilibus alijs, quos fide dignæ
nobis historiæ proponunt, seuerissimè
puniantur. Id quod etiam Magistratus
omneis ac Iudices velim sibi dictũ exi-
stiment. Nam per superiores Princi-
pes in hos quoque delinquẽteis, & con-
tra ius iniuncta munera ministranteis
interdũ Deus animaduertit asperrimè.

An non seuerũ iudiciũ in Iudicẽ Rex

Lib. 6. Cambyfes exercuit? De quo Valerius

Cap. 3. Maximus itã inquit, Cambyfes inusita-
tẽ seueritatis, qui mali cuiusdam Iudi-
cis ex corpore pellem detractam sellæ
intendi, in eaq; filiũ eius iudicaturum
considerare iussit. Cæterum & Rex, &
Barbarus atroci ac noua pœna Iudicis
ne quis postea corrumpi iudex posset,
proui

prouidit. Quamplurima elegantissimè
 conscripta leguntur apud Hesiodum
 de non corrupēda Iustitia: ex quibus
 hæc paucula mihi huc afferre libuit.

*Iustitiæ sacra iura domant genus
 omne malorum.*

*Illam quidem virgo est supero Iouena
 ta parente.*

*Nomine clara suo, cœtuque verenda
 Deorum:*

*Iustitiæ
 Imago ex
 Hesiodo.*

*Quam si quis violet, lachrymans
 sua fata parentis*

*It Iouis ante pedes, & lamentabile
 fundens*

*Humanos queritur mores, ac debita
 poscit*

*Supplicia in populos. Tu Iudex cau-
 sa malorum,*

*Qui violas sacra iura Deæ, Iam di-
 rige mentem.*

*Ius cole, in alterius te nulla pecunia
 vertat*

*Damna, nocet sibi, qui cuiquã nocet,
 & malè suadet*

Ille sibi, qui quemquam si quis ma-

le iura ministrat.

Saty. 8. Cætera ex ipso Authore petantur. Iuuenalis quoque nonnihil ad hoc faciens addit his carminibus.

*Expectata diu tandem prouincia,
quum te*

*Rectorem accipiet, pone iræ fræna,
modumque.*

*Pone & auaritiæ, miserere inopum
sociorum.*

*Ossa vides Regum vacuis exhausta
medullis:*

*Respice quid moneant leges, quid Cu
ria mandet,*

*Premia quanta bonos mancant,
quàm fulmine iusto*

*Et Capito, & Numitor ruerint dam
nante senatu.*

Hæc igitur omnia Principibus documento sint, vt æquitatem ac iustitiam colant, ab iniustitia & ab iniquitate abstineant, ne diuinum iudicium incurrant: nimis enim horrendum est (vt ille ait) in manus Dei viuentis incidere. Quod si rebus in omnibus vni tantum

tum modo probitati ex animo studuerint, diuinum humanumq; fauorem facillimè consequentur.

DE VARIIS DONORVM

generibus, ac primum de ijs, quæ mortaliū animos corrumpunt, præsertim eorum, qui vel arma, vel iura pertractant.

CAP. XLI.

Lura esse donorum genera neminem ambigere arbitror. Nos autem aliquot hîc ab ipsorum vsu denominauimus, de ijs primū dicturi, quæ quoniam menteis hominū corrumpunt, dona corrupētia libuit appellare. Norint itaque Principes, qui taleis Administros tā militiae quàm domi habent, quibus hæc ipsa munera cordi sunt: suas res intuto non esse, propterea quod id genus homines siue bel-

la gerenda sint, siue forensia iudicia per tractanda, facile subuertunt omnia, nihilque aliud quærunt suis & consilijs & negocijs, quàm vt ad Donatoris arbitrium non ad Principis vtilitatem cuncta gerantur. Hinc sæpenumerò prodiones non minus in exercituum Ducibus reliquisq; militibus, quàm etiam in causarum ciuiliu Iudicibus oriri solent, quæ detrimenta secum maxima partim ipsis Principibus partim priuatis hominibus ferre cõsueuerint, nihil est enim tam iniustum, nihil tam difficile, quod per eiusmodi dona non impetretur, ac perficiatur, vt non sine causa dictum sit ab oraculo. Argenteis hastis pugna, & omneis viceris, significante Deo nihil esse quod pecunia nõ expugnet. Hoc idem animaduertisse videtur Prouerbiorum Author, quum ait. Victoriã & honorem acquirit, qui dat munera. C. Pontius Samnis aiebat. Vtinam ad illa tempora fortuna me reseruasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cœpissent,

Prouerb.

22.

sent, non essem passus diutius eos impere. Nec illi quidem multa secula expectanda fuerunt. Plutarchus de Macedonum Rege Philippo refert, quòd quum arcem quandam ac praesidium capere destinasset valde munitam, atque exploratores retulissent prorsus esse difficile atque adeo etiam impossibile: percontatus est, num usque adeo difficile esset, ut nec asinus auro onustus posset accedere: significans nihil esse tam munitum quod auro non expugnetur. Quid? an non & Milesij oratores effecerunt, ut Atheniensis Demosthenes non anginam sed argentanginam passus nihil potuerit contra seipsum loqui? Non secus igitur homines donis quam pisces hamo capi posse certum est, in superque ipsa haec dona munitiones quasvis bellicis omnibus machinis efficacius demoliri. Quare iustissimis de causis corruptrices eiusmodi largitiones tam diuinis quam humanis legibus coercetur. Nam Deus ipse per Moesam multis in locis has easdem seuerissime prohi-

*Philippi
Regis de-
muneri-
bus opi-
nio.*

bet inquiring Exodi vigesimo tertio capite. Ne donum accipito: nam donum cæcat etiam perspicacis, bonorumque virorum orationem peruertit. Deuteronomij quoque sexto decimo capite iisdem ferre verbis idem repetit. Ne donum accipito: nam donum & Sapientũ oculos cæcat, & iustorum orationem peruertit. Multo etiam seuerius hoc ipsum facit eiusdẽ libri capite vigesimo septimo, quũ ait. Execrabilis qui donũ acceperit, vt homini per iniuriã vitam eripiat. Atque hæc postrema sanè interminatio, nõ Iudices modò perstringit, verum etiam sanguinarios quosdã notat, qui pecunijs acceptis, eorũ qui dāt, inimicos, à quibus nũquam sint ipsi læsi, crudeliter interficiunt. Cæterũ quod ad Iudices attinet, quàm iniquè agant, qui muneribus corrumpi se sinant, vel ex primo Regum libro Capite octauo videre possumus, vbi Ioelis & Abiæ Iudicum perditis moribus factum est, vt libera prius Israëlitarũ Respublica ad Regni iugum peruenerit. Sic nanque
con

contextus habet. Quum autem conse-
 nuisset Samuel, filios suos, quorū gran-
 diori Ioel, Alteri Abias nomē erat, Re-
 ctiores Israēlitis Bersabæ iposuit: Qui
 eius filij, quū eius mores nō imitaren-
 tur, sed ad auaritiā declinātes munera
 ob ius peruertendū acciperēt, Israēlitæ
 sibi Regē dari petierunt &c. Væ autem
 ijs Iudicibus, qui seipsos precio vendūt,
 quoniā emptoribus huiusmodi obno-
 xij iam facti, neque crimina corrigere,
 neque fonteis punire nisi ad illorū vo-
 luntatem audent. Vnde fit, vt & paupe-
 riores opprimantur iniustè, & innocen-
 tes Nocentiū sint iniurijs oībus expo-
 siti, & id quidē per ipsos Iudices impu-
 né. Saltē ad memoriā reuocarēt quā ter-
 ribiliter Deus minetur ijs, qui largitio-
 nibus corrupti ex iusto impiū, & ex im-
 pio iustū faciunt. Nam quemadmodū *Psal. 15.*
 ex Davidis Cātione beatus est ille, q̄ do-
 nū aduersus Innocentem nō accipit, sic
 miserrimus is futurus est idē qui accipit
 Esaia Propheta dicente: Væ qui fonteis
 absoluunt ob munera, & in fontib⁹ suū *Cap. 5.*
 ius eripiūt. Quamobrē vt lābens ignis

stipulam consumit, vt festucam flamma conficit, sic illorum stirps tanquam putre quiddam erit: Illorū frutex quasi cinis abibit, qui Domini repudiauerint legem, & eius dicta contempserint. Neque tantū Iudices hoc vitium cōtaminat, sed & Sacerdotes inuadit, Prophetæ Michæę testimonio, qui dicit: Principes ob munera iudicant: & Sacerdotes precio reprehendunt, & vates argento diuinant. Vbi nam quæso nunc sunt, quos Esaias commendat ità inquiring: qui se iustè gerit, æquumq; loquitur: iniuriosum lucrum respuit, suam manū ne dona capiat, excutit: aurem ne sanguinem audiat, obstruit, oculosq; ab iniuria videnda continet: Is altè habitabit. &c. Vtinam hac nostra tempestate Magistratus omnes ac Iudices tam integri tamq; incorrupti essent atque olim Samuel extitit, qui non veritus est suos his verbis alloqui. Quum vobis ab ineunte ætate ad hunc vsque diē præfuerim, respondete mihi præsen-
ti coram Domino, coramq; vncto eius,

Cap. 3.

Cap. 33.

eccui

eccui bouem aut asinū eripuerim? ec-
 quem fraudauerim, aut opprefferim?
 à quo prēmium acceperim, vt in eius
 crimine conuierem? & vobis satisfa-
 ciam. Cui illi: Tu neque nos fraudasti
 aut oppre ssisti, inquit, neque quicquā
 à quoquam abstulisti. Sedenim ea nō-
 strorum temporum conditio est, vt si-
 quis nunc inueniretur tam innocens
 Iudex, omnibus ferè contemptui futu-
 rus esset ac derisui, quòd æqui honesti-
 que nulla fermè iam ratio vsque habea-
 tur, vt bonis etiam per malos bonis esse
 non liceat. Iudicibus tamen vel illud
 Vlpiani sequendum esset, vt nec om-
 nia, nec passim nec ab omnibus. Verūm
 de his hætenus. Iam dicendum est etiā
 de alio donorum genere, quod adeo te-
 merarium atque impium est, vt ad san-
 cti quoque spiritus functiones corrup-
 pendas, diuinèq; scripturæ verba de-
 prauanda aggrediatur. Atque vt hinc
 initium sumam: Rex Moabitarum Ba-
 lacus an non ausus est muneribus datis
 Balaamum tentare, vt Israëlitico Dei *Num. 22.*

*Vlpiani
 dictum.*

1. Reg. 9. populo diras impræcaretur? Saulus quoque dum perditas parentis asinas vnà cum famulo quæritans non inueniret, vati cuidam oblaturus erat munus, vt ab eo, rescisceret, quod quærebat. Super qua re Iosephus Historiographus ità inquit. Errabant autem ignorantes, quod non acciperet Propheta mercedem. Et Franciscus Vatablus in suis annotationibus ait. Putabant enim Prophetam Dei accipere munera, sicut diuini eorum faciebant.

*De Ant.
lib. 6. s*

Daniel. 5. Balsasar item Rex Danieli proposuit ingentia dona, vt sibi explicaret obscurum dictum quod in pariete diuina manu conscriptum fuerat. Interpretatus est quidem ipse Daniel arcanum scriptum Regi, sed regionum munerum nihil ob id accipere voluit, vt cœlestia munera nō esse pensanda terrenis ostēderet. Vbi Iosephus idem sic ait. Quo facto Daniel dona quidem cum apud se retineret, dixit. Sapientiam nanque & diuinitatem sine suffragijs semper existere, & gratis prodesse credentibus.

In

In nouo quoque testamento suis discipulis Chr istus ait. *Mat. 10.* Gratis accepistis, gratis date. Porro quid acciderit Simoni Mago qui donum Dei existimauit pecunijs parari posse, notius esse arbitror, quàm vt nunc referendum hîc sit. Ergo qui verbi Dei Ministri sunt, si ad contaminanda ministerij sui munia, donorum sibi quamlibet magnus aceruus porrigatur, statim cum Petro dicendum illis est, pecunia tua tecum sit in perditionem. Ac nemini dubium esse debet, quin præcípites agendi sint, quicumque tandem, & quacumque tandem ratione id efficere tentauerint.

DE RELIQUIS DONO-
rum generibus, quæ Mortalium
animos conciliant: Et quæ honoris,
aut pietatis gratia tribuuntur: Et
quo pacto legitimè, sit ijs omnibus
utendum.

CAP. XLII.

Lia quædam donorum
genera sunt honesta
quidè illa & laudabi-
lia, propterea quòd
honestis de causis ac
laudabilibus fiant.

Inter hæc nobis id primùm recensend-
um est, quòd amicitiæ iam contractæ,
aut contrahendæ gratia fieri cõsuevit.

Qualia extiterunt illa munera, quæ ob-
tulit Abraamus Abimelecho, & è con-
uerso; fœderis nanque & societatis in-
ter ipsos inite veluti pignus ac testimo-
nium fuisse constat. Quibus addi pos-
sunt & illa, quæ Solomon atque Hira-
nus Tyrriorum Rex inuicè sibi mittere
solebant.

Gen. 21.

3. Reg. 5.

solebant. Est & aliud largitionis genus *Gen. 32.*
quod ad placandos iratorum animos adhi-
betur, cuiusmodi fuere donaria ab Iaco-
bo ad Esauum fratrem ad illius in se con-
ceptam indignationem mitigandam
missa: Et Abigaelis insigni prudentia at-
que eleganti forma mulieris ad Dau-
idem, ut eius aduersum Nabalem mari-
tum suum merito concitatum excan-
descientiam committigaret. His adiungi
possunt & munera, quæ quod honoris
causa mittantur, honoraria vocari que-
unt. Cuius generis habentur illa, quæ
Pharao Rex Aegypti donauit olim *Gene. 12.*
Abraamo: & postea Iosepho Israëlitis fi-
lio alter Pharao, quem etiam præfecit
Aegyptijs. Solomon item quamplurima
huiusmodi & ad alios misit munera,
& ipse recepit ab alijs. Ezechias quoque *3. Reg. 10.*
à Merodaco Babiloniæ Rege data cum
literis dona non respuit, Daniel insu-
per ab eiusdem Babiloniæ Regibus co-
horte status est maximis præmijs ac do-
nationibus, quæ sanè Vir pius non acce-
pisset, nisi se iusto titulo retinere illa

posse existimasset. Qua in re illud ob-
seruandum est, munera sacris in literis
haud in vniuersum prohiberi, sed ha-
bendam esse rationem locorum, tem-
porum, dantiumque ac recipientium
personarum, nec non etiam causarum
propter quas aut dantur, aut recipiuntur
ipsa munera. Sic enim fiet, vt perceptu-
ri facile simus, quenam ad praescriptum
diuini iuris siue dari, siue recipi legiti-
me dona possint. De civili iure nihil lo-
quor, quum sui sint hominibus praete-
xtus per quos leges vel munerarias,
vel ad aliud facienteis in communem
suae patriae usum ferre pro tempore
consueuerint, quibus hic praedudicare
non est animus. Id nihilominus pro
comperto est, multos extitisse Princi-
pes, multas item res publicas, quae suos
ciueis ob egregium aliquod facinus
honestissime munerarint: Qualem ser-
uasse consuetudinem Romanos, vt alios
populos praetermittam, historici quam-
plurimi contestantur: vt inde nimirum
reliqui ciues ad capescendam virtute
animo

animosiores eorundem præmiorum spe fierent. Præterea sunt quadam dona publicè missa, publicèque recepta, quibus Principes Principibus, aut ob aliquam adeptam victoriam, aut ob aliquem alium secundum euentum gratulantur. Huius extitisse generis videntur ea, quæ Romanis ob victoriam de Samnitibus relatam à Carthaginensibus, atque ab Attalo Rege aliã ob causam accefferunt. Postremò habet etiam ecclesiastica politia sua munera: quæ quoniam pietati tantum inserviunt, meritò pia vocari possunt. De quorum munerum sanctis largitionibus, quoniam veteris nouique testamenti volumina frequentissimam mentionem faciunt, his diffusius hîc recensendis mihi supersedendum esse arbitror. Hoc solùmmodò dicam, summo studio cunctis, & publicis, & priuatis hominibus esse nitendum, vt quàm fieri potest, plurima huiusce generis dona in eos, qui indigent, erogentur, quan

doquidem ea, quæ ecclesiæ Christianæ pauperibus distribuuntur, ipsius Christi membris exhibentur, vt idem ipse testatur, inquit: Quod vni ex meis vel minimo fecistis, mihi fecistis. Ergo vt eleemosynas hîc munerum appellatione comprehensas, egenti proximo seorsum per vnumquemq; habilem benigne cõmunicandas præteream, non minus ad ciuileis magistratus, quàm ad Pastores ecclesiasticos pertinet, diligentissimè curare, vt huiusmodi donorum ingens copia semper ad manû sit, qua pro temporum, ac personarum qualitate, indigentium necessitatibus opportunè succurri queat: quemadmodum vtriusque iam dicti testamenti quum institutiones, tum exempla nobis ob oculos ponunt: in primisq; apostolicæ ecclesiæ facies id ostendit: in qua communia erant omnibus omnia, vt omnium indigentijs ex æquo subueniretur. Et quanquam Apostolorum quidem hac in re curam nonnulli

Mat. 25.

Act. 2.

li succedentibus temporibus ecclesiarum præpositi, vel pro parte saltem æmulari conati sint, vt historiarum ecclesiasticarum Authores prodidere, denique tamen res eò paulatim deuenit, vt nunc omnes ferè tatum (quod Paulus Apostolus ait) quæ sua sunt quærant, non quæ Iesu Christi. Faxit Deus vt huius temporis Ecclesiæ Christianæ, tam doctrina, quàm mores ad ipsorum Apostolorum ecclesiæ veteris archetypum reformatur: quo tandem impietati mundanisque cupiditatibus vale dicto, temperanter & iustè piequæ viuamus in hoc seculo.

Philip. 2.

Hæc habui, Princeps Illustrissime, quæ de Regnis Rebusque publicis ritè administrandis, deque Principum moribus dicerem, tibi que pro ea, qua prosequor te reuerentia, humiliter dicarem. Quibus quidem, quod mihi varijs ex Authoribus tam sacris, quàm profanis magno sanè labore, summoque studio sunt collecta, Rapsodiæ nomen

imponere libuit. Non vereor autem futuros aliquos, qui fortasse dicturi sint, me huc plura potuisse congerere, quàm hîc latissimè pateret campus: Alios verò me plura quàm par sit, congestisse: Quot enim capita, veteri prouerbio, tot sententiæ. Verùm Prioribus ego respondeo, me quàm plurima consultò præterijssè, ne Lectorem nimia prolixitate fastidirem. Secundis verò pro me respondeat Martialis, qui ait: Non sunt longa, quibus nihil est, quod demere possis. Nam quum hîc nihil inutile, nihil extra rem dicatur, non video cur debeant reprehèdi, quæ paulò diffusius pertractata sint. Mihi fat erit, Præstantissime Princeps, si tibi, qui iudicio polles integro, sic ex nostræ vigiliæ tandem arriserint, vt æqui bonique facturus sis, me illas tibi, præcipuè destinasse. Nihil itaque reliquum esse videtur, quàm vt eos omneis, ad quos hæc ipsa sunt scripta plurimum hortor, vt ad eadem factis exprimenda

da penitus adiungant animum: quò
primùm Optimo Maximoque Deo,

(cunctis deinde mortalibus)

quoad eius fieri po-
test, per omnia
fiat satis.

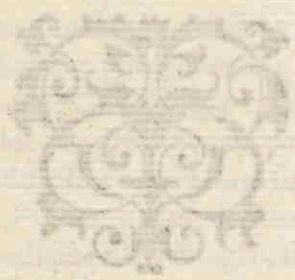

FINIS.

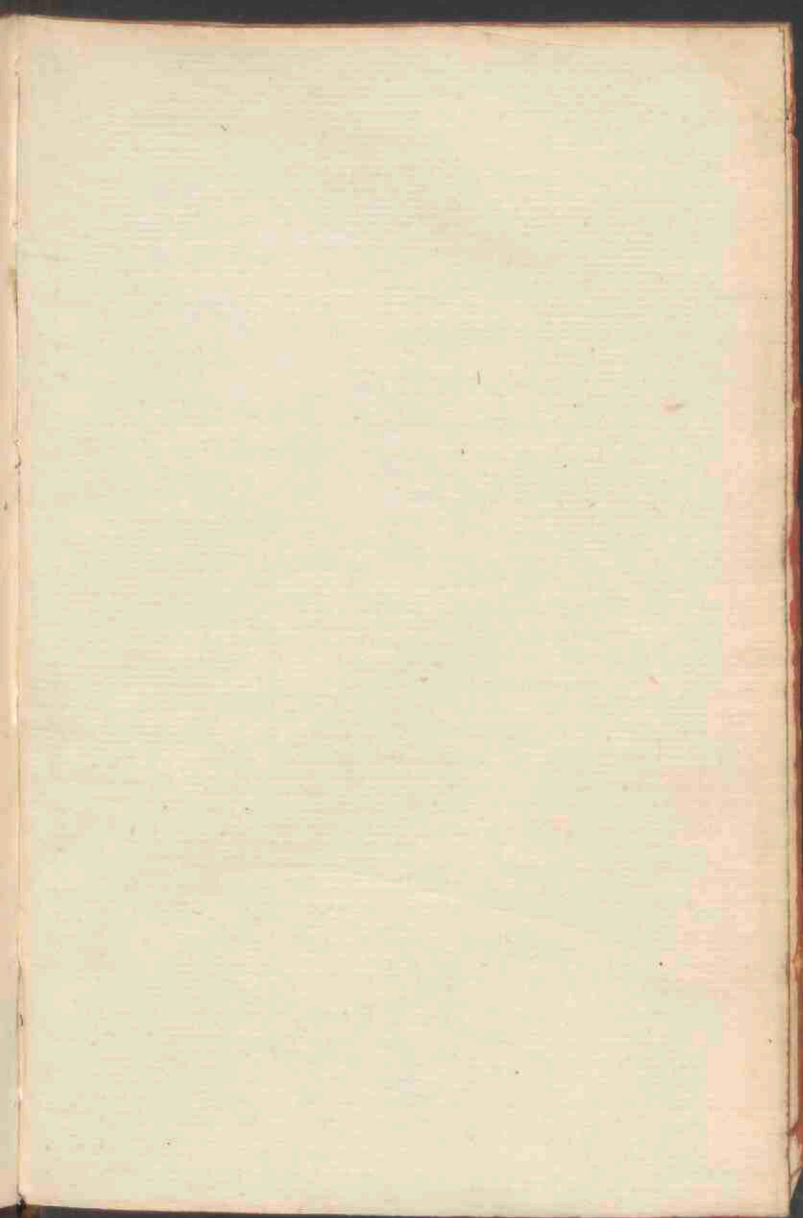

de penitus adhibere animantibus
genere Opus Maximam
(causis deinde masculinis)
quod eius heri po
est personis
h. h. h.

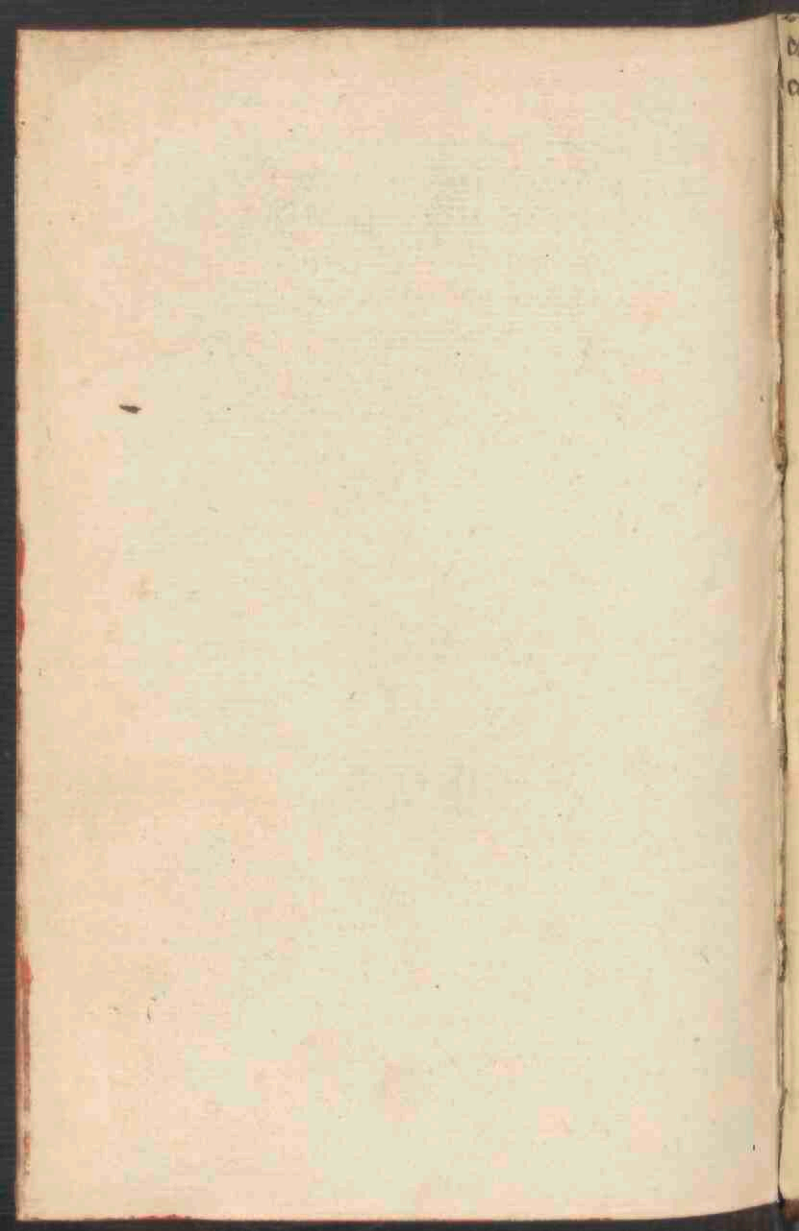
FINIS

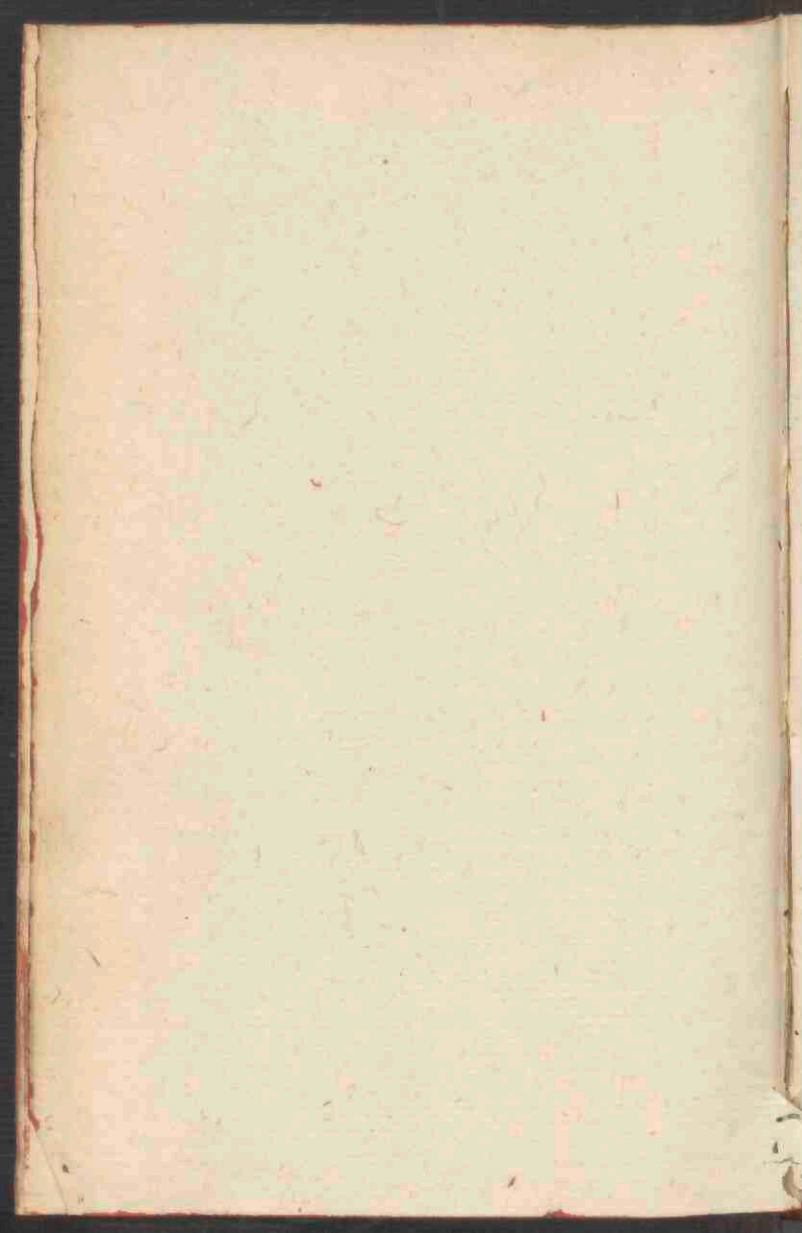
de penitus adhibere animantibus
genere Opus Maximam
(causis deinde masculinis)
quod eius heri po
est personis
h. h. h.

10

OCN 6647 8644

lygama 6 att rhama 52

